سید شمس الدین مجروح

ادبي مقالې او تحلیلونه

Ketabton.com

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید شمس الدین مجروح

(ادبي مقالې او تحليلونه)

ليکوال :

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: سيد شمس الدين مجروح

ليکـــوال: محمد حکيم بشارت

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډيـزايـن: ضياء ساپی

پښتۍ ډيزاين: فياض حميد

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۱۰۸)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه او مننه

ویاړم چې په دغو کرښو کې دهېواد له یوې داسې علمي،فرهنګي او ملي څېرې،هستۍ او شخصیت قدرمن استاد سرمحقق زلمي هېوادمل څخه یادونه او مننه کوم چې نه یوازې ما ډېر څه ترې زده کړي، بلکې زماپه څېر یې د هېواد په زرګونو ځوان کدرونه روزلي،فرهنګي مینه یې ورکړې ، اغېزمنې لارښوونې یې ورته کړي ،زده کړو ، مطالعې ، څېړنې ، هېوادنۍ مینې ، ملي یووالي او لیکلو ته یې هڅولي دي.

هېوادمل صاحب د ماسترۍ په دوره کې زما استاد و، دغه راز مې د تېزس لیکلو لارښود استاد هم و او د موضوع له پیله تر بشپړېدو پورې یې هڅولی یم ، وخت په وخت یې لارښوونې راته کړي او د تېزس د بشپړېدو ترڅنګ دا دی د ده په هڅونه ددغه اثر خاوند هم شوم .

د هېواد ددغې نوموتې څېرې په علمي ،فرهنګي او څېړنیزو کړنو، هڅو ، اثارو، پوهې او فکر باندې کتابونه لیکل کېدای شي او باید ولیکل شي . زما دغه خو کرښې د هغه یادونه او مننه نشي پرځای کولی ، خو بیاهم دده محترم د شاګرد په توګه اړینه بولم چې یادونه او مننه ترې وکړم چې ددې کتاب په غني کولو او بشپړولو کې یې را ته سلا مشورې را کړي او زه یې ددې جوګه کړم چې دغه اثر د چاپ تر سرحده ورسوم .
په پای کې قدرمن هېوادمل صاحب ته د لوی څښتن له درباره اوږد عمر او هوساژوند غواړم.

په همدې هیله

بشارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترځ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب موضوع او هدف

د دې اثر اصلي موضوع او هدف د هېواد د پښتو او دري ژبو د نوميالي او مفکـر ليکوال اروانښاد سيد شمس الدين مجروح د پښتو فرهنګي مقــالو راټولــول او تدوين دی، چې يو ځای په يوه مجموعه کې د پښتو ادبپوهنې د مباحثو مينــه والو ته وړاندې شي.

په دې ټولګه کې ښاغلي ليکوال محمد حکيم بشارت د مشر مجروح مقــالې او د ليکونو په بڼه توضيحي يادښتونه راټول کړي دي.

له دې سربېره د ښاغلي مولف مقدمه، توضيحات او د يو علمي اثر لپاره لازمې ليکنې هم له مجموعې سره ملې دي. هغه ماخذ چې ليکوال دمتن په راټولولــو او ترتيب او همدا راز د مقدمې او توضيحاتو په ليکلو کې ترې اســتفاده کــړې ده، د دې ماخذو فهرست يې هم د اثر په پای کې ورسره مل کړی دی.

اهميت :

زما په پوهه زموږ په معاصرو فرهنګي شخصــيتونو کــې ســيد شــمس الــدين مجروح يو له هغو کسانو څخه دی، چې فکر يې توليد کړی دی او د يــوه ملــي فکر په عمومي چوکاټ کې يې د فرهنګ په بېلا بېلو برخــو کــې خپــل افکــار

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګند کړي دي چې د خپلو اثــارو لوســتونکيو تــه يــوفکر عرضــه کــوي او لوستونکي فکر کولو ته هڅوي، زما له نظره دسيد شمس الدين مجروح اثــار د لوړو فکري ارزښتونو له امله له ښو اثارو څخه شمېرل کيږي او په دې اثر کــې يې راغلي اثار همدغه خصوصيت لري.

مېتود:

د دې اثر مطالب د دوو ميتودونو تابع دي، يو د مقــالو د مــتن ميتــود او بــل د مقدمې او توضيحاتو د ليکنې ميتود. د متن ميتود يې د تدوين معاصر ميتــود دی او بل هم د مقدمې او توضيحاتو هغو چې د تشــريحي ميتــود تــر مقــولې لاندې تعريف کېدای شي.

لنډه دا چې ددغه اثر داستفادې موارد ښايسته ډير دي او د فرهنــګ د بــېلا بېلو ساحو له څېړونکيو او عامو لوستونکيو سره مرسته کولی شي .

په درناوي

سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د پښتو ادب د معاصرې دورې له پیل څخه را وروسته چې په ۱۹۱۱ کې یې بنسټ کېښودل شو، خدای بښلی صدیق روهي وایي چې د سراج الاخبار له دویم ځل خپرېدو وروسته د معاصر ادب د نوي بدلون نښې ځرګندې شوې دي.

د پښتو ادب ځلاندې څېرې زیاتره د ویښو زلمیانو د خوځښت پر مهال چې مرحوم روهي دغه خوځښت د پښتو ادب په تاریخي لحاظ د ویښتیا له پړاو سره برابر بللی راټوکېدلې دي، وده یې کړې او غوړېدلې دي. د ویښو زلمیانو د خوځښت د دورې پر مهال په پښتو ژبې او ادب کې ښکاره او روښان بدلون هم د فورم له پلوه او هم د محتوا له نظره رامنځه شو؛ په دې دوره کې د پښتو ژبې ډېر ښکلي او په زړه پورې اثار ولیکل شول، په شعر کې نوي مفاهیم ځای کړل شول چې د شاعرانو د فکر خط او د ذهني نوي درک انعکاس په کې له ورایه لیدل کېږي.

ادبي ټوټې، لنډې کیسې، ډرامې او ادبي څېړنې په دې ټولو برخو کې د مرحوم بېنوا په قول "یو غلی شان ته انقلاب" را منځته شو چې موخه یې "د زماني رنګ بدلول" و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که لږ مخکې مودې ته ولاړ شو، نو د ظاهر شاه د سلطنت په دوهمه لسیزه کې پښتو ادب له یوې خوا د پښتو ژبې د تعمیم او پیاوړتیا له جریان سره او له بلې خوا په هېواد کې د ډیموکراسي او ریفورم غوښتنې له نهضت سره په ملګرتیـا کې ډېر ژر نوي پړاو ته داخل شو او که داسې ووایو چې د ویښتیا پړاو تر زیاتې اندازې د ویښو زلمیانو له سیاسي غورځنګ سره اړه لري، نو بده به نه وي. کـه ژوره څېړنه وشي او له حقیقت څخه سترګې پټې نه شي نو د پښتو ژبې نـږدې ټول نامتو لیکوال او شاعران د ویښ زلمیانو په سیاسي سازمان کې شامل وو او له همدې امله د دغه وخت د زیـاترو لیکوالـو او شـاعرانو لیکنـې ټـولنیز او سیاسي رنګ لري.

په دې دوره کې د پښتو ژبې په ډګر کې د شاعرانو، لیکوالو او ادب پوهانو لـه خوا ډېر بډای اثار ولیکل شول او په دغو اثارو کې دوه عمده موخې نغښتې وې چې یوه د پښتو ژبې او ادب بشپړتیا او ودې ته پـام او بلـه د ټـولنې ببلابېلـو ستونزو، لکه ټولنیز او اقتصادي، بې عدالتي او ظلـم پـه کـې بربنـډ شـوي او همدارنګه د واکمنو کړیو، دولتي واکدارانو او نورو د زور خاوندانو تېروتنې او د خلکو پر وړاندې د هغوی ناسم چلند بربنډ او رسوا شوی دی.

په دې دوره کې د ډېر پاخه قلم، پراخه دید خاوندانو او د ادب نوموتو څېړو یو پر بل پسې سرونه راپورته او د پښتو ادب بډایه کولو ته یې متې را ونغاړلې چې له دې ډول ادبي څېړو څخه یو هم د هېواد نامتو لیکوال، سیاست پوه، شاعر او د پاخه بصیرت لرونکی شخص ارواښاد سید شمس الدین مجروح و.

مجروح نه یوازې د پښتو ژبې په ادبي برخه کې، بلکې پـه سیاسـي ډګـر او د ټولنې په فلسفي اړخ کې ژوره مطالعه درلوده او په یادو برخو کې یې د ژوند تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ سلګۍ پورې خپل قلم تاند او ژوندی ساتلی و او هغه څه تـرې پـاتې دي چې په یوه نسل او یوې سیمې پورې اړه نه لري، بلکې په ټولـو انسـانانو او نسلونو پورې اړه لري او په هر وخت کې له لیکنو یې خلک پـوره ګټـه پورتـه کولی شي. دغه راز یې د پښتو ادب د بډاینې لپاره په فکري ډول او ژوره توګه نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې او په دې برخه کې یې شوی کار د لمـر پـه څېر روښانه او جوت دی.

په ادبي، سیاسي، ټولنیزو او فلسفي برخو کې که د مجروح لیکنـې پـه دقـت سره ولوستل شي، نو هغه مهال بیا لوستونکی پوهېږي چـې دغـه ارواښـاد د څومره ژور فکر، لوړ او قوي استعداد، پراخ لید او اوچت ارمان څښتن دی، نـو همدغو ځانګړتیاوو ته په کتو مې وپتېیله چې د هغه یـو شـمېر ادبـي مقـالې راټولې کړم او کتابي بڼه ورکړم، نو په همدې تکل مې له (۱۳۲۰تـر۱۳۵۰کـال) پورې د کابل مجلې په بېلابېلو ګڼو کې له ډېر زیار وروسته د هغه ادبي مقـالې راټولې او همدارنګه مې له قلم مجلې یوه مقاله او له ځینو نورو کتـابونو څخـه ځینې مقالې راواخیستې او په دغه کتاب کې مې اوډون ورکړ.

کله چې ما دغه مقالې په دقیقه توګه مطالعه کړې نو د ارواښاد مجروح له دغو ادبي مقالو څخه راته دا جوته شوه چې مجروح د ګوتو په شمېر د هغو ادیبـانو او لیکوالو له ډلې څخه هغه مخکښ لیکوال دی چې فکـر یـې تولیـد کـړی، وړاندې کړی او نور یې دغه فکر ته هڅولي دي؛ داسې فکر چې تـل نیمګـړي فکرونه رغوي او په غلطو لارو تلونکي د خپل هغه فکر په قوت چـې حقیقـي، ملي او اصلاحي بڼه لري، انساني او عقلاني لارې ته رابولي. د مجروح په څېر د فکر تولیدوونکي لیکوال به په پښتو ادب کې زما په نظر لږ ولیدل شي او که په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخه کې څېړونکي هر اړخيزه ژوره څېړنه وکړي نو د هغه فکري توليد بـه ښه جوت شي او له برکته به يې اصلاحي لارې روښانه او وغوړيږي.

کله چې لوستونکی دغه مقالې مطالعه کوي نو بيا ورته جوتيږي چې پـه هـره مقاله ليکوال له سرليک څخه نيولې تر پايه دومره تمرکز کړی چې يـو حـرف يې هم له موضوع دېخوا او هغه خوا نه دی ايښی، بلکې لـومړی يـې د ليکنـې لپاره موضوع انتخاب کړې، بيا يې د موضوع مطابق زړه راښـکونکی سـرليک ورکړی او نور يې ليکنه پيل کړې، هر ليکنه يې په واضح پيغام او لارښوونه پای ته رسولې ده.

د ده د ادبي مقالو قوت دومره پياوړی او پوخ دی چې د لوستونکي په څو ځلـه لوستو هم ادبي تنده نه ماتيږي او بيا بيا يې لوستو ته زړه کيږي، ټولـه ليکنـه يې په ذهن کې په پوره توګه ځای نيسي او ذهن نشينه کيږي. پـه دې ليکنـو کې ځيني ځايونه ليکوال داسې استدلالونه راوړي چې هر نه قانع کېدونکی تن خپله پرې قانع کيږي چې دا هم د ليکوال د استعداد او قلم قوت په ډاګه کوي.

نو ويلی شو چې د مجروح يادې مقالې د محتوا له اړخه نه يوازې چې په تـول پوره دي، بلکې د لوستونکو لپاره يې يو ښه ادبي درس او زده کـړه هـم بللـی شم. د دغسې مقالو ايجادوونکي د نورو لپاره تل ښه سرلاري کېـدای شـي او بايد له ليکنو يې تل ګټه واخيستل شي څو يې روح ورسره ښاد وي.

که مجروح اوس په دې فاني نړۍ کې نه لرو خو د يادو مقالو پـه لوسـتو سـره لوستونکی فکر کوي چې همدا اوس له مجروح سره مخامخ ناست دی او ادبـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ورسره کوي. د هغه هره ادبي مقاله يو ژوندی بحث، د زده کړې يو ټولګی او مکتب دی، نو په همدې اساس ويلی شم چې د دغو مقالو له منځپانګې څخه زموږ په څېر زده کړيال هغه څه زده کولی او ترلاسه کولی شي چې تــر اوســه يې نه دي زده کړي.

د ادب ښوونځي او مکتب هر شاګرد دې يو ځل د محتوا له اړخه د مجروح دغه ادبي مقالې ولولي چې په لوستو سره به ډېر څه ترې زده کړي.

دغه کتاب د هغو څېړونکو لپاره چې غواړي د مجروح ادبي مقالې ترلاسه او يا هم د مجروح، د ژوند، اثارو، فکري طرز، د هغه د قلم له نبوغ او استعداده خبر او په څېړنو کې ترې کار واخلي، د يوې سرچينې په توګه ورسره مرسته کولی شي.

زه دا نه وايم چې دغه کتاب به ټول په تول پوره وي او کمی به ونه لــري، خــو دغه هڅه د علمي کارونو او د اکاډميکو شخصيتونو د اثارو خونــدي کولــو پــه برخو کې يو پر ځای ګام بولم.

په پای کې به دومره يادونه وکړم چې په کتابي بڼه د دې مقالو د راوړلو هــدف او ارزښت په دې کې دی چې له يوې خوا دغه تيت او پرکې مقالې لــه ضــايعه کېدو او ورکېدو وژغورل شي او بله دا چې څېړونکــي او نــور لوســتونکي پــه اسانی سره په يوه ځای په دغه کتاب کې دغو ادبي مقالو ته لاسرسی ولري.

بله موخه دا وه چې له دې مقالو څخه د مجروح د تحليــل لــه لارې، اصــولو او روش څخه نه يوازې ځوان کهول اګــاه، بلکــې لــه فکــر، ليــد او د مقــالو لــه منځپانګې څخه يې اغېزمنه او پام وړ ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه یو اهمیت یې په دې کې هم وینم چې د یوې علمي موضوع پــه اړه څېړنې سره زموږ ژبه او فرهنګ وده کوي او په دې برخه کې یو بل علمي ګــام اخیستل کېږي، زموږ علمي پانګه درنېږي او د علمي څېړنې تګــلاره پیاوړتیــا مومي.

په پای کې دومره یادونه کوم چې ددغه کتاب یادې مقالې او تحلیلونه مــې د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې د ماســټرۍ د تېــزس لپــاره چمتو کړي و او د تېزس له دفاع څخه وروسته استادانو دې ته وهڅــولم چــې دغه مقالې او تحلیلونه په کتابي بڼه چاپ کړم ترڅو نور لوستونکي هم تــرې برخمن شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک

سیدشمس الدین مجروح په ۱۲۸۹ هـ کال کې د کونړ ولایت پــه شــینکوړک کلي کې زېږېدلی دی، پلار یې سید حضرت شاه نومېده چې د ترګړو په پاچـا صاحب مشهور و. په درې کلنۍ کې د پلار له سیوري بې برخې شوی او بیا یــې پالنه د مور پرغاړه شوې ده. (۱: ۱۰۰۷)

زده کړې:

مجروح خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل کلي کې تر سره کړې دي، هغه مهال د هېواد د یو شمېر نورو سیمو په څېر ددوی په ځای کې هم ښوونځي شتون نــه درلود، هغه ونه شوای کړای چې هغــه مهــال لــومړنۍ زده کــړې پــه رســمي ښوونځي کې وکړي، نو په شخصي توګه یې لومړنۍ زده کړې په کور کلي کــې وکړې او د مور پالنې چې باسواده وه له هغه څخه ستر شخصیت جوړ کړ.

نوموړي د خپلو زده کړو په اړه په یوه لیکنه کــې ویلــي: ((مــا چــې د خــاور خاشاکو د لوبو دوره طی کړه، پاڅېدم جامې مې وځنالې او د کوچنیتــوب دوره مې پای ته ورسوله، بیا مې غیر د کتاب او قلم نه بله مشغله نه لرله.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی لیکي چې د کلي شاوخوا لوړ غرونو، ځنګلونو، روانو اوبو، رودونـــو او نـــورو قدرتي مظاهرو په ده کې د شعر او شاعرۍ قریحه ژوندی کړه. (۱:۱۰۰۷)

مجروح د نورو علومو ترڅنګ په دیني علومو او په ځانګړې توګه په فقه کـــې زیاته پوهه درلوده.

که څه هم ارواښاد مجروح رسمي زده کړې نه دي کړي، نو د پښـــتو ژبـــې تـــر څنګ په دري، عربي، اردو او انګلیسي ژبو هم پوهېده او دغه وړتیا دده ســـتره علمي خزانه وه.

دندې:

مجروح په کال ۱۳۱۳کې چې ډېر ځوان و د انتصابي سناتور په توګـــه د اعیـــان مجلس (سنا) ته لاره پیدا کړه.

بیا په ۱۳۱۷کال کې ورپسې د ملي بانک د تفتیش رییس او د ډیپـــو مســـوول وټاکل شو، د همدې کال په پای کې د قند فابریکې او د پټرولو د شرکت رییس شو،د دولتي انحصاراتو د ریاست دنده یې هم تر سره کړه،په ۱۳۲۹کال کـــې د قبایلو د خپلواک ریاست مشر شو.

د ډاکټر محمد یوسف په انتقالي دوره کې (۱۳۴۱-۱۳۴۴)پـــورې د عـــدلیې د وزیر او د صدارت مرستیال او د ۱۳۴۴کال د اساســـي قـــانون د کمېټـــې د اووه کسیز کمېسیون رییس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډیموکراسۍ په لسیزه کې په ۱۳۴۶کال کې په مصر هېواد کې د افغانستان سفیر شو، بیا د مشرانو جرګې انتصابي غړی شو او په کال ۱۳۵۲کې متقاعد او په کور کېناست.

پر افغانستان د روسانو د یرغل پر مهال مجروح هم د یو زیات شمېر نورو افغانانو په څېر د هېواد پرېښودو ته اړ شو او پېښور ته لاړ. هلته یې د کنفرانسونو، غونډو او نورو دیپلوماتیکو هلو ځلو له لارې هېوادوالو ته پوره خدمت وکړ. په پېښور کې تر یوڅه وخت وروسته نوموړی امریکا ته لاړ.

ادبي هڅې:

د مجروح ملي ادبي استعداد هغه مهال یو چا ته ښه څرګندېږي چې کله دده شعر او نثر په دقیقه توګه مطالعه کړي، د کلام موضوع، خوږوالی، پیغام او روان والی یې له نظره تېر کړي.

د ملي ادبیاتو یوه ځانګړتیا داده چې په هغو کې د ټولنې عمومي آرمان ځای او د ټولنې له شتون سره سمون ولري ملي هویت څرګندوي او په دغسې ادبیاتو کې ژور پیغام هم پروت وي، ملي ادب د ټولنیز شعور په اوچتولو او پخولو کې لویه ونډه لري په نوره نړۍ کې هم د تاریخ په بېلابېلو پړاونو کې داسې ادبیات رامنځته شوي.

مجروح په پوره ځواک د ادبیاتو ملي اصالت رامنځ ته کړی او دده په آثارو کې د ملي هویت د خوندیتوب ترڅنګ د ولس ملي آرمانونه او د هېواد د ترقۍ پیغامونه نغښتي دي، دده یو لوی پیغام او آرمان صدق او صفا، خلکو سره وفا او همدردي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې علمي ستې په سلګونو بېلابېلې مقالې ليکلي چې د هېواد په دننه او لــه هېواد څخه بهر په خپرونو کې چاپ شوې دي.

دده د ليکنو يوه ځانګړتيا دا وه، کله به چې چا د هېواد ملي ګټو پرخلاف ګــام پورته کړ، نو بې له وېرې به يې پرې نيوکه کوله او هرڅه به يــې ســپين ورتــه ويل. هغه کسان يې هم د خپل ليکني ګوزار نښه ګرځول چې د اسلام له کلمې څخه به يې د ځان په ګټه استفاده کوله. ده به چاته د مصلحت له مخې خبــره نه کوله، بلکې په آګاهانه توګه يې د هرې کمۍ پرورړاندې خوله خلاصوله.

مجروح له مطالعې سره ډېره زياته مينه درلوده او همدا شوق ددې لامل و چې نوموړی په ادبي، ټولنيزو، فلسفي او ديني مسايلو کې د ښه تحليل خاوند و.

نثر:

د مجروح نثر ته که څوک په دقت او ژوره توګه نظر وکړي، نو دومره قوي، پــه اصلي موضوع خرخبېدونکی، تللــی او خــوږ دی چــې پــه پيلېــدو ســره يــې لوستونکی تر پايه له ځان سره ملګری کوي او د دمې کولو چانس نه ورکوي.

ده په خپل نثر کې ادبي، سياسي، ټولنيزې او فلسفي موضوع ګانې رانغاړلي او يادو هرو موضوعګانو ته يې خپل اصطلاحات، جملې او لغتونه کارولي او په هره برخه کې لومړی سړی فکر کوي چې مجــروح يــوازې د همــدې يــوې برخــې متخصص دی، خو کله يې چې د نثر نور اړخونه مطالعه کــړي نــو بيــا ســړی پوهيږي چې په نثر ليکلو کې د څه ډول استعداد لرلو خاوند دی. کــه پــه دري ژبه کې (سرگذشت من) ولولي نو بيا لوستونکی ښه يقــين کــولی شــي چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح په ادبي ليکنه کې که هغه پښتو او که په دري وي ځومره پياوړی او لــه څه ډول ادبي خوږ او روان نثر څخه برخمن دی.

د مجروح خوږه نثري ژبه او د موضوع د رانغاړلو توان په ډيرو لږو ليکوالو کــې ليدل کيږي. هغه په خپل نثر کې تل هڅه کړې چې لوستونکی پــه موضــوع او ژبه کې لالهانده نه کړي، بلکې لوستونکی د موضوع له پيله تر پايــه لــه ځــان سره ورسوي او په ليکنه کې موجود پيغام په ورين تندي او بــې ســتړيا ورتــه وړاندې کړي.

د بېلګه په توګه يې (له شعر نه څه غواړئ) که دا نثر ولولئ نو بيا دده په ادبي قوت، درايت، پوهې، په دې برخه کې په کړې مطالعه او نورو اړخونــو ښــه لــه ورايه پوهيږئ او همدارنګه نورې ډيرې دې ته ورته ليکنې هم يادولی شو.

شعر:

زه که هر ځومره د مجروح د شعر په اړه خبرې وکړم او يــايې پــه اړه ببلابېــل اړخونه راواخلم، دومره به د پام وړ نه وي، لکه چې خپلــه مجــروح پــه دې اړه ويلي: " ما چې د خاورو خاشاکو دلوبو دوره طی کــړه او پاځبــدم جــامې مــې وځنډلې، (يعني د کوچنيتوب لومړۍ مرحله مې پای ته ورسوله) بيا مې غير له کتاب اوقلم نه بله مشغله نه لرله، زموږ دکلي دخواوشــا دلــوړو غرونــو، ګنــو ځنګلونو،روانو اوبو، ډکو رودونو او نورو قدرتي مظاهرو په ما کې د شعر شاعرۍ قريحه ژوندۍ کړه او دکلي مستريح بې کشمکشه حيات او طولاني تنهــايي او يوازې والي او دکونړ د درې د زيات وخت چپې چوپتيا زه په کايناتو کې تفکــر ته اړ کړم او ما کې يې فلسفي ذوق پيدا کاوه، مګــر هــر څــو چــې دا ورځــې تېر بدلې په ما کې د شاعرۍ ذوق او تفکر اشتياق زياتېده، هغومره زمــا تنــده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرېده او زه يې تجسس ته او په هر ځېز کې دتشبث خواته سوق کولم. ما ديوه ښه مربي د ضرورت احساس کاوه او د دې تندې د ماتولو د وسايلو په لټون کې شوم، مګر افسوس چې دا وسايل تر يوه حده ماته هغه وخت ميسر او دبعضې مربيانو سره مخامخ شوم، چې بيا وخت تېر و او زه تر سره پورې د ژوندانه دکشمکش په ګرداب کې ډوب وم... "

د مجروح په اشعارو کې د زاړه ادب دنازکخيالو نزاکتونه شته اوهم داوسني عصر اجتماعي او تنقيدي رنګ لري. ګل پاچا الفت د مجروح دمنتخبو اشعارو په مقدمه کې ليکي:

"د ښاغلي اديب سيد شمس الدين مجروح له لوړې قريحې اوشعر روزونکي استعداد څخه ځينې داسې اشعار پيدا شوي چې که د اشعارو پيرل او پلورل رواج واى او د شعر په ورکړه راکړه ديوه شعر دبل کېدلی ما به خپل څو شعرونه د ده په يوه شعر ورکړي وو... " (۱: ۱۰۰)

آثار:

سيدشمس الدين مجروح، نه يوازې دا چې ښه محقق او ساستمدار و، بلکې د شعر او نثر تومنه يې ډېره پخه او خوږه وه.

مجروح د شعري ټولګو ترڅنګ نثري ټولګې هم لري، چې يو شمېر يې چاپ او ځينې يې ناچاپ پاتې دي.

۱-منتخب شعرونه د پښتو ټولنې له خوا په ۱۳۳۷هه ش کال کې چاپ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-یاد فریاد،دغه ټولګه په پښتو او دري ژبو ده چې په ۱۳۶۴کال کې په پېښور کې چاپ شوې.

۳-سرګذشت من، ټولګه په ۳ ۱مخونو په ۱۳۹۱کال کې د ۲۰۰۰ټوکه په شمېر په کابل د افغانستان ټایمز په چاپخونه کې چاپ شوې ده، په دې ټولګه کې سیدشمس الدین مجروح په خپل قلم ټولنیز، سیاسي، علمي او ادبي خدمتونه چې د خپل ژوند په اوږدو کې یې خپلې خاورې او هېواد ته کړي لیکلي دي.

۴-مجموعه مقالات علمي، سیاسي و اجتماعي، دغه ټولګه په ۱۳۹۱کال کې په کابل کې په ۴۶۹مخونو کې کابل کې په افغانستان ټایمز چاپخونه کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوی ده.

۵-منتخب شعرونه او یافریاد، په دوه نومونو دغه ګډه ټولګه له دې مخکې ځانته ځانته په بېلابېلو نومونو چاپ شوې دي، خو داځل دا دواړه عنوانونه کتابونه د یوې ګډې ټولګې په بڼه په ۱۳۹۱کال په کابل کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوې.

په دې ټولګه کې د سیدشمس الدین مجروح غوره شوي پښتو او دري شعرونه چاپ شوي. دا شعرونه که د شمېر په لحاظ لږ دي خو د کیفیت په لحاظ ډېر قیمت او ارزښت لري او زموږ د ادب غوره برخه جوړوي.

۶-پریشانه خوب: چې د دري د (خواب شگفت) غوندې یو خوب په پښتو مثنوي نظم شوی، خو چاپ شوی نه دی.(۱:۱۰۱۹)

شخصیت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیدشمس الدین مجروح چې د ټولنې په اړه یې ژوره مطالعه درلوده او په یوه کلیوالي چاپیریال کې رالوی شوی و، د ټولنې په مزاج تر نورو ښــه پوهېــده او هر ډول حساسیتونه یې درک کړي و، نو په همدې اساس یې د ژوند پــه ټولــو پړاوونو کې هڅه کوله چې خپل استعداد، وړتیا او پروګرامونه د خلکو او ټولنې په ګټه وکاروي او د خپل شخصي ژوند د ښه والي لپاره یې هیڅکله هڅه نه ده کړې.

هغه آزاد طبعیت درلود،خبرې یې سپینې وې، نیوکې یې پرځای وې، مصلحت یې چندان نه خوښېده، پر چا یې ځان پورته نه ګڼلــه، هــره ورســپارل شــوې دولتي دنده یې په خپل استعداد په لازمه بڼه سرته رسوله.

خلاصه ټنده او له خندا ډکه خوله یې لرله، خبرې یې له مفهومه ډکــې وې او د خبرو روان والي یې عامفهمي پنځولې وه.

سیاسي لید لوری:

سیدشمس الدین مجروح د هېواد نامتو ادیب، لیکوال، قانونپوه،فیلسوف، عالم، مفکر او د هېواد پېژندل شوې سیاسي څېره وه. هغه د ژونــد د نــورو برخــو ترڅنګ د هېواد په ملي مسایلو کې رغنده ونډه درلوده.

مجروح ملي یووالي، ډیموکراسۍ او ملي تفکر لپاره کار کاوه، له وروسته پاتې والي څخه د ټولنې د وګړو راښستلو ملي مفکوره یې هغه آرمان و چې یو وخت دغه ډول حالت په خپلو سترګو وګوري، نو همدې موخې ته د رسېدو لپاره یې ډېرې منډې ترړې کولې. ده د خپلو اجراتو په هره برخه کې د همداسې ملــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

روحيې د درلودو په اساس آګاهانه اقدام کاوه. د هغه هڅه دا وه چــې د ملــي وحدت، ملي تفکر او ملي ليد لوري لپاره بايد په هېواد کې سياسي، ټــولنيزو، اقتصادي او موسساتي (عقايد، رسوم، لوايح، مقررات او نور) ترتيب او ټينګښت ومومي.

مجروح په خپل ټول عمر کې د يو واقعي ديموکراتيــک او د خلکــو د خوښــې نظام ارزومند و او د ټولو هغو دموکراتيکو، مدني ملي ټولنــو ســره يــې نــږدې اړيکې او همکاري درلوده چې په وطن کې د يو دغسې نظام غوښتونکي وو.

مجروح د سياسي اجتماعي نظامونو د تدريجي تحول طرفدار و چې د جــامعې د شرايطو او تحولاتو مطابق د تکامل پړاوونه ووهي.

مجروح انقلابونه (چپي ا و راستي) دوطن په ګټه نه ګڼل.

د مجروح ځانګړنې:

له جرګو او مرکو سره د مجروح مينه:

مجروح به تل په خپله سيمه کې له حده زياته هڅه کوله چې کومــه جرګــه او مرکه دده له موجوديت څخه پرته تر سره نه شي او دغــو دوديــزو پرېکــړو او تصميمونو ته يې حتمي ځان ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په جرګو او مرکو کې خبرې نه کولې، پرېکړې يې نه کولې او نه يې غوښتل چې د کوم لوري په ګټه او يا زيان خوله خلاصه کړي، بلکې په هره جرګه او مرکه کې يې په دې موخه ګډون کاوه چې له مخورو، خوله ورو او مشرانو څخه خبرې، پرېکړې، تصميمونه او په پښتني ټولنه کې د ستونزو د حل لارو، لارې چارې زده کړي، خپل استدلال قوي کړي، د ښکېلو خواوو خبرې واوري او د دغو جرګو او مرکو په نچوړ ځان وپوهوي.

په غم او ښادۍ کې د مجروح ګډون:

مجروح په کليوالي ژوند کې هغو ارزښتونو ته ډېر اهميت ورکاوه چې په اساس يې دغه ژوند د وګړو ترمنځ غښتلی کيږي، مينه يې ترمنځ زياتيږي او د متقابل احترام مزي يې سره ټينګيږي، چې هغه د کليوالو او خپلوانو د غم او ښادۍ په مراسمو کې ګډون او د هغوی په ټغر ناسته او ور سره ځان يو رنګه ښول دي.

کله به چې مجروح په کلي کې و، نو هيڅ جنازه، فاتحه، کوژده، واده او نور د راشه درشه دودونه نه ترې پاتې کېدل، خو که به کله له کونړ څخه لرې چېرته په دنده کې و او بيا به له مودو وروسته کلي ته راغی، نو لومړی به يې له کورنۍ څخه په کليو کې د غم او ښادۍ پوښتنه وکړه او د هغو کورونو لېست به يې واخيست چې د چا فاتحه او يا د چا د خوښۍ لکه د کوژدې او يا واده مبارکي وه، بيا به د مهم والي په اساس په ټولو راوګرځېد، دغه کار يې په کليوالي ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پر ځان پور ګانه او کله به يې چې ټولو دغه ډول کورنيو ته سر ورښکار کړ، نو بيا به يې ويل چې اوس مې ايله پور ادا کړ.

له ماشومانو سره مينه:

له ماشومانو سره د مجروح مينه بې حده زياته وه، دغسې بــه يــې پــر ځــان راټول کړي و تا به ويل چې کلي ته ملنګ راغلی او حتما ماشــومانو تــه کومــه جادويي ټوټکه کوي، خو چې کله به ورنږدې شوې نو وبه دې ليدل چې مجروح يې په منځ کې ناست دی او د هغوی په ژبه او مزاج ورسره خبرې کوي.

په اخترونو کې به له مجروح څخه هيڅ نه قضا کېدل چــې ماشــومانو تــه دې پيسې ورنه کړي، د اختر له لمانځه وروسته به يې چې لومړی کار کاوه هغه بــه يې د کلي ماشومانو ته پيسې ورکولې او له هغه وروسته به بيا کور ته لاړ.

کله به چې مجروح په دنده کې و او يا به چېرته لرې تللی و، نو له اختــر څخــه مخکې به يې د کليوالو ماشومانو د اختر د پيسو لېست جوړ کړی و او هغوی ته به يې له مخکې پيسې راليږلې.

رخصتي:

مجروح به که له کونړه لرې د هېواد په هر ګوټ او يا به له هېواده بهر و، نو کله به يې چې د رخصتۍ مهال راورسېد، نو له مخکې به يې ددې لپاره پلان جــوړ کړی و چې څنګه به يوځل تر کلي پورې منډه کړي، د خپل کلي په غېږ او واړه راوګرځي او له هغوی سره خپله رخصتي تېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح ته به هغه رخصتي ډېره غوره او خوندوره وه چې په کونړ کې به یې په خپل کلي کې تېروله.

مړینه:

سید شمس الدین مجروح په ۲۰۰۲ ز بېړدیز کال کې د جون په ۲۴مه د دوشنبه په ورځ د امریکا په متحده ایالتونو کې د کډوالۍ په حالت کې وفات شوی دی.

مړی یې په درنښت افغانستان ته راوړل شو او په کونړ کې پــه خپلــې پلرنــۍ هدیره کې خاورو ته وسپارل شو.

د کابل په هوایي ډګر کې یې جنازې ته د هغه مهال ولسمشــر حامــد کــرزی، جهادي رهبران،د کابینې او ملي شورا غړي، سلګونه علمــا او قــومي مشــران ورغلي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه

سیدشمس الدین مجروح په پښتو ادب کې هغه ځلانده ځېره تېره شوې چې له پوهې، قلم، استعداد او بصیرت څخه یې هیڅوک هیڅ وخت سترګې نه شي پټولی، نه به یې په اغلب ګومان څوک په اړه منفي نظر ولري او زما په فکر لامل به یې هم همدا وي چې د هغه په ژوند کې ټول سوچ په علمي کارونو،هېوادنۍ مینه او یووالي کې وو، نو ددغه ډول علمي ستو په اړه بیا منفي نظرونه یانه وي او که احیا موجود هم وي نو په نشت حساب وي.

دلته غواړم د اروابښاد مجروح په اړه د زیات شمېر پوهانو د نظرونو له جملې څخه د مشت نمونه خروار په توګه یو دوه غوره، لنډ او له مفهوم څخه ډک نظرونه را واخلم.

استاد بېنوا د اروابښاد مجروح په اړه ویلي: ((ښاغلی مجروح د مطالعې ډېر شوق لري او د همدغه شوق اثر دی چې په اکثرو ادبي، اجتماعي، فلسفي او مذهبي سختو مسایلو کې د ښه تحقیق خاوند دی، په تېره بیا د روحیاتو او فلسفې سره زیاته دلچسپي لري... دا ښاغلی خنده رویه باوقاره سړی دی، آزاد طبیعت لري او په حق ویلو کې د چا پروا نه ساتي.))

د اطلاعاتو او کولتور پخواني وزیر ډاکتر سیدمخدوم رهین د مجروح په اړه ویلي دي چې مجروح د هغو کسانو په ډله کې و چې د ډیموکراسي په لار کې یې صادقانه هڅې کولې چې د اساسي قانون او د ډیموکراسۍ لسیزه یې د زیار ګاللو پایله وه.

فقید پاچا هم پر هغه پوره باور او اعتماد درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې

د پښتو لیکلو بشپړ او مشترک سبک

د کابل مجلې په ۱۴۸ گڼه کښې ښاغلي حبيبي له دې پورتني عنوان لاندې د اقتراح په ډول څو اساسي او مهمې پوښتنې کړې او د پښتو د حقیقي او معنوي ژوند په نبض باندې يې گوتې ايښې دي. د همدې اقتراح په اثر کښې ښاغلي او فاضل اديب سيد شمس الدين خان مجروح چې په ادبي مسايلو کښې ښه بصيرت او عميق نظر لري، مونږ ته يو خوږ او پوخ مضمون را استولی دی، چې دلته يې نشروو او له نورو پوهانو څخه هم غواړو چې خپل قيمتي نظريات ونه سپموي. ((د صحافت څانگه)).

ښاغلی فاضل حبيبي!

گران غوندې سوال مو کړی، چه سړی کولی شي په لږ قدر ځان کړولو او اوړو پورته غورځولو د دې موضوع استقبال وکړي او ځان خلاص کاندي، مگر زه هم د دې موضوع سره ډېره علاقه لرم، نو به پرې وغږېږم. زړه مې غوښته چه که

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک پردې موضوع خبرې وکړي او څه واورم، ښه شوه، تاسې یاد کړه او څه مو پرې وویل. له همدې خبرو موقع په لاس راغله، چه څه ولیکم. یقین دی چه زما جواب به ستاسې د قول تایید او اکثر به ستاسې د خبرو تکرار وي، خو هر څه چه دي، همدا زما نظر یه ده.

سبک څه ته وایي؟

ګومان کوم دلته به غرض له هغه روح څخه وي چې په یوه نثر کښې مونده شي او د هغې تحدید و تعریف څه قدر ګران دی او د سر د سترګو نه زیات د زړه په سترګو (ذوق) ښه لیدل کېږي، څه رنګه چه د روح نه د روح په مظاهرو تعبیر کولی شي، داسې به سړی څه ناڅه سبک ته هم ګوته ونیسي. یعنې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وینې د چلند په شان د هغې د پاره کار کوي او چې دا ټول (او پاته نور) سره راغونډ شي، نو یو موجودیت ترې جوړ شي او څه رنګه چه د اعضاء د تناسب نه او د طبیعي نظام د ښه چلند نه جمال او نشاط پیدا کېږي، داسې هم د سبک ښه والی د هغې د اعضاوو پر تناسب او انسجام پورې او د هغې د حیاتي نظام په صحت او ښه والي پورې اړه لري.

تاسو پوښتنه کوئ، چه (آیا پښتو د نثر لیکلو بشپړ او مشترک سبک لري؟ که یې لري، نو آیا دغه سبک ښه او کافي او د ادبي ښېګړو وړ دی که یه؟). بشپړ او مشترک سبک؟! نه! نه یې لري! او په سلو کښې سل کېدی هم نه شي او باید توقع یې هم ونه کړو.

څکه دوه کسه غبرګوني (توامین) چه خلک وایي، په یوه څېره دي، بیا هم سره څه توپیر لري او خپل خپلوان او دقیق او حساس خلک یې پېژني او څه نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه مميزات لري، چه پر هغه پېژانده شي: په يو مملکت کښې هر څوک د جنوب او شمال او شرق او غرب اوسېدونکي د هغوی له کړو وړونه او له بدني ساختماني جوړښت څخه پېژندی شي.

هو! يو قوم او ملت چه نسبت بل قام ته او يو نژاد نسبت بل نژاد ته د قيافې او ساختمان په لحاظ بيل او جلا وي او دومره څه مشترکات چه فردي او ناحيوي اختلافات په هغه کښې سره راغونډ شي، لري؛ کېدی شي چه داسې يو مشترک او بشپړ سبک هم پښتو ولري او پيدا يې کړي، د پخوانو د سبک مغايرت د اوسنو سره د اوسنو د سبک بېلوالی يو له بله ډېر ښکاره او روڼ دی. د عربي تاثير، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زمونږ په نثرونو کښې له ورايه ښکاري. او د سبک اشتراک يې وران کړی دی. کله کله لا سړی د اروپايي ژبو جلوې هم پکښې ويني او د تقليد او پيروۍ لار له سړي نه ورکه شي او هک حيران پاته شي.

ښه نو چې لري يې نه، نو د ادبي ښېګړو د پاره د کفايت سوال ته خو هډو ضرورت پاتې نه شو. که څه هم څو تنه پياوړي پېژنم، چه ښه څه ليکي او خبرې يې پر سړي خوږې لګي، ولې بيا هم زما دا منفي جواب د هغوی بې احترامي نه کوي او رښتيا هم ده.

تاسو بله پوښتنه داسې کوئ: ((آيا د سبک تکميل ممکن دی؟ او اوسني پښتانه د پښتو د نثر دپاره بايد څه وکړي؟)) هو! ممکن دی او د اکمال په لاره کښې به ګړندي قدمونه واخلي چه په الوتو الوتو به روان شي. د طبيعت د غير متغير قانون په ترڅ کښې (چه موجوديت ته حرکت وايي، حرکتونه هم د کمال په لور ګڼل کېږي) دا به هم څي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدازده چه څه به ترې جوړ شي؟! دا اوسني سبکونه به يقينًا يو وخت (عينــاً) د فوايد الشريعه د آهنګ په شان عجيب و غريب بريښي او ښه ښه تحولات او تطورات به پکښې وشي او که هغه لړ څه لازمي مغايرت د هغه عصر په ســبک کښې بيا هم موجود وي، سترګو ته به نه راځي او بد به ښکاري. زه د خوشبينۍ په خوب کښې خبرې نه کوم او نه د ورېځو اوښان جوړوم، بلکه د تطور قــانون دا جرئت راکوي! او د ژبو تاريخي سرګذشت پرې شهادت وايي. هــو! د فنــا او زوال، د انحطاط او ورکېدو مثالونه هم شته، که تــاريخ څــه هېــر کــړي وي، د زمانې په ياد دي او شپو ورځو پخپله لمن کښې نغښتي او له ســترګو يــې پنــا کړي دي. خو ترڅو پښتون او پښتونواله ژوندۍ وي، پښتو به هم مخ په وړاندې درومي، که (لا سمح الله) مونږ نه وو، دا به نه وي!

پاتې شو، ستاسې د سوال دوهمه برخه (چه اوسني پښتانه د پښــتو د نثــرو د تکميل دپاره څه کولی شي) دا د مطلب ټکی دی. او هــم دا نقطــه ده چــه لــه نظري خوا نه يې عملي او حياتي قېمت زيات دی. تاسې په جواب کښې هــم د موضوع حق ادا کړی او ښه څه مو ويلي دي، مثلاً په دې نظريه کښې ((چه ژبه د خپلې پالنې تر لمړۍ دورې ووته او د ادبي نهضت لمړني پوړونه يې پرې کړه، هلته نو يو مشترک او ښکلی د ليک سبک مومي)) درسره شريک يم. بل ځای وايي: ((د ژبې د ليک کوم سبک جوړول يو ارادي او د يوه سړي مختــرع کــار ندی)) هو! په دې کښې هم ستاسې ملګری يم.

مګر دومره قدر ده، چه يو سړی د يو شهکار په ابستلو مخترع ګڼــل کېــږي او په ژبه کښې د سبک مجرا بدلولی شي.. مثلاً: قرنونه قرنونه د سعدي د اسلوب تعقيب خلکو کاوه، او کلونه کلونه د شامنامې غوندې (رزمي- تاريخي) مثنوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګانې شعراء وليکلې، ګويا دغو سرو د ژبې په دنيا کښې ادبي انقلاب پيدا کړ او د يو نوي سبک طرف ته ميلان د دوی د آثارو په راوتلو شروع شو، مګــر ډېــر بطي! او لا سړی ورته غير شعوري هم ويلی شي!

هرکله چه داسې شيان منځ ته راشي، نو بيا خلــک زړې ســندرې پر بــږدي او نوی تال را واخلي. بيا څوک د مطلب آغاز همېشه په (نقل کا، وايي) لکــه چــه څه موده مخ کښې کېده، نه کوي او بيا هر مضمون (په څرګنده خبــره ده...) او يا داسې نورو جملاتو سره نه شروع کېږي، څوک غورځي او څوک ولاړ بــږي او هی پر دغه لار ځي، که ځای ته ورشي که نه، خو لار (قابو قــابو) يــوه وي، دا لا څه کوې چه داسې آثار په چا کښې د ابتکار قريحه ژوندۍ کړي او د اســتعداد د خاوندانو د آئينې نه د تقليد او د محافظه کارۍ ګردونه پاک کړي او پــه چــا کښې بالعکس نوی جمود پيدا کړي او د خپل ځان د تقليد احساس پرې په هر څه غالب کړي.

خو داسې آثار کله کله د ادب په آسمان کښې لکه شهاب ثاقب ځلېږي، اما رڼا يې تر ډېره پاته وي او د ډېر عالم سترګې مخکښې يا وروسته ور واړوي. ګــورو به چه دا سکه به د پښتو په نثر کښې د چا په نامه وهل کېږي او دا سويه بــه د چا نصيب شي؟ او دا زوی به پښتنه مور کله پښتون قام ته وړاندې کړي؟ اوس سم دستي زمونږ دا فريضه ده چه ډېر څه وليکو! او همېشه يې وليکو او هرڅه وليکو!! او د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو، د جامعې په مخ کښې به يې ږدو، د هغې ذوق به پخپله په انتخاب لاس پورې کړي، ښه به اخلي، بــد به پر بږدي. ورو ورو به هغه څه چه د جامعې وجــدان او ســليم ذوق يــې ښــه قبلوي، د يو سبک په حيثيت په ميدان کښې ودرېږي او ټول به د هغې خوا ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

منډې وهو. د بقايا صلح قانون به په کښې هم خپل رول لوبوي، څه به فنا کوي او څه به روزي. د نثر ليکلو او د سبک د ښه (واضح) ښکاره کېدلو دپاره ښه زمينه او مساعد ميدان ادبي پارچې او د قصو کتابونه دي، خو چه ترجمه مرجمه نه وي او د پښتو د د ماغ محصول او د پښتون د علم او ذکاء تحفه وي او د پښتنو د ماحول او پښتني رواياتو څنې يې الهام اخيستی وي، بل د دې سير د سرعت د پاره انتقادات هم ډېر خدمت کوي او دا حرکت تر يو حده ګړندی کولی او منظم کولی شي.

بايد په دې ضمن کښې له انتقاداتو نه غفلت ونه کړو او همېشه د انتقاد په وسيله د سبک د خرابوالي مخه ونيسو، خو شرط دا دی چه ليکونکی به خفه کېږي هم نه؟

ما مخ کښې وويل چه (د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو) زړه مې غواړي، دا ټکی په غټ قلم وليکم او يا دلته درکلام د فن دقايقو ته لاس واچوم او خپل خلک خپل مطلب ته ښه ملتفت کړم، خو وېرېږم چه دا لنډه جمله به زما مطلب ښه ادا نکړي او چه زما په زړه کې څه ګرزي، د هغې به ښه افاده ونه کړی شي. د پښتو د خپل رنګ نه غرض نامانوس لغات او کلمات نه دي، چه څوک دې په خپل ليک کښې هرومرو راوړي، د دې دا مطلب نه دی چه پردي کلمات دې هډو څوک وايي نه؟ رنګ هم عيناً د سبک په شان يو جوهري موجوديت دی، چه له ډېره وضاحته يې تعريف لږ څه ګران دی، خو جلوه يې ډېره څرګنده ده، د حميد بابا دا بيت را ياد شو:

که مې تېره مغلواله د رقيب کړه

زه به نه يم زېړولی پښتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګورئ! دلته کوم لفظي صنعت او یا تخیلي ابتکار موجــود دی؟ چــه دا بیــت د پښتنو په ذوق دومره خوږ لګي او دومره ډېر خوند ترې اخلي! دلتــه نــور څــه نشته، د پښتو خپلې قدرتي رنګ ځلېږي (ومن احسن من الله صبغة) دلته د یو پښتني اشکال تصویر باسي او پښتني سوګند خوري.

په یوه بله مصرع چه معاصرینو ملګرو کښې چا ویلې، زما دومره خوښه شــوې ده چه تراوسه مې لا خوند په خوله کښې دی، هغه داده:

وایي پښتانه په هر چا خپل وطن کشمیر دی. دلته هــم نــور څــه نشــته، یــو پښتني ضرب المثل، لکه مرغلره چه سرې په ښه تناسب په هار کښې پېیــي، پیل شوې ده.

اوه! نثر مې پر ښودوه، د نظم ته مې خوله واچوله، معاف مې کړئ! خو ناکام دی، غواړم د پښتو دمخه پرده لرې کړم چه رنګ یې ښکاره شي.

او د دغه رنګ چلوه در وښیم هر چېرته چــه وي، مطلــب دادی چــه پښــتني منطق، پښتني امثال، پښتني جذبه د پښتو اصطلاحات او محاورات پــه خپلــو لیکنو کښې داسې ښکاره کړو، لکه یو مصور چه تابلو جوړوي او هلته د رنــګ امیزي مهارت استادانه وښیي. غرض دا دی چه هغه اوږدې او کږې وږې جملې چه سل موقوفه جملات،لکه (راغلی... وړی... تړلی) په پوه شوی و، تمام نه کړو او د مطلب ټکي ته له کږو وږو لارو نه رانشو او له کرغېړنو ترکیبــاتو نــه ځــان وژغورو او هغه څه چه د پښتو روح د هغې نه بېزاره دی، بېزار شــو او د ســلیم ذوق په لارښودنه او قضاوت عمل وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟

ښاغلو لوستونکو! ملتفت شئ زه ستاسې نه څه پوښتنه کوم؟ که ښه ملتفت شوي نه یاست، زه به د خپلې پوښتنې زیاته توضیح وکړم، نو بیا ستاسې خوښه چه څه فکر کوئ او یا کوم جواب راکوئ؟

زما سوال د پښتنو د اجتماع په کیفیت کښې دی، چه آیا تاسو څه آرزو لرئ چه دا جمعیت دې په دنیا کښې څرنګ جمعیت وي؟ او د دې جمعیت بنیاد دې په څه اساساتو بنا وي؟ او د دې جمعیت کړه وړه د دنیا په (تېرو شوو او یا اوسنو) جماعاتو کښې کومې ډلې ته ورته وي؟! او کومه نمونه دې ایډیال وي. د دې معنی دا نه ده چه ګوندې ستاسې آرزو د دې جمعیت په جوړېدلو کښې کوم ښکاره تاثیر لري او یا جمعیت، لکه لندې ختې. په هر صورت چه تاسو وغواړئ، بدلېدای شي. دا سوال فقط ستاسو د هدف د تعینولو او معلوملو دپاره طرح کېږي او اقلاً که ستاسو خپله آرزو تغیر کړی شی، دا هومره تغیر لوی کار دی، که نه، دا سوال چه جمعیتونه څرنګ جوړېږي او دافرادو خوی بوی، کړه وړه، عادات او اخلاق د څه عواملو په اثر منځ ته راځي او یا له منځه ځي او یا دا څیزونه تر کومه حده ثابت او تر کومه حده متغیر دی، بېخي ګوښی سوال او ځانله مضمون دی او په دې مضمون کښې ننوتل ځان په نورو سوالونو کښې ورکول او کتابونه لیکل غواړي. اوس به ځان په نورو سوالونو کښې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوم او د کتاب د ليکلو شوق به هم پر بړدم، ځکه تاسې يې د لوستلو حوصله نه لرئ او زه يې د ليکلو فرصت (يا استعداد). نو راځئ زه بيا تاسې وپوښتم چه د پښتنو د جمعيت نه څه توقع لرئ، چه څرنګ او څه نمونه جمعيت اوسـي او څه ارزو لرئ چه دا جامعه دې څه صفات او څه مشخصات ولري او هغه صـفات او هغه مشخصات چه تاسو خوښ کړئ، سربېره پـر هغـو پـه دې کښـې څـه واياست چه آيا (۱) دې دا جمعيت پخوانی جمعيت وي که اوسـنی (عصـري)؟ (۲) دا جمعيت دې مترقي وي که پس مانده؟ (۳) دا جمعيت دې مـوړ وي کـه وږی؟ (۴) دا جمعيت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسـند؟ (۵) دا جمعيـت دې عالم وي که جاهل؟ ضرور تاسو د يوه پښتون په حيث د خپـل جمعيـت د پاره نېکه آرزو لرئ او دا سوالات به تاسو ته په لمړنـي نظـر مسـخره غونـدې سترګو ته درشي. يقين دی، تاسې د خپل قوم او ملت دپـاره ښـه او ښـېګڼه غواړئ او خوشحالتيا او سعادت مو پرې لور بړي، نو به ارومرو ووایاست چـه دا جمعيت دې، لکه اوسني جمعيتونه په تمامو عصري صفاتو او امتيازاتو اراسـته وي، چه طبعاً به مترقي هم وي او موړ به هم وي او آزادي دوست به هـم وي او عالم به هم وي. مګر تاسو د دې قوم دپاره د زمانې سره برابر تيا، ترقي او لوړتيا علم او پوهه، اقتصادي بهبود او مړتيا او... غواړئ، بايد دې ته مو هم پام وي چه آيا پښتانه به هسې پښتانه چه تاسو ليدلي و، پاتې شي که نه؟ آيا د دې قوم د موجوده حالت د بدلېدو سره سره به په دوی کښې څه نور بدلون هم راشي که نه؟

ځينې وخت په انساني جوامعو کښې يوه مخصوصه عقيده حکومت کـوي او د هغې عقيدې په ترڅ کښې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځينې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پيدا کړي چه د هغـوی الفـاظو ځينـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې عقايد زېږي او دا عقايد د جمعيتونو د بنياد (تهداب) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنيا خوځول او ړنګول دي، دنيا خوځوونکي او ړنګوونکي د جمعيت دښمن ګڼلی شي او د لوی او زاړه تر سترګو به راځي، نو دې دښمنۍ ته هر څوک زړه نه ښه کوي، نو کله دا عقيدې او کلمات قرنونه قرنونه په خپل قوت پاتې شي او د زمانې په تېرېدو يې (لکه مزمن مرض) قوت نور هم پسې زيات شي او کله کله دا تيرې د زمانې سېلاب وخوځوي او وغورځوي او بناء ورسره ورانه کړي. په هر حال د مثال په ډول يا د مليت د ذهنيت او پر مليت باندې د اعتقاد سره سم ډېر فرعي عناوين او منشعب شوي ذهنيتونه يا معتقدات منځ ته راغله، لکه ملي آزادي، ملي غرور، ملي ژبه، ملي تاريخ، ملي عنعنات او روايات، ملي ادب او ملي صنايع، ملي اقتصاد او دا ټول څېزونه سره راغونډ شول، په پای کښې د مليت فلسفه ترې جوړه شوه او د يو خاص اعتقاد شکل يې پيدا کړ چه پر دغه معتقداتو باندې مومنانو او د دغه کلماتو مينانو په خپل نصب العين باندې ثبات او ټينګار او سر تنبګي مقدسه وګڼله او په دغه لار کښې فداکاريو او جنجالونو قبلولو ته حاضر هم شول.

اوس نو راځئ په مخکښې سوالاتو باندې اول غور وکړو او د هغو تاثيرات او د هغو نتايج د هغو عکس العملونه او د هغوی فايدې او ضررونه ښه وڅېړو او بيا هغه د خپلو آرزوګانو او هدفونو سره چه په زړه کښې يې لرو، تطبيق کړو او وګورو چه آيا د ټاکلي هدف ته د رسېدو په لاره کښې مو په خپل لاس خنډو خار پيدا کړی که د منزل مقصود ته د رسېدلو دپاره مو تسهيلات راغونډ کړي دي. ايا د خپلې آرزو سره مو سم حرکت کړی او که د خپلې آرزو نه مو خلاف قدم اخستی دی او د ټولو نه اساس دا د سنجس وړ ده چه آيا دا آرزو صحيح او

(c) ketabton.com: The Digital Library

معقوله هم ده که نه، دې آرزو ته د رسېدلو دپاره وسایل برابر او مناسب دي که نه او که د غلطې غايې دپاره مو غلطې وسيلې اختيار کړې دي؟

پر دې سوالونو باندې نظر کول او د هغو پر نتايجو او عواقبو باندې غور به د خپل عنوان د سواليې په چوکاټ کښې کوو او سمدستي به د هغې نه نه وځو، يعنې د اچه پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ په دې لحاظ به مونږ او تاسې د مليت اساس مسلم فرض کړو او سمدستي به بعضې مشکلات چه د مليت يا د پښتونوالۍ په چوکاټ کښې راځي، حل کړو او دا فرعي سوالات چه د ملت د اساسي نظريې مولود دي، لکه ملي ادب، ملي صنايع او ملي تاريخ به بل بحث ته پر ېږدو، نو اوس به خپلو پنځګونو سوالونو ته وګرزو او بيا به يې تکرار کړو او جوا ب به يې واخلو.

(۱) دا جامعه دې اوسنۍ جامعي وي که پخوانۍ:

د ژوندون شرايط د مدنيت سويه انساني جوامعو ته يو خاص رنګ ورکوي او هر څومره چه دا شرايط او دا سويه سره متشابه او ورته وي، هومره انساني مختلف جوامع (دا اختلاف د زمان په لحاظ وي او که د مکان) سره متشابه او يو بل ته ورته وي. پخواني يونانيان او د جاهليت د زمانې عرب د قرون وسطی اروپايي جوامع او د ايشا پس مانده ملتونو سره ډېر شبيه وو، د دوی د فکر طرز، عادات او روايات حتی مذهبي تفکرات بدوي او ابتدايي دي.

هو! څومره چه د مدنيت سويه او يا د ژوند شرايط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب فرق کوي، نو په دې لحاظ د بعضې پښتنو د پښتون خواهۍ آرزوګانې (تر کومه حده چه ما ته معلومې شوې دي) دا دی چه د هر پښتون ځلمي فريضه ده چه قدم په قدم دې د خپلو پلرو نيکو پسې و لاړ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د پښتنو د دودونو دستورونو دې ډېر احترام وکړي، په ناسته ولاړه، روغ بر، اغوستنګ او فېشن کې دې د زړو پښتنو مقلدان وي، نــو دا آرزو ګــانې د دې جمعیت د اوسني توب سره مغایرې معلومېږي، ځکه نوی عصر د خپــل ځــان سره نوي مقتضیات او ایجابات، نوي آداب او نوي فکرونــه، راوړي او زاړه آداب او زاړه فکرونه د حیات زوړ طرز او د جمعیت زوړ فېشن د منځه وړي، نو دغــه آرزو چه د دې جامعې د تجدد دپاره موجــوده ده، د داســې هــدف ســره نــه جوړ ېږي.

(۲) دا جامعه دې مترقي وي که پس مانده؟

انساني ابتدايي جوامعو کښې چه حکومتونه (په تمامه معنــی) نــه و موجــود، دوی د خپل کار روزګار امنیت او ګډ ژوندون د پاره څه ابتدايي تشکیلات لرل او د خپل مدنیت د سویې سره سم یې بعضې اجتماعي موسســات درلــودل، د مثال په ډول یو د دغو اجتماعي تشکیلاتو یا موسساتو د جملــې نــه قبــایلي تشکیلات چــه پــه هغــو محیطونــو کښــې چــه دایمــي هــرج و مــرج او نــه خلاصېدونکې کشت و خون موجود و، د قبیلې تشکیل د موجــوده پولیســو او عدلي تشکیلاتو نه زیات ضروري و، هغه وخت افراد د کورنیو په سیوري کښې او کورنیو د عشایرو په چوکاټ کښې د خپل معیشت د ادامې دپــاره محتــاج و (او یا د اصطلاح سره سم) د غلو د وېرې کور او کلی شوی و، کــوم وخــت چــه مدنیت ترقي وکړه او اجتماعي علاقې زیاتې شوې او قوي حکومتونه مــنځ تــه رالل، دغه ټول تشکیلات ورو ورو د منځه لاړل او یا ضعیف شول او یا په نویــو موسساتو او تشکیلاتو کښې محو شول او د یو مذهبي یا ملي سازمان په حیث تمام وظایف او اقتدار دولتونو ته منتقل شو او د ملــت مفهــوم یعنــې د لــویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامعې صورت تحقق اختيار کړ، ترڅو چه انساني افراد و د يوې خاصې قبيلـــې په نامه نور يو بل نه پېژانده او يوازې د مليت او د وطنيت چوکـــاټ د مشـــترکو منافعو يا مشترک قدر د پـــاره کـــافي وګڼـــل شـــول او د تعـــاون او ورورۍ روح محدودو فضاګانو نه اوچته شوه او په لويه فضا کښې يې په الوتلو شروع وکـــړه او د همکارۍ او معاونت روح په لويه ساحه او په يو غټ تشکيل باندې منځ تـــه راغله، نو که قبيلوي حساب د پښتو مميزه وي او که دا قبايل او عشاير پـــه دې لوی چوکاټ کښې د ننوتلو نه وروسته د پښتنوالۍ څخه ووځي، نـــو د مترقـــي جامعې آرزو به د پښتنو د پاره يوازې هم د دې مخالف واقع شي.

(۳) دا جمعيت دې موړ وي که وږی؟

ماړه جمعيتونه د وږو جمعيتونو نه په خوی بوی او دود دستور کښې څه لږ ډېر فرق لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتور د ژوندانه په رنـــګ او اســـلوب ډېـــر ښکاره تاثير لري، د قوم د اقتصادي حالت ښه کېدل په زراعـــت او تجـــارت او صنعت بنا دي او د دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف په ماشـــين او عصـــري تجهيزاتو پورې اړه لري، ماشين او عصري تجهيزات ځان سره څه نوي ايجابات او مخصوص مقتضيات لري او په دې اجتماعي مؤسساتو کښې تطور او تحـــول پېښوي، نو کوم وخت چه دا جمعيت موړ شي بيا به ستاسو په اصطلاح هغـــه د مړې ګېډې پاړسي هم وايي او داسې پښتانه چه دا نن دي او يا پرون ؤ ضـــرور به نه وي، نو که تاسې نه غواړئ چه پښتانه دې د خپل موجوده پښتني موقـــف نه اعتزال وکړي، نو د دوی د مړېدلو آرزو ستاسو د هدف سره منافات لري.

(۴) دا جمعيت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسند؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتدار پسندۍ جرثوم په فامیلي تربیت کښې پروت دی او ترڅو چه پـلار د زوی او زوی د کشر ورور د پټو سترګو اطاعت غواړي او ترڅو چه مېړه پر ښځه د بادار او مالک په څېر حکمروایي کوي او ترڅو چې د کلي مشران او د اولـس سپین ږیري کشرانو ته په خپلو کورنیو او یا اجتماعي چارو کښې د رایې حـق نه ورکوي، تر هغه وخته د آزادي پسندۍ دعوې بې فایدې او بې اساسـه ده او تر هغه وخته چه کشران او واړه د مشرانو او د زړو پـه مقابـل کـې اطاعـت او تسلیم (په حقه وي که په ناحقه) خپله اخلاقي فریضه او ملي آداب ګڼـي، تـر هغه وخته د آزادي پسندۍ روح منځ ته نه راځي. دا لا څـه کـوئ چـه آزادي پسندي یوازې د اقتدار په مقابل کښې نه، بلکې د نورو علایقـو او عوایقـو پـه مقابل کښې زیاته ضروري ده. ډېر اجتماعي او عنعنوي قیود شته، ډېر خرافات او اوهام شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چه افراد د ځنځیر په شـان چـاپېر دي، نو که پښتون د دې قیودو په مقابل کښې د آزادۍ بېرغ اوچت کـړي، کـه پښتانه د عنعناتو او روایـاتو، د اوهـامو او خرافـاتو ځنځیرونـه وشـلوي او د احساساتو په عوض منطق ته متوصل شي او دېخوا په مقابل آینده ته سـترګې ونیسي، آیا بیا هم تاسې دا پښتانه پښتانه ګڼئ که یې ګڼئ، نو په رښتیا تاسـو د دې جمعیت دپاره آزادي پسندي خوښوئ او که نه اقتدار پسند جمعیت مـو په کار و، خو زمانې د رنه آزادي پسند کړو او په خپله آرزو کښې ناکامه یاست.

(۵) دا جمعېت دې عالم وي که جاهل؟

دا جمعیت دې ضرور عالم وي او عالم ضرور د جاهـل سـره فـرق لـري، کـه بېسوادي او ناپوهي د دې جمعیت له منځه ورکه شي، له دې اولس نه بـه ډېـر ښه او باصلاحیته جمعیت جوړ شي، د دې اولس طبیعی او قدرتي استعداد بـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ښه مجرى پيدا کړي، مګر افسوس بيا به ورته تاسې ملا واياست او پښتنو به يې نه ګڼئ.

نو راځئ په دې سوالونو باندې په سره سينه غور وکړئ او بيــا د هغــې جــواب ووايئ. دا جواب ما ته مه واياست، دا جواب خپل ځانته، خپلو کشرانو ته، خپلو همکارانو ته، د يو اجتماعي هدف په حيث ووايئ او يا يې اقلاً پــه خپــل لــوح ضمير کښې نقش کړئ، اما په ياد لرئ او دا خبره مه هېروئ چه د تحول قانون او د تطور جريان ستاسو تابع نه دى او هغه خپل کار کــوي تحــول او تطــور د جماعاتو نه همېشه بل څه جوړوي او بل ځاى ته يې بيــايي، ستاســو بــه يــوه سترګه خاندي او بله به مو ژاړي، مګر د دې جريان سره بــه ځــئ منتهــا د دې قانون دوه وجهې معلومې دي، يوه دا چه يوه بدوي جامعه، لکه تخم نشو او نما کوي او د تخم په نشو ونما کښې د وړې ذرې نه ونه جوړ بږي، ښاخونه او نيلــې يې هرې خواته غزېږي، مېوې او ګلونــه يــې هــره خــوا رژېــږي، پيوندونــه او تصرفات په کښې کېږي.

خو نوم او هويت يې نه بدلېږي او کله دا تحول او تطور په بــل صــورت کښــې راښکاره شي چه د قوم نه، لکه مواد خام د حياتي شرايطو په ظروفو او د زمانې د انقلاباتو په اور کښې صابون جوړ کړي، هغه وخت هويت هم له منځه ځــي او د پخواني ځيز په عوض يو بل نوى شى منځ ته راځي چه يوازې اوتوميســتان1 هغه پېژني او بس.

نو اى خدايه! ته ښه پوهېږې چه د پښتنو نه به څه جــوړ بږي، دوى تــه خيــر کړې- لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت السميع العليم.

اوتوميست د اتوم پوهان. ١

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ په خواوشا کښې

ګمان کوم د انسان د انسانیت حقیقت چه تر کوم حده پــه حافظــه پــورې اړه لري، هومره به د ده په نورو نفسیاتي کیفیاتو پورې تړلی نه وي. د انســان پــه تعریف کښې د حیوان ناطق فکر کوونکی حیوان جملــه مســلم تعریــف ګڼــل شوی دی، که مونږ هم دا تعریف قبول کړو، نو بیا هم د حافظې تــاثیر د ده پــه فکر او منطق باندې دومره څرګند معلومېږي چه بې د هغې له وجوده انســان د دې خاصې (نطق او منطق) خاوند کېدی نه شي.

که انسان د حافظې نه محروم پیدا شوی وای، د ده فکر به څه رنګ د جزئیــاتو نه کلیاتو ته منتقل کېدای؟ او څه رنګ به یې د کلیاتو نه جزئیــه اســتنتاجات کولای شوای؟ که د خاطراتو په تخته کښې څه مسلم او بدیهیه قضایا ثبــت او محفوظ نه وای، ده به څه رنګه په هغو قضایاؤ نور قضایا متفرع کــولای؟ او لــه هغو نه به یې نوي معلومات او تازه فکر حاصلولای؟

که د انسان حافظه نه وای، ده به څه رنګه د نورو تجاربو نه استفاده کــولای او په څه شان به یې د زرګونو کلونو انساني علمي میراث د پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پر ښودلای؟

که دا د پلرونو نیکونو د تجربو ماحصل مونږ ته سینه پــه ســینه نــه رامنتقــل کېدای، هغه وخت به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیت یا خودي د (زه) او (من) مفهوم د حافظې له برکته محقق دی.

شخصیت د خاطراتو تسلسل دی، د ژوندانه د جریان مختلفې خواوې، وړوکتوب، لویوالی، د ناپوهۍ دوره، د پوهې دولت، غم او ښادي، پرون او نن ټول په حافظه کښې راغونډ شي او زه او ته ترې جوړ شوي یو.

دا د حیات تغیر او تحول د حافظې له برکته په شخصیت کښې تغیر نه راولي او که نه هغه د اولې ورځې پیدا وړوکی د ګور په غاړو ولاړ زاړه سره هیڅ شباهت نه لری، که د حافظې او خاطراتو د تسلسل کومک نه وای، دې شخصیت به هېڅکله نه ویلای چې هغه وخت وُړ وم او اوس زوړ یم.

ژوندون پخپله یو بهیر (جریان) یا عملیه او یو حرکت یا تکامل دی.

د دې جریان مبدا ماضي او غایه یې مستقبل دی.

دا جریان د شخصیت په سواحلو کښې رابند شوی او د حافظې په کارګاه کښې د هغې سینما فوتوګرافي شوې ده او د معرفت او احساس سیند ترې جوړ شوی دی.

که دا لوی بهیر په دې واړه فلم کښې نه وای ضبط شوی، مونږ به هېڅکله د ژوندانه د سیند موجودیت ته ملتفت نه وای او په حیرانتیا او لالهندتیا به مو شپې ورځې تېرولای.

نه! زه تېروتم، حیرانتیا هم د فکر مظهر او تعجب هم د عقل مولود دی، فکر چه خپل نارسائي او عجز ته ملتفت شي، حیرانتیا ده او چه کله د خپلو خاطراتو په خزینه کښې د یوه مظهر ساری پیدا نه کړي، تعجب دی.

که حافظه نه وای، زه حیران یم مونږ به د حیرانتیا په عوض څه لرلای؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ؤ د يو فرد ضرورت حافظې ته! همدارنګ انسان په مجمـوعي هيئـت چـه جمعيت باله شي، تاريخ ته د حافظې پـه څېـر احتيـاج لـري. څـومره چـه د شخصيت مفهوم بې د حافظې له وجوده ناممکن دی، همدارنګــه د اجتمــاعي موجوديت په تاريخ او تاريخي رواياتو باندې بناء دی.

همدا سبب دی چه له ډېرې پخوا راهيسې، لکه انسانی افراد چه حافظه لـري، انساني جوامعو تاريخ درلوده او دا علم يا دا اجتماعي مظهـر د يـو څـو نـورو لومړنو او ضروريه علومو او اجتماعي خواصو په قطار کښې ډېر زوړ او قـديمي باله شي.

کوم وخت چه لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخت چه انســان د خښــتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخست، هغه وخت تاريخ موجود ؤ او دا تاريخ د افرادو په سينه کښې د شعر په پيرايه کښې د زړې دنيا په خــاطره کښــې محفــوظ ؤ، د پلار نه زوی او د زوی نه لمسي ته، لکه نور متروکت ميراث پاتې کېده.

دا تاريخ په شعر او قصو کښې، په افسانو او ډرامو کښې لکه ديني مراســم پــه احترام ساتل کېده.

هغه وخت تاريخ سره ديني رنګ موجود ؤ، د خرافاتو او عنعناتو سره ګکړ ؤ.

په رواياتو او عنعناتو کښې د انسان د اجتماعي خواصـو درې مهمــې خــواوې ځرګندې دي:

اول د انسان د اجداد پرستۍ خاصه.

دوهم د انسان د جنګجوئي خاصه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دریم د انسان د قدامت پسندۍ خاصه.

که مونږ د تاریخ د تکوین په فلسفه غور وکړو، دا درې عامله پکښې ښېدخله نه معلومېږي، په دې ترتیب:

۱- هرکله چې انسان د مدنیت په دغو ابتدائي مراحلو کښې د مذهب په لحاظ اجدادپرست، دوی به خپلو پلرو، نېکونو ته د تقدیس په سترګه کتل او دوی به ئې اسماني او ملکوتي موجودات (مخصوصا له مرګه وروسته) بلل.

د تاریخ په ترتیب او تکوین کښې یو عامل د انسان د ا روحیه وه چه باید د دغو درنو او محترمو مشرانو او پیشوایانو ګفتار او کردار، ژوند او ګوزران، کارنامې او واقعې ثبت او حفظ کړي.

۲- انسان د بدویت په مرحله کښې جنګجوئي او توریالیتوب ته له نورو فضایلو نه زیات اهمیت ورکاوه او همدا سبب ؤ چه دوی به د خپلو اسلافو جنګي کارنامې، د دوو قبیلو ترمنځ شخړې او د تاخت او تاز واقعې په ډېر شوق او افتخار پېړۍ پېړۍ زوتولې او هغه به یې د اجتماع په مدرسه کښې ګردانولې او د دې واقعاتو یادولو، ګردانولو د تاریخ حیثیت درلود او د دې قصو زده کوونکي یا جوړوونکي مورخین وو.

که تاسې ښه ځېر شئ، و به وینئ چه د انسان دا روحیه د هغه وخت په شعر او ادب کښې په آرت او صنعت کښې ډېره ښکاره او څرګند مظهر لري، رزمي او حماسي رنګ غالب معلومېږي. همدارنګ دې مظهر په تاریخ نګارۍ کښې (که تاریخ نګاري ورته وویلای شو) هم ځان ښوده او تاریخ به زیات د جنګي کارنامو داستان او د رزمي واقعاتو ډرامه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د قدامت پسندۍ روح لړو ډېر د هر انسان سره شته او نن هــم دا روحیــه ښه ښکاره او څرګنده ده.

ډېر څیزونه دي چه اوس ئې هم مونږ محض د قدامت په لحاظ عــزت ســاتو او ډېر مظاهر په مونږ کښې شته چه د عنعناتو په زور حکومت کوي.

مګر د علم د تجدید (رنسانس) د دورې نه راپه دېخوا انسان تر ډېره حــده دا روحیه بایللې ده او د ماضي په عوض مستقبل ته زیات امېد وار معلــومېږي او اوس هر شي ته په دې لحاظ په درنه نه ګوري چه ګوندې دا پخوانو ویلی او یــا ئې کړی دی.

په علومو کښې د پخوانیو افکارو ته محض د علم او د تــاریخ پــه لحــاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نویو نظریاتو ته هــر څــومره چــه زیــات وروستی وي، په زیات اهمیت قایلېږي.

مګر د هغه وخت انسان د اجدادپرستۍ په ترڅ کښې د ماضي پرستۍ په مرض هم اخته ؤ.

دوی ګمان کاوه چه زړه زمانه د نوې زمانې نه بختوره وه، دوی تصور کاوه چه د انساني طلائي دوره د ایام حالیه په ترړمیو کښې ورکه ده، دوی فکر کاوه چــه ګوندې فضیلت او عدالت، پوهه او لیاقت په پخوانۍ زمانه کښــې د هغــوی د ز مانې نه ډېر ؤ، نو دا دریم عامل هم د تاریخ په ترتیب او تکوین کې بې تــاثیره نه ؤ.

دوی غوښتل چه د دغې بختورې زمانې خبرې واورې او د تېرو شویو خلکــو د یادولو نه خوند واخلي او د خپل تریخ ژوند انه بدبختي لږ ساعت هېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرانو لوستونکو! تاریخ هم تاریخ لري او لکــه نــور اجتمــاعي مظــاهر دا هــم همېشه په یو شان نه دی پاتې شوی.

تاریخ د سینو نه لوحو ته او د لوحو نه پوټکو ته او د پوټکــو نــه کاغــذونو تــه رامنتقل شو او د دې تبدیل انتقال سره د تاریخ بڼه هم بدلېده، یعنې یــوازې د تاریخ په ظرف کښې فرق نه راته، بلکه مظروف هم تغیر کېده او تاریخ د ارباب الانواعو د روایاتو نه د انساني جوامعو واقعاتو ته راوګرځېد، ځان ئې و څانډه او خپلې زړې بڼې یې وغوړولې، د خرافاتو نه لږ لږ لرې کېده او د افسانې نه زیات حقیقت ته راوړاندې کېده.

دا وخت د دولتونو واقعاتو جنګې پېښې، د حکمرانانو تغییر او تبدیل په دقــت سره قید شول او د نورو ملتونو په سرګذشت کښې هم تاریخ نګارانو تحقیقات شروع کړل.

په دې دورې کښې ګویا تاریخ د محلي روایاتو د سیمې نه او د جنګې کارنــامو د دائرې نه راووت، مګر بیا هم د تاریخ په مخکښې د تحول او تکامل مزل پاتې ؤ او تقدیر د ده په تندي کښې څه نور تغییرات هم ښکلي وو.

په دې منځنۍ مرحله کښې د عربو پوهان او د اسلام د مدنیت پېشقدمان پــه ایران افغانستان او نورو ځایونو کښې ډېر دخل او برخه لري، مګر لا هم تــاریخ د ملتونو د اجتماعي حالاتو د څېړلو دپاره کومه د ستاینې وړ توجه نه وه کړې او د تاریخ فروعو ته چه دا اوس هره ورځ،لکــه تنکــۍ څــانګې زرغــونېږي او لوئېږي، د چا پام شوی نه ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسنۍ زمانه کښې سربېره په دې چه د مدنيت تاريخ او د سياست تاريخ، د دې تاريخ او د هغې تاريخ مدون او مرتب شو او يو لوى او عظـيم لټريچـر يـې جوړ کړ، د هر شي ذکر چه کېږي او يا هره موضوع چه ليکل کېږي، د موضوع د تعريف سره سم د مبحث عنه تاريخچه هم ليکي او بيا اصل مطلب ته ورځي.

همدا سبب دى چه دا تاريخونه او تـاريخچې دومـره ډېـرې دي چـه د هغـو فهرست ترتيبول پخپله لوى لټرېچر کېدى شي.

د فلسفې سره د فلسفي تاريخ او د اقتصاد سره د اقتصاد تاريخ مل دى، مگـر د موجوده تاريخ نگارۍ په اسلوب کښې د ملتونو او قومونو د اجتماعي مظاهرو خواته زياته توجه د ډېر قدر وړ ده.

د يـو ملـت د احـوال او سرگذشـت مطالعـه د دوى ادب او تهـذيب، د دوى اجتماعي تشکيلات او مؤسسـات، د دوى اقتصـادي او بـدني حالـت، د دوى معاشرت او د فکر راز، د دوى روزانه مشاغل او ناسته ولاړه په اهميت او ارزش کښې د دوى د سياسي واقعاتو او دولتي جرياناتو نه زياته ده او پخپله د تاريخ نه د تاريخي فلسفې سره زيات قرابت لري او د فکـر د انکشـاف او د خونـد او لذت په لحاظ ډېر قېمت او اهميت لري.

دا ؤ د تاريخ تاريخ!

پاتې شو د تاريخ اسلوب چه هغه هم يو ځانله مبحث دى او په دې چه تاريخ د اسلوب په لحاظ څه طريقې غوره کړي او يا پـه کومـه لار روان دى، د تـاريخ منطق څه قواعد او مقررات لري، ډېر اوږد بحث او څېړنه غواړي، دا اسـلوبونه چه تاريخ د تاريخ طبيعي او انتراپيولوجي او اتنالوجي او ارکيـالوجي پـه رڼـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښنې ليکل کېږي اويا تاريخ او د تاريخ فلسفه سره څه رنګ اوږده په اوږده روانېږي يا د تاريخ مختلف شقوق او فروع تجزيه کېږي او څه رنګ تحليلېږي، ډېرې خبرې او ډېر کاغذونه تورول غواړي، مګر زه دلته تاسې يوې نکتې ته ملتفت کول غواړم او تاريخ ته د يوې بلې زاويې نه ګورم او غواړم تاسې هم له دغې زاويې نه د هغې تماشا وکړئ.

تاريخ له درو عناصرو نه جوړېږي او يا له درو خامو موادو نه په لاس راځي او يا درې جزونه د تاريخ دپاره د جود د علت حيثيت لري او هغه درې عناصر دادي:

١- تاوده واقعات.

٢- ساړه واقعات.

٣- غير مرئي واقعات.

(١) تاوده او ساړه واقعات:

تاسې به دا د ساړه جنګ او تاوده جنګ اصطلاح اورېدلې وي، زه هم د دې اصطلاح نه الهام اخلم او د خپلو مصطلحاتو دپاره هغه استعمالوم.

شخړې ته تود جنګ او تبليغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ وايه شي. واقعات هم دغه سره او توده خوا لري او دا تودې سړې دي چه د تاريخ په تکوين او د جوامعو په سرنوشت کښې دخل لري.

تاريخي واقعاتو ته د عمومي تاريخ او اساسي تاريخ په لحاظ تاوده واقعات او د مدني او اجتماعي تاريخ په لحاظ ساړه واقعات ويلی شو، په بل عبارت هغه واقعات چه د يو جمعيت په سرنوشت باندې په ښکاره لوبې کوي او د يوه حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې بل حال ته بدلوي، لکه جنګونه، فتوحات د رژيمونـو تغييـر او تبـديل، ديني او مذهبي انقلابات. دا ټول تاوده واقعات دي، اما د دې سـره يـو شـمېر ساړه واقعات هم روان وي چه د يو ملت د سرنوشت په تغيير کښـې تـر ټولـو واقعاتو زيات مؤثر دي، مګر څوک ورته په اول کښې ښه ملتفت کېږي نه، مثلا: په يورپ کښې يو خوا جنګونه روان وو او ملي حکومتونه منځ تـه راتلـل او د طوائف الملوکيو نه متمرکزو حکومتونو ته د سياسـت روش تغييـر کـاوه او دا وقعات ډېر تاوده او مؤثر ګڼل کېدل، مګر له بلې خوا يو بې نومه او بـې نشـانه انسان په يو کونج کښې د مطبعې د لومړنۍ اختراع په تطبيق بوخـت ؤ، مګـر دې بې نومه سړي ته چه وروسته وپېژندل شو، هغه وخت څوک ملتفت نه شو چه څه کوي؟ او د هغه وخت خلک او يا لويان چه په دولتي ادارو او يا جنګـي سازمانونو کښې مشغول وو، له دغه سړي او د ده د اختراع نـه هـډو خبـر نـه شول، مګر د ده اختراع د دنيا بڼه وګرځوله، د علم او تعليم د پيشرفت دپـاره، د دنيا د يو بل سره د نژدې کېدو دپاره او د يو بـل نـه دخبرېـدو دپـاره د ده اختراع هغه کار وکړ چه د دنيا يو فاتح هم نه ؤ کړی. همدا شان په افغانسـتان کښې له يوې خوا چنګېز راروان او د وينو او د اوښکو سېلاب بهېـده، ښـارونه روانېده او بندونه نړېده او دا واقعه ډېره توده او مؤثره وه، مګر د بلې خوا نـه د دنيا په يو بل ګوټ کښې يو حرکت روان ؤ چه هغـه د چنګېـز د واقعـې نـه د افغانستان د خرابۍ دپاره ډېر مؤثر ؤ، مګر څوک ورته نه ملتفت کېدل.

دا واقعه د کشتي رانۍ پيشرفت او د بحرونو د لارو ګودرونو زياته پوهه وه، چه ځينې مملکتونو ته په لاس ورتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دنیا کښې تجارت او معامله د ممالکو په منځ کښې د وچې د لارو نه د کاروان په وسیله ډېره معموله وه، افغانستان د دې کاروان په لار کښې واقع ؤ، د افغانستان ترقي او پېشرفت، د لویو ښارونو وجود او دارو مدار ټول په دې موقوف ؤ.

کوم وخت چه دا د وچې تجارت لمدې ته منتقل شو او افغانستان نور د شمال او جنوب او د شرق او غرب د اتصال جنکشن پاتې نه شو، ښارونه وران، خلک بېوزلي، ملک د انزوا په حالت کښې پرېووت، د نورې مدني دنیا سره ارتباط وشلېد او د دې ارتباط د شلېدو په سبب ذهنونه محدود، فکرونه کوتاه او اقتصادي حالت ابتر شو.

دا آفت په مونږ چنګېز نه شو راوستلای، بلخ ډېره لږه موده پس ودانېدلای شو، لیکن شرط داؤ چه تراوسه د ترکستان کاروان هندوستان ته په دغه لار تللای.

د نادر افشار سره مونږ هم هندوستان ته تللي وو او د بېرته راګرځېدو په وخت کښې مو ځان سره څه جنګي غنائم راوړل، مګر زما په ګمان لومړنی (قره کلي) مېږه چه په شمالي افغانستان کښې لنګېده، هېڅوک پرې خبر نه شو، مګر د هغې تاثیر په دې مملکت کښې د دغو غنایمو نه زیات ؤ، لومړنی واقعه توده او دوهمه یې سړه ده.

اوس خو زما د تودو او سړو واقعاتو په اصطلاح ښه پوه شوئ، نو راځئ چه اوس د تاریخ په دریم عنصر باندې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- غیر مرئي واقعات

سربېره په سرو واقعاتو تاریخ څه نامرئي واقعات هم لري او دا نامرئي واقعات د سرو او تودو واقعاتو په جریان او حرکت کښې که په تغییــر او تبــدیل کښــې دخل او تاثیر لري، یعنې له یوې خوا سیاسي تاریخ او له بلې خوا مدني تــاریخ، له یوې خوا واقعات او له بلې خوا اجتماعي جریانــات متــاثر کــوي، دا نــامرئي واقعات د کلوپاترا پوزه ده.

تاسې به ووایاست د کلوپاترا پوزه به لا څه بلا وي؟

کلوپاترا د مصر ملکه وه او د دې ملکې یوه پوزه وه، پوزه یې لا څه کــوې چــه نوره هم ډېره ښکلې وه.

د روم یو فاتح مصر ته لاړ او په دې ښځه مین شو، د دې معاشــقې او مینتــوب څخه یو سلسله مهم او لوی واقعات پیدا شول چه د پخــواني مصــر او زاړه روم په کورنیو معاملاتو او یو د بل سره د ارتباط په جریاناتو کښې ئې تاثیرات لرل.

د یورپ یو لیکوال وایي: «که د کلوپاترا پوزه یوه سانتي اوږده او یا لنډه وای، د دنیا د تاریخ مجری به بدله شوې وای.»

یعنې کلوپاترا به بدرنګه وای او رومي فاتح به په هغې مــین شــوای نــه وای او وروستني واقعات به چه په دې مینتیا بنا وو، هېڅ منځ ته راغلي نه وای.

دا د کلوپاترا پوزه د تاریخ نامرئي خوا یا د تقدیر لویه یا متــافزیکي جنبــه ده چه د تاریخ په جوړېدو او د واقعاتو په جریان کښې د هر ملت په سرنوشــت او د هر قام په ژوندون کښې ډېر دخل او لوی مقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه پخپله د دې پوزو د ليدلو سره ډېره علاقه لرم او دا مــې شــوق دی چــه دا شان واقعات تر غور او مطالعې لاندې ونيسم، د تاريخ هر موقف په يو چارراهي کښې فرض کړم او له ورايه څلور واړو لارو ته وګورم او د ا تصور وکړم، که دا د حوادثو عرابه د کوم اتفاق په بنا په دا بله لار ښويېدلی وای، نو له دغه حرکتــه به څه نتايج لاس ته راغلي وای؟

فرويد، يو نفسياتي عالم او په نفسياتو کښې د يو خاص مکتب خاوند دی، دی پخپلو نفسياتي نظرياتو کښې د تحت الشعور تر عنــوان لانــدې يــوه نظريــه وړاندې کوي او په دې نظريه ډېرې خبرې لري او په هغو ډېرې فرضيې بنا کوي (دا چه د ده تحقيقات او تبليغات تر کومه حده منل شوي او صحيح دي او تــر کومه رد شوي او غلط دي، په ځای دې پاتې وي.)

د تحت الشعور په ترڅ کښې وايي چه: د انسان د ژوندانه واقعات او مخصوصــاً د وړکتوب پېښې د شخصيت په تکامل او تکوين کښې ډېر تاثير لري. پــه دې صورت چه د کوچني توب خاطرات،لکــه کومــه وېــره، کومــه خطــره، کومــه خوشالتيا او کوم خپګان کومه پاتې شوې آرزو او سرته نه رسېدلی آرمــان يــا کوم کرت د پلا راو مور مداخلت او ممانعت د لوبو، وشتو په کار کښې د کوچني په تحت الشعور کښې د يو غير مرئي انتباه په صورت پاتې کېږي او دا ذخيــره شوي انتباهات په تحت الشعور کښې په راتلونکي عمر کښې پــه بلــه بڼــه يــا پيرايه څرګندېږي او د انسان په شخصيت او اخلاقــو، د انســان پــه صــحت او اعصابو ډېر ښکاره او اهم تاثيرات لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنګه هم اجتماعي تحت الشعور کښې څه دا قبیل پټ شوي انتباهات ذخیره کېږي او د ملتونو په آینده او د قومونو په راتلونکي ماهیت باندې لـوی تـاثیر لري.

نو راځئ؟ چه په دې راز واقعاتو پسې پیلـوزې او ډېـوې راواخلـو، د تـاریخ د خاطراتو د تحلیل او د کلوپاترا پوزه ومومو.

دا مطالعه به ډېره خوندوره او دلچسپه وي.

زه به په پای کښې د خپل بحث لنډ شان تکرار او خپل پېشنهاد لوستونکو ته وړاندې کړم، هغه دا چه:

تاریخ د اجتماع حافظه ده او د حافظې اهمیت ته مو په سر کښې اشاره وکـړه، تاریخ تاریخ لري او د تحول او تکامل مراحل یې تېر کړي او تېروي یې.

په تاریخ کښې د اجتماع او تمدن تاریخ، د جنګي واقعـاتو او سیاســي تـاریخ څخه زیات مهم او دلچسپ دی.

اول ته مو ساړه او دوهم ته مو تاوده واقعات وویل. د دې واقعاتو ســره ســره د تقدیر لوبه هم روانه ده او هغه باندې د انسان کنتـرول او اختیــار نــه شــته او کلوپاترا د مور له ګېډې د خپلې پوزې سره هرومرو راځي، نو راځئ د بېکــارې وختونه د قصو او افسانو د لوستلو نه زیات تاریخ ته وقف کړو او په تاریخ کښې د سړو واقعاتو په مطالعه کښې زیات بوخت شو، زیات څه پرې ولولـو او زیــات څه پرې ولیکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاريخ د نامرئي واقعاتو غور او تحليل د يو شطرنج د پــروبلم او يــا د معمــا د حل كولو نه زيات دلچسپ او خوندور دی، كه دا معماګانې مو وځېړلې، مــونږ او تاسو به هم استفاده وكړو او نور به هم مستفيد كړای شو.

په پای كې زما مشوره د احتراماتو سره قبوله كړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په باب کې

ګورئ؟ دا ګمان ونه کړئ چه زه د علم په فضیلت کښې کومـه موعظـه کـوم، ځکه علم د دې څخه بې نیازه دی چه په فضیلت کښې یـې څـه وویـل شـي (افتاب آمده دلیل آفتاب) او انسان هم (زمونږ په شمول ان شاءالله تعالی) هـم له دې مرحلې څخه تېر شوی چه هغه ته د علم د فضیلت په حقله څـه وویـل شي. دا تصور هم مه کوئ چه ګوندې زه د علم په حقیقت کښې څه وایم، نه دا هم نه! ځکه د علم حقیقت باندې څه ویل ما غوندې سړي تـه ګـران کـار دی. ډېره موده کېږي چه د فلسفې د قلمرو نه ټول علوم (د تجربـې د طریقـې پـه بناء) وتلي دي او استقلال یې غوره کړی دی، یوازې څه چه فلسفې تـه پـاتې شوي، هغه الهیات، اخلاق، او اپستیمالوجي یعنې د علم پر حقیقت باندې بحث دی چه د هغې د افادې دپـاره ډېـر دقیـق نظـر او صـلاحیت پـه کـار دی او سمدستي د دې مقالې له نظر اندازه هم بهـر دی، نـو راځـئ چـه د علـم پـه سرګذشت باندې خبرې وکړو او د علم داستان یا د علـم تـاریخ بانـدې ځـان مشغول کړو، مګر افسوس، د علم قصه هم دومره اوږده او دومره پېچلې ده چه له هره قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دي، خو که ستاسـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجازه وي، زه به لږ ډېر د علم د تطور د تاریخ لنډیز یا د علم د تطـور خلاصـه تاسو ته وړاندې کړم او هغه دا چه «حاصل عمرم سه سخن بیش نیست

خام بدم، پخته شدم، سوختم»

نو راځئ چه د علم تماشا هم په دې درې واړو مرحلو کښې وکړو.

یو وخت خلکو ګمان کاوه چه د یونان په خواوشا کښې او د بابل په ښار کښـې چرته یو برج دی او په دې برج کښې علم او معلومات او مغیبات ذخیره شـوي دي، په کوم طلسم او چل ول بعضې خلک ورننوزي او له هغه ځایـه د کاینـاتو اسرار او د اشیاء حقایق ځان ته معلومه وي. علم او پوهه، اختراع او ابتکار ټول د دغه برج څخه د نیک بختو لاس ته ورځي. د تکامل د نظریې نـه رادې خـوا انسان په دې پوه شو چه هیڅ یو اجتماعي مظهر د تکامل د قانون د احاطې نه بهر نه دی او علم هم د نورو څیزونو په څېر تغییر او تبدیل، حرکت او سـکون، آغاز او انجام لري او دا هم، لکه دا نور اجتماعي مؤسسات د یو خاص بدایت نـه دې نهایت ته (پرزېدلی غورزېدلی خوزېدلی) رارسېدلی دی. یعنې علم هـم د تکامل او تطور په لاس کښې لوبېږي او لوبېدلی دی.

ګویا دا نظریه هغه شاعرانه مفکوره چه خامې او پختیا او رژېدل د عمر حاصل ګڼي، رښتینی بولي.

هو! لکه هرڅه چه بې د خدای له ذاته (جل و علی شانه) متغیر او متبدل وي او د تکامل د سیر په قدمونو د یو ابتدایي ناقص صورت نه یو جامع او کامل شکل ته اوړي را اوړي، دا رنګ د انسان ټول اجتماعي تاسیسات هم متغیر اومتبـدل دي. د ده علم، د ده پوهې، د ده فلسفې او دد ه فکر د تطور مراحل حـل تېـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او تېروي يې. د دې نظريې په بنا علم هم تاريخ لري او د دې تاريخ په رڼا کښې علم دومره اوږ ېدونکی او اوښتونکی او غورزېدونکی او پرمخ تلونکی ښکاري، لکه طفل چه د مور د غېږې راوزي او د حيات مراحل طی کوي. موږ وويل چه علم هم د انسان د نورو اجتماعي موسساتو په شان د تکامل د قانون تابع دی او د انسان په اجتماعي موسساتو کښې يو هم دولت (حکومت) دی، که مونږ علم د دولت سره مقايسه او مشابه کړو، زيات به مناسب وي، ځکه دولت د انسان په څټ او علم د انسان پر مغزو حکم فرمايي کړې ده، د دولت د اوامرو او نواهيو انقياد د قانون په نامه او د علم د احکامو د قواعدو په نامه پيروي شوې ده، دا دواړه د قوت او دسلطې خاوندان دي، نو ځکه يو بل ته سره ورته او مشابه دي.

دولت د خپل تکامل په مزله کښې درې دورې درلودې:

(۱) د پلار او د کورنۍ د مشرانو حکومت چه په پای کښې قبيلوي طوائف الملوکۍ ته منجر شوی.

(۲) متمرکزه او قوي حکومتونه چه په پای کښې ترې جهان شموله امپايرونه (شاهنشاهۍ) جوړې شوي.

(۳) ملي حکومتونه چه دموکراسي او د عوامو حکومت د هغې نتيجه او خاصه ده.

اوله مرحله د هرج و مرج او د انارکۍ دوره ده. دوهمه دوره کښې په انساني جوامعو کښې اداره په ډېر قوت سره ليدل کېږي او د سپلين د اندازې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتیږي، د اقتدار خاوندانو ته سرونه ټیټیږي او اطاعت يې کېږي. پـه دريمـه مرحله کښې قانون د مقتدرينو ځای نيسي او جمعيت قوي کېږي.

اوس که مونږ علم د دولت سره مقايسه او تطبيق کړو، علم هم دا درې مرحلې لري چه دلته به پر هره مرحله بېله بېله پېښنه وکړو او لږه لږه به يې وڅېړو:

(۱) د هرج و مرج يا انارکی دوره:

په دې دوره کښې هر سړی د علم ادعا کوي او هیڅوک عالم نـه دی. پـه دې مرحله کښې انسان لا د تقسیم عمل سويې ته (لکه څرنګ چه ښايي) نـه دی رسېدلی، نو هر سړی هر کار کوي او هېڅوک هېڅ کار کښې (لکه څرنګ چـه ښايي) استعداد او لياقت نه لري، هر سړی هر څه چه کري، هغه ريبي او هغـه خوري، د خپلو ساتلو شويو حيواناتو نه ځان ته جامې او غذا اخلي، تجارت پـه ډېر ابتدايي مراحلو کښې ښکاري، هر څوک خپل مازاد توليدات خپل د زيـات شوي مال سره جنس په جنس بدلوي او د تاجر په نامه کومه خاصه طبقـه نـه مونډله کېږي، هره کورنی يا قبيله د خپلو رمو او ګلـو او ورشـو او څـر سـيمو حاکمه ده او د هغې د حافظت دپاره د نورو تجاوزو نه په خپل سره دفاع کـوي او د امنيې او پوليس په نامه څه نه ښکاري، د حـاکم او د قاضـی پـه حيثيـت څوک منځ ته نه راځي، داسې هم لا د علم او د پوهې خاونـدانو کومـه خاصـه طبقه نه ده جوړه کړې او د هرچا هر څه زده دي او د مکتب په نامه کوم خـاص مرکز د علم دپاره نشته، په دې مرحله کښـې دسـتاره شناسـي معلومـات د زراعت او مالداری په اطرافو کښې پوهه، د علاج او طبابت په نامـه ټـوټکې، د هرچا سره شته او هر سړی د خپلې زمانې دايره المعارف دی. هر سړی پـه دې وخت کښې د خپل کور يا کورنی مدرسه کښې د خپلې زمـانې راټـول شـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات زده کوي، دا معلومات یا مفاهیم د مورنۍ ژبې سره سم د هر فرد مغزو ته د جمعیت نه منتقل کیږي. تاسې خو پوهیږئ چه ژبه په خپله د ډېرو افکارو او مفاهیمو حامله او د ډېرو حقایقو ناقله ده، د هر چا د علم افق د هر چا د فکر قالب د هغه مورنۍ ژبه او یا زده کړې فرهنګ دی (له فرهنګه مطلب د لغاتو مجموعه ده) او همدا وجه ده چه د علماوو ژبه وسیعه او دبې علمه خلکو ژبه محدوده ده. په دې دوره کښې علم د خرافاتو سره د کوډو او ټوټکو سره ګډوډ او لړلی دی او د علم او د جادو د علم او د افسانې په منځ کښې توپیر نه لیدل کېږي، د حساب او ریاضي او ستاره شناسۍ سره ساحرانه ذهنیتونه او د طب او د زراعت سره د خرافات پسندۍ فکرونه یو ځای او تړلي دي.

په دې دوره کښې د علت او د معلول په سلسله کښې بې ربطي موجوده ده. د طبیعت ډېرو پیچېده علایمو او پېښو ته ساده سببونه او ډېرو ساده او ښکاره مظاهرو ته کاږه واږه علتونه پیدا کوي او خپل ځان غولوي، مثلاً د سپوږمۍ د توربدلو نه د کوډګرو په نیولو تعبیر کیږي او د جاذبې د قانون په ځای د زمکې د مدار دپاره د غوایي ښکر په فکرونو کښې ګرځي. دا سبب دی چه مونږ دا دوره د هرج و مرج او د انارکیزم دوره وګڼله.

(۲) د تمرکز او اقتدار مرحله:

په دې دوره کښې د تقسیم عمل په وجه په انساني جوامعو کښې طبقات لیدل کېږي او یوه طبقه هم د علماوو په نامه منځ ته راځي. علم د بدویت د مرحلې نه راوتلی او څه ناڅه پرمخ تګ یې کړی دی. دې مرحلې کښې که څه هم ټول علوم په یوه ځای کښې او یا یو فکر کښې راغونډ دي، مګر ساحه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويه او نظر انداز يې وسيع دی. علم او فلسفه،لکه سور لال د ايرونه راوتلی دی او د علماوو په پټکي کښې له ورايه بر ېښ کوي او معلومېږي.

په دې دوره کښې،لکه چه د اقتدار خاوندان د چا مشوره نه منـــي او يـا يــوې طبقې ته د نورو خلکو نه ځان بل شان ښکاري او د اشرافو خطاب لري، علم هم د خپله اقتداره کار اخلي او د چا خبرې ته غوږ نه ږدي، د عالم او د جاهــل پــه منځ کښې د بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چه پر هغې بانــدې د ارتبــاط پول نه ايښودل کېږي، لکه څومره چه حاکم له محکومه جدا دی، لکه څــومره چه د هغه او د ده په ذهنيت کښې فرق دی، هومره د عالم او د جاهل په مــنځ کښې افتراق او اختلاف موجود دی. په دې مرحله کښې د عــالم وينــا، لکــه د حاکم فرمان بې اعتراضه منل کېږي او په دې نامه چه فلاني عالم ويلي، د علم فرامين چليږي او په هغې کښې بحث ته مجال نه ورکول کېږي، د ې نظرياتو د نه منلو په وجه خلکو ته سزا ورکول کېږي او د جمعيت څني شړل کيــږي. پــه دې مرحله کښې د سقراط او د افلاطون او د ارسطو نظريــات پېــړۍ پېــړۍ د انسان په مغزو بې قيده او شرطه حکومت کوي او د هغې مخالف که د ګــاليلي غوندې سړی هم پيدا شي، د قاضي مخې ته يې د محاکمې دپاره راکاږي.

په دې مرحله او د صلاحيت پر خاوندانو انتقاد ګناه ده. له عوامو سره د انتقــاد قوت خو نه و چه د دې نظرياتو پر حقاينت او غير حقانيت باندې بحث وکړي او خواصو هم د تقليد افيونو دومره سست کړي و چه د انتقاد او د ابتکــار قــدرت پکښې پيدا کېده نه. علماء هم،لکه اشراف په خپلو خيالي قصرونو کښې ناست وو او له پاسه به يې د عوامو ټيټې سطحې ته کتل. دا کتل به زيــات د نفــرت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله کله د رحم او شفقت وو. دوی هم د پېروۍ او د تقلید د طلسم څخه نه شو وتلای.

۳- د علم د دموکراسي دوره:

په دې مرحله کښې علم هم،لکه سیاست او حکومت د عوامو لاس ته راځي او د علم د پوهې او د نشر په سبب په هر چا کښې د خپل نظر د ښکارولو صلاحیت پیدا کیږي. په دې مرحله کښې د زړې زمانې د علمي اقتدار طلسم ماتیږي او پر فلسفه او سیانس او په افلاطون او په ارسطو باندې اعتراض او انتقاد رواج پیدا کوي. په دې مرحله کښې علمي انجمنونه او جمعیتونه دپارلمان غوندې صلاحیت د یوې محدودې طبقې د لاسه اخلي او د تتبع او استقراء طریقه د قیاس برهاني نه معتبره ګڼل کېږي او د استقراء جزئیات، لکه رای عامه د علمي مسایلو د تائید دپاره د نظر لاندې نیول کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د مظاهرو طبقه بندي تحلیل او تجزیه، په ډېر دقت سره کیږي او د طبیعت د ټولو مظاهرو دپاره خاص قوانین منل کیږي چه د هغو قوانینو په برکت ډېرې مشکلې مسئلې او سوالات حل کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د میکانیزم مفکوره منځ ته راځي او خودسري او خودرایي خپل ځای په علومو کښې هم قوانینو او ترتیب ته پرېږدي. لویه خبره داده چه په دې مرحله کښې انسان د خپل فکر تصور او نارسائي ته ملتفت کیږي او د ماوراءالطبیعه د سرګمۍ مشوړې نه حیاتي مسایلو ته توجه کوي، ګویا انسان دې صداقت او حقیقت ته رسي چه د انسان فکر د کائناتو د اسرارو د حل کولو او د وجود د ماهیت ته د رسېدلو دپاره نه دی برابر، باید دا فکر د حیات د بقا دپاره په کار واچول شي او خپل روزمره ژوندون د نظر لاندې ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مرحله کښې مافوق الطبيعه په زړه، طبيعت او په دماغ کښې ځای پيدا کوي، يعنې د واجب د تصديق دپاره مينــې او اخــلاص او د ممکــن د تســخير دپاره عقل او فکر ته خلک متوسل کيږي. په دې مرحلــه کښــې د تجربــې او تجزئې طريقه په اکثرو علومو کښې رواج پيدا کوي او د حيوان او د نبــات او د مائع او د ګاز او د هغې او د دې حتی د ذرې ګېډه ســپړل کيــږي او د هغــې د ترکيب او د ترتيب نه خلک ځان خبروي، علم نور د بلنــدپروازۍ د آســمانه د حيات او د تطبيق ځمکې ته راکوزېږي او د صنعت د پيشرفت په لاره کښــې د انسان سره مرسته کوي.

د دې دورې خصوصيت په دې الفاظو کې لنډېدلی شي چه علــم نــه يــوازې د علم دپاره تر نظر لاندې نيول کېږي، بلکه د سعي د افاديت او د په کار راتللــو خواته اعتنا کوي، د انسان د فکر محصول او د هرچا رايــې تــه د احتــرام پــه سترګه کتل کېږي، تعصبات او تنګ نظري له هرې ناحيې چه وي، د علــم پــه ساحه کښې ورکيږي، علم او دولت سربېره په دې مشابهتونو يو بــل مشــابهت هم سره لري او هغه جنګ او جګړه ده، د علومو په منځ کښــې هــم جګــړه او مشاجره، لکه چه د دولتونو په منځ کې پېښېږي، پېښه شوې ده. ډېر علمونــه دي چه د يو بل سره يې ناسازي او خواشيني ښکاره کړې ده، ډېر علوم دي چه يو د بل له سرحده تيريږي او د بل په قلمرو کښې تصرفات کــوي، ډېــر علــوم شته چه د سرحد د اشغال په وجه د دوی په منځ کښــې ســرحدي پېښــې او واقعات پيدا کېږي، د دې مشاجراتو د رفعې دپاره کار شوی او کــار کېــږي او د ګډ ژوند (د زيست باهمي) پاليسي دلته هم منل شوې او منل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه بله خبره د يادولو وړ ده او هغه دا چه دې دورو ته د زمانې تعيين ممکن نه دی. داسې آثار او مظاهر د انسان په ټولنه کښې اوس هم ليدل کېږي چه د اولې دورې سره څه لږو ډېر مشابهت لري او يا کټ مټ د هغې زمانې يادګار او ميراث حسابيږي او داسې علايم او آثار اوس هم سترګو ته راځي چه د دويمې دورې صبغه لري. هرڅ چه وي، وي به، ولې د علم روش د علم آينده او د علم اسلوب د دريمې دورې په پاليسۍ بنا شوي او پرمخ روان دي، علم د تجربې او مثبتيت په ساحه کښې حسابي او يا رياضي کېږي، علم د هرڅه دپاره يوه سلسله اوزان او مقادير طبقه بندي او مقياسات ټاکي او اوس يې د هرڅه نه زيات ذرې ته د امېد سترګې نيولي دي، خدای دې کاندې چه دا د دوهمې دورې باقيات يعنې د اقتدار خاوندان او يا د امپرياليزم شوقيان ذره د خپلو شومو اغراضو دپاره استخدام نه کړي او علماء پر ېږدي چه د بشر د خير او سعادت دپاره د انسان د مشترک کور دپاره خدمت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توضیح

ښاغلی الفت صاحب!

ما سوال کړی و چې ښتانه دې څرنګ ښتانه وي؟

دې سوال څه غلط فهمي ګانې پېښې کړې او بعضې دوستان یې راځینې مرور شانتې کړل. د هغې جملې نه تاسو هم د هغې جواب د کابل په ۴۱۳ګڼه کښې وکړ. زما په دغه مضمون کښې د هېڅ چا پر شخصي افکارو او آمالو اعتراض غرض نه و او زما نیت پر چا باندې انتقاد نه و، نه پوهېږم چه ولې هغه نظریه بده و منل شوه، حق ویل او حق اورېدل ډېر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چه انسان د دې خاصې په برکت له زیان او تاوانه ساتي. ښتنو هم د دې تحمل او فراخ دلی امتحان ورکړی او د خوشحال خټک سپورې ستوغې یې تراوسه پخپل ښتني لټریچر کښې ساتلې دي. نه پوهېږم هغه ښتانه نور وو او دا څه نور شول. زه ښه پوه نه شوم، بعضې ولې رانه مانې جن شول او تا په خپل مضمون کښې څه غوښتل، تر ډېره حده ستاسو جواب زما د مضمون تشریح او تفسیر و او تر ډېره حده زه له تا سره اتفاق لرم، معلومه شوه د مضمون د لنډوالي له کبله غلط فهمي پېښه شوې او څه چه تا وویل، ما ونه ویلی شول، مګر بیا هم څه لږ ډېر د نظر اختلاف به هم موجود وي، د نظر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلاف قضاوت به زمانې او راتلونکي نسل ته پرېږدو، خو که ستا اجــازه وي، د غلط فهمۍ د لرې کولو دپاره به زه د خپل سوال لږ ډېر توضېح وکړم.

زما په مضمون کښې کوم عمده مطالب چه پراته وو او په پنځه ګونــو ســوالاتو کښې وړاندې شوي وو، په درې عنوانو خلاصه کېدای شي:

(1) اجتماعي تحول او تطور.

(2) د عنعناتو او دودونو څرنګوالی.

(3) قبيلوي تشکيلاتو ته اشاره.

دا درې واړه مطلبوه به بيا وڅېړو چه زما مطلب ښه څرګند شي.

(۱) د تکامل او د تطور قانون:

دا د اجتماع ډېر ساده او بسيط بحث دی، دا قانون ډېر روڼ او روښــانه دی، دا قانون ډېر ثابت او مستحکم دی، پرون هم ورته لږ او ډېر خلک ملتفت وو او نن يې د مکتب واړه هلکان هم پېژني، ماته ضرور نه ښکارېده چه په هغې مطــول بحث وکړم او اوس هم ډېره ضروري نه ده د هغې ټولې امثلې ستاسو لوستونکو ته وړاندې کړم.

زمونږ د پېشوايانو توصيه ده چه ستاسو زامن پيدا خو نن دي، مګر تعلــق تــر صبا پورې لري، دوی د سبا دپاره تربيه کړئ، معلومه ده چه د نن او د ســبا پــه ايجاباتو کښې فرق شته، د حادث او د متغير کليې ته تا هم اشاره کړې وه او په دې کښې دې راسره اتفاق ښکاره کړی دی، نو نه پوهېږم چه اختلاف په کــوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کښې دی؟ د زماني پردې خيرې کړئ، د زمکــې ګېــډه وســپړئ او د دې (حفرياتو) له کړکۍ نه زړې دنيا ته وګورئ، د تحول د قانون مظاهر به مــو پــه ډېر وضوح سترګو ته درشي. د لوی سکندر د راتلو نه مخ کښې دې ملک يــوه جامعه او يو مدنيت او يو کلچر درلود، هغه څه شو؟ دا ملــک ســکندر لانــدې يوست، د ده باز مانده ګانو ډېره موده حکمروايي وکړه او يوناني مــدنيت ډېــر نوي خيزونه افغانستان ته راوړل او ډېر پخواني يې ترې وايستل، د يونــان او د باختر د مدنيتو د اختلاط نه يو نوی مولود او بله جامعه پيــدا شــوه، مګــر اوس هغه هم نشته، بوديزم په دې ملک کښې تلی شخی کړی او پر زړو، رنګونو يې بل رنګ وخيژاوه، مګر د حوادثو بادو باران دا رنګ هم محو کړ. د اسلام رڼا دې ملک ته راننوتله او پردې ټولو رنګونو يې بل رنګ واړاوه، دا خدايي او اســماني رنګ زمونږ ښه يې وګرځوله او زمونږ څېره بدله کــړه. و مــن احســن مــن الله صبغة. دا رنګ مستحکم او ثابت وو، عصــري او نــوی و، د راتلــونکې زمــانو د سعادت ضامن او حامل و، د مغرب سلطه د افغانستان د ټوالونو ته راورســېد، د دې قلا د چاودونو او دروازو نه راتېره شوه، د عسکري او سياســي ســلطې پــه مقابل کښې پښتنو پهلوانانو متې وغښتلې او د استعمار عفريت يې څو قدمــه په شا کړ،مګر د تهذيبي او کلتوري نفوذ مخه څه رنګ چه ښايي ونه نيول شوه (ذالک تقدير العزيز العليم)، مګر دا ټول تغيرونه او تبديلونه د عوارضو په شان په يوه جسم يا جوهر باندې راتله او هغه پښتني جامعه وه.

زما بحث په دې عوارضو کښې دی او د جوهر د مقولې ما هډو يادښت نــه دی کړی، پښتانه پښتانه وو او پښتانه بــه وي او د دوی د کلچــر د ښــو څيزونــو د ساتلو ضامن د بقای اصلح قانون کوي، که د چا سره ښه او د کار څيــز موجــود وي، هغه په آسانۍ د لاسه نه ورکوي او که د بل سره کوم قېمتي او ښه فايــده

(c) ketabton.com: The Digital Library

من شی پیداشي، هغه ترې زر اخلي، هم دا سبب دی چه مونږ د غربیـانو علـم (سیانس)او تکنالوجي واخستله، په اداري تشکیلاتو او سـیایت کښـې مـو د دوی پیروي لږه ډېره وکړه، اما دین او اخلاقي فلسفه مو تر ډېـره حـده خپلـه وساتله، پخپله یورپین په دې قایل دي چه د عیسـوي مبلغینـو هلـې ځلـې مسلمانانو په منځ کښې د ناکامۍ سره مخ شوې، د دې وجه دا وه چه عیسویت د اسلام سره مقابله او سیالي نشی کولای. زه بیا په تکرار وایم چه د دې ټولـو تاریخي مظاهرو دپاسه علم او تربیت د اقتصادي حالت بدلون د قوم په روزګار او د قوم په کردار او ګفتار او د جمعیت په کړه وړه تاثیر لري، د یو عالم اخلاقي مسلماتو او معاشرتي مقررات د فکر طرز او د وینا آهنګ د یوه بې علمه سـره ډېر توپیر لري، مرښت څخه خاص اقتضاآت او تحولات راولي او ستا خبره کله کله ترې اغېږ او زما په قول لوی بدلون ترې پېښېږي، د دې تاثیراتو نـه حتـی هیڅ جمعیت په امان نشي پاتې کېدلای، ستا اشعار او زما آثار د دې سېلاب په مقابل کښې د شګو بند هم نه شي کېدلای.

ښه! نو زمونږ تکلیف د دې قانون په مقابل کښې څه دی؟

پردې به وروسته تردې بل عنوان لاندې بحث وکړو.

(۲) عنعنات او دودونه:

پښتون خو یو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دستور، روایات او عنعنات، اخلاقیات او خصوصیات لري، ما نه دي ویلي چه زمونږ ټـول دودونـه بـد دي، زمونږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ویل ډېر عنعنـات شـته، ډېـر اوهـام او خرافات شته... آخر ډېر او ټول خو د معنی به لحاظ فرق لري او دوه بېل لغتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي (لغوي څېړنه ستا کار دی، زه به خپل بحث د پښتونولۍ په خواوشا کښــې تعقيب کړم).

مونږ په دې څيزونوکښې ډېر څيزونه لرو چه پر دوهم د هغې تحسين كــړی او ډېر بد هم لرو چه خپلو مو هم هغه د ګلي دي او د خوشحال نه رانيولې تــر تــا پورې د هغې له لاسه ژاړي، نو ښه دا بدې خواوې به څرنــګ معلومــوو او د دې معلومولو دپاره به کوم معيار او محک ته متوصل کيږو؟ زه فکر کوم چــه مــونږ خپل عنعنات په درو مقولاتو ووېشو او په دې کښې د فقهــي مصــطلحاتو نــه استفاده وکړو، کار به ډېر آسان شي او هغه دا چه يو کار به يا واجب او يا حــرام او يا مباح وي2. مونږ به هم خپل دودونه درې قسمه فرض کړو:

(۱) ښه او ضروري.

(۲) بد او ناوړه.

(۳) غير ضروري.

د اول قسم د وجايبو په مقابل کښې زمونږ فرض دادی چه هغه په دواړو لاســو ټينګ ونيسو او څو مو دلاسه پوره ده، هغه وساتو او که د تحــول قــانون هغــه اضطرار زمونږ نه واخلي، مونږ به د هغوی مسئوول نه يو، ځکــه مســئووليت د اختيار په مقابل کښې راځي.

---

۲ په دې تقسيم کښې زما مطلب د اصول فقهي مامور په منهي عنه او مسکوت عنه ته اشاره ده. په دې اساس فرض، واجب او سنت يوه سلسله او حرام مکروه، تحريمی او مفسدات بله کړۍ ده او مباح ځانله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) بد او ناوړه دودونه باید دا نن ایسته وغورزوو او ځان د هغې د شره خلاص کړو.

(۳) که څه هم بد نه دي، خو ضروري نه دي. که زمانه يې زمونږ د لاسه واخلي او یا علمي او اقتصادي عوامل هغه له منځ وړي، سر به پسې نه ګرزوو او ژاړو به پسې نه.

د دې دریو مقولو لاندې ټول عنعنات راغونډول د عنعناتو انسایکلوپیډیا جوړول غواړي او که د نظر اختلاف پیدا کیږي، ځای يې هم دا دی څوک به یو عنوان په یو باب کښې او څوک به يې په بل باب کښې ثبتول تجویز کوي، خو د دې دپاره هم علاج شته، که تاسو داسې دایره المعارف جوړ او له یوه محک نه کار واخلئ او هر دود او هر دستور په دې محک ووهئ، کره او کوټه به يې معلومه شي او د تبویب کار به آسان شي، محک دین او انساني مشترک اخلاق او د افادیت خوا ده که یو شی د اخلاقي مسلماتو نه خلاف ؤ، که یو عمل بې فایدې یا مضر ؤ، هغه بد او که نه ؤ، ښه دی.

زه دا طبقه بندي اوس نه کوم او په روغ سر داغونه نه ږدم، مګر یو شی ته دا اوس مختصر اشاره مناسب ګڼم او هغه د تشریع او تقنین خوا ده، یعنې تر کومه حده چه زموږ دودونه تشریعي ماهیت او حقوقي جنبه لري، هغه کښې څه وایاست؟

زما په ګمان خو هغه د عامیانه ادب او عامیانه روایاتو ادب او عامیانه روایاتو فولکلور او فوک سانګ قېمت لري ، دا ادب او روایات د ستایلو او ساتل خو دي، مګر زمونږ د کلاسیک ادب او پیشرفته علومو سره د مقابلې کولو او د سیالۍ نه دی، د خوشحال او د رحمان د دېوان سره د هغې مقایسه پر ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظلم دی او د دې زمانې د افسانه نویس او ډرامه نګار په مقابل کښې هغه قصې طفلانه دي، داسې قانون هم نن او پرون په ډېره لوړه او عمیقه فلسفه بنـا دي او جلا علم او ګوښی فن ترې جوړ شوی دی او که د پردي او د خپل قانون پـه منځ کښې مجادله وي، سړی هرو مرو خپلو قوانینو او مقرراتو بانـدې ټینګـار کوي، مګر که د پښتنو شوروي (پارلمان) قانون وضع کړي (او هرو مرو بـه دې کښې دیني مقررات او ملي تعاملات نظر لاندې نیول کېـږي) او د پښـتو ملـي حکومت هغه پر خلکو تطبیق او نافذ کړي، ولـې همـدې تـه پښـتونولي نـه وایاست؟ او په دې کښې نور څه بحث موجود دی؟ یعنې نور د بـورې بـدنامي حل او فصل د بدی او دښمنی رفعه دفعه شـریعت او قـانون تـه پر ېـږدئ (اذا تنازعتم فی شیئ فردوه الی الله و رسوله) ګواکې ثابته شـوه چـه دا څیزونـه یوازې د دود او دستور د حیات د طرز او طریقې ماهیت لري او کومـه اخلاقـي فلسفه او یا کوم خاص مشرب نه دی چه سړی ووایي، د هغې مثل اعلی شـته، خو مونږ هغه ته نه یو رسېدلی.

(۳) قبیله او عشیره:

انسان اجتماعي حیوان دی او فرد اجتمـاع تـه محتـاج دی، انسـاني حیـات انساني فلسفه،انساني اخلاق هم دا دوه خوا لري، معنی فردیت او اجتماع؛ پـه فرد کښې د بحث ګنجایش نه شته، زید زید او عمر عمر دی، مګر اجتماع څـه شی دی، فامیل کورنی ده که قبیله ده؟ که ملت دی؟ کورنی خو نـه ده، ځکـه کورنی د فرد او اجتماع په منځ کښې یوه بلـه طبیعـي او قـدرتي کـړی ده او اجتماع سیاسي او مدني ټولنه ده، قبیله او په ملت کښې هرې یـوې تـه چـه خپله اجتماع وایي، اختیار لرئ، مګر اجتماعات د مشـترکو منـافعو مشـترکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبمتونو یا قدرونو په بنا جوړېږي، په زړه زمانه کښې قبیلوي منافع مشترک او په دې زمانه کښې ملي منافع مشترک ښکاري، قبیلو خپل ځـای ملتونـو تـه پریښې او یوازې ملي حکومتونه د دې مختلفو قبیلو د کشش او د جذب مرکـز او وطن د هغې مقناطیسي ساحه ده. زه وایم دا ټـول قبایـل او عشـایر دې د افغان په نامه کښې شامل او د وطن ځامن شي. که څوک یې په بل زي او خېـل تجزیه کوي، نو یې ورسره نه زمانه مني او نه یې پښـتون منلـو تـه تیـار دی، پښتانه نور د غلجي دراني په نامه یو د بل ځنې نه پردی کېږي، پښتانه نور پـه دې نومونو یو د بل مخ نه شوکوي، د افغانستان نه بهر پښتانه نور د یوسـف زي او ترکاڼي په نامه بېل نه ساتل کېږي، دوی هم د یو ملي مشترک مرکز په هځه کښې دي، دا ټول ذرات یو مرکز ته تمایل ښکاره کوي او یو ملـي او اجتمـاعي لوی جسم او موجودیت جوړوي، دوی له دې تجزیې او تفرقې نه ډېر ضـررونه لیدلي او ډېرې سختۍ پرې تېرې شوې دي، د خوشحال نه راواخله تر تا پورې ټولو دوی ته هم دا سرزنش کړی او هم دا پیغور یـې ورکـړی دی. د میـرویس میراث او د احمدشاه کور هم په دې وجه د دوی د لاسه تللی دی.

زما په عقیده د کورنیو اختلافاتو منبع هم دا قبیلوي تعصبات و چه د افغـان د تجزیې او د انحطاط علل یې منځ ته راوړل. منم پر دوهم دې اور ته ډېره لمـن وهلې، خو که دا اور نه وای، چا به څه لمن ورته وهله، زما په گمان کـه د امیـر دوست محمد خان برکت او د امیر عبدالرحمن خان قوت نه وی، مـونږ تـه بـه میرویس او د احمدشاه د متروکې نه دا لږ څه پاتې نه وای، نو راځئ چه پښتنو ته د لوی افغان او ملي حدت سندرې ووایو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت صاحب! تا د احساساتو او منطق مقابله منځ تــه راورغوزولــه، مــنم چــه انسان د احساساتو او منطق د دواړو نه مرکب دی، منم که پــه انســان کښــې عقل شته، احسا س لمړی شته، که فکر شته، غریزه هم شته، کــه ســنجش او حساب شته، عاطفه هم شته، منم انسان اول حیوان او بیا نــاطق دی، مګــر دا راسره ومنه چه انسان ته په حیواني لحاظ احساس او غرایز د عقل او د شــعور نه ډېر سکه او ډېر نژدې دي. د احساس د ورکېدو او کم زورېدو خطر کــم او د عقل او د منطق زیات دی، عقل ویرزړی او محجوب اولاد او حساس، ګستاخ او سپین سترګی زوی دی، عقل پس رفته او احســاس نــازولی دی، نــو راځــه دا نازولی او سپین سترګی او ګستاخ اولاد لږ ورټه او هغه بل ته هم په غبږ کښــې ځای ورکړه، ګوندې د دماغ په حجرو کښې د بعضې نورو نظریاتو ځای هم پیدا شي، پاتې شو د پښتنو خویندو میندو سوال تر کومه حده چه پــه دوی پــورې مربوطه ده، ډېرې ښې بیبیانې او ښې میندې دي. دوی د پښتون بچي په رزولو او د وطن په دفاع او د نارینه سره په کار کښې ګډون کړی او کوي یې، مګر تــر کومه حده چه په نارینه پورې مربوطه ده (زما او ستا په منځ کښــې دي پــاتې وي)

ظالم یې هم وهي هم یې ژړا ته نه پرېږدي

من آنچه شرط بلاغ است با تو میګویم

تو خواه از سخنم پند ګیر خواه ملال

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه

پخواني یونانیان د علم او ادب ډېر شوقیان و، د نورو معلوماتو په تــرڅ کښــې یې د خپلې ژبې، ادب او ګرامر ته ډېر اهمیت ورکاوه او د هر چا قدر او منزلــت د ده د علم او د ده د فصاحت په اندازه و. د دې ضرورت په بنا یو ســړی کومــه ورځ یو فیلسوف ته ورغی او د هغه نه یــې وغوښــتل چــه ده تــه د ادب درس ورکړي، فیلسوف استاذ هغه ته درس شروع کړ او په لمړي سبق یــې داشــان پیل وکړ:

شعر او ادبي کلام په دوه قسمه دی:

اول: نثر.

دویم: نظم.

(نثر هغه ته وایي چه وزن او قافیه ونه لري، لکه عادي او رواني خبرې چه زه او ته یې سره کوو او نظم...)

شاګرد وویل: استاذه! دا خبرې چه زه کوم، دا هم نثر دی؟

استاذ: هو!

شاګرد: نثر هم په ادبي تقسیماتو کښې شامل دی څه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذ: شامل لا څه چه ډېر مهم رکن دی.

شاگرد: نو زه خو ادیب یم او ادبي کلام وایم، حاجت مې لوستلو او زده کړلو ته څه پاته شو، په خدای سپارلي.

سړی لاړ او استاذ په خندا شو.

گرانو لوستونکو! گوندې تاسې له هم خندا درغله؟ مگر مه خاندئ او هغه یوناني خوارکی مه غندئ، زما په گمان هغه یو لوی حقیقت ته اشاره کړې ده او هغه حقیقت دادی چه واقعاً هر سړی ادیب او هر سړی شاعر دی، څوک بې له دې چه گرامر ولولي، خپلې خبرې د گرامر قواعدو سره سمې کوي او هر سړی بې له دې چه منطق ووایي، د سلیم عقل په برکت هوښیار او مستدل گرځي. داسی هم بې له دې چه سړی د علم الجمال فلسفه لوستي وي، د ښکلا او ښایست نه خوند اخلي او په خپل ژوندانه کښې لږ یا ډېر د ښکلا او ښایست دپاره کارو خدمت کوي، د عالم او عامي په مینځ کښې فرق دومره دی چه هغه څه چه څوک وایي (ژبه) او هغه څه چه څوک خوښوي (ښایست)، د گرامر پوهان او د علم الجمال ماهران د هغه قواعد او ضوابط راغونډوي او د انساني میل او روش مجری او اسلوب معلوموي او ځان پرې ملا کوي او بیا دا خبرې په مونږ او تاسې په ډېر آب او تاب د یوې نظریې په نامه په ډېرو نخرو خرڅوي او یا په هغه د یو مستقل علم عنوان ږدي او هغې ته فلانی پوهه او (بستاني لوژي) وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر انسان په ښکلا مين او د ښايست ساتندوی دی، هر سړی د ښکلا تږی او د ښايست وږی دی، هر څوک د دنيا د کار او بار په توده هنګامه کښې کله کلـه عالي مباديو ته مخ اړوي او د کايناتو په اسرارو او رموزو کښې چورت وهــي. دا مشاغل او دا ناوزګارتياوې چه د ژوندانه سره ملګري دي، نشي کولی چه سړی دې د عالي مباديو نه، لکه اخلاق او جمــال حقيقــت او غايــه همېشــه غافــل وساتي، هر سړی د رياليزم د وچو او کلکو حقايقو نــه ايــډياليزم د تصــوري او خيالي دنيا شنو او زرغونو باغونو ته پناه وړي، هرڅوک سره د دې چه ظواهر د ده سترګو ته نېغ نېغ کېږي او د ده ټول فکر ذکر په دې ظواهرو بوخت دی، خو بيا هم د باطن عالم د ده په مغزو او د ده په سينه کښــې ورتــه پورتــه کېږي. د دې خبرو حاصل دادی چه هر سړی يوه فلسفه لري، هر سړی شــاعر دی او يوه معشوقه لري او هر سړی (خدای مې دې غاړه نه بنــدوي) د تصــوف صبغه لري.

انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی، غوږ کېږدئ، زه به د دې فرضــيې د ثبــوت دپاره تاسو ته خپل دلايل وړاندې کړم، په هر قام کښې هومران د سقراطانو نه مخ کښې دنيا ته راغلي دي، يعنې د انسان د کلچر په ابتدايي مراحلــو کښــې هغه وخت چه عالم او فيلسوف لا نه و پيدا، شاعر موجــود و، د ده وينــا او د ده شعر د ده نظرياتو او د ده خيالاتو، د انساني جامعې په تکوين او تکميل کښــې لويه برخه درلوده، دوی د ټولنې روايات راغونــډول، دوی د انســاني جمــاعتو اساطير (متالوژي) په شعر کښې داخلول او نظــم کــول، دوی د خپلــې زمــانې پوهه او معارف د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضايل په خپلو اشــعارو کښې ذخيره کول او هغه يې ساتل او بيا يې دا ټول بل نسل ته سپارل يا يې بل جمعيت ته نقلول، دوی د ژبې د روزنې او ساتنې وظيفه په غــاړه اخســتې وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی د ژبې د تکامل او ښایسته کولو ذمه واري لرله، د دوی له برکته ژبــې لــه بدوي حالته متکامل او عالي مرتبو ته رسېدلي او له فنا او له زواله ساتل شوې دي، دوی د انساني جماعاتو د نورو ضروریاتو دپاره غټ غټ خدمتونه او لــویې کارنامې ښودلې دي، که انسان جنګ تــه ضــرورت لاره، دوی ورتــه حماســي سندرې ویلې دي او د دوی سندرو د تورو نه زیات زلمي مــرګ تــه ورکــړي او زیات خلک یې وژلي دي. آهنګر تورې او ده اشعار جوړول، خو د هغه مصــنوع د ده د موزون سره مقابله نشوه کولی، که بنیادم کله په خپل نفس کښــې ســر ښکته کړي او د فکر او طمانیت دنیا یې لټولې ده، بیــا هــم دوی د هغــه ســره کومک کړی او د روح د طمانیت او د عالم د حقیقت فلسفه یې ورته پــه شــعر کښې ویلې ده، یوازې هومر له سقراطه مخ کښې نه دی، په هره جامعه کښــې داسې مثالونه موندلی شي، د اسلام د ظهور نه لمړی د بیت الحرام په کتابخانه کښې یوازې (سبعه معلقات) ایښود شوی و او عربو د هــر کتابــه مخکښــې دا کتابونه لرل.

دا و د اجتماع تاریخ، راشئ چه اوس د فرد سوانحو ته مراجعه وکړو. د فرد پــه حیث هم د هر انسان په سوانح حیات کښې یو دوه درې بیته یا لنډۍ یادول یا خو طفلانه مقفی او مسجعې جملې زده کول د کسب او کار او علم او پــوهې د یادونو نه لمړی دی، د برګو کوډنو او ښایسته تیرو او مریو، شنو زرغونــو ښکــو رواج د اطفالو په مینځ کښې د سرو او سپینو د سکو د رواج نه لمــړی شــروع کیږي، نو اوس خو مو راسره ومنله! چه انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان خپله دا شاعري او جمال پرستي په دوه توګه څرګندوي او د دې خاصې د ظهور قانون په دې ډول دی:

که ښکلا کمال ته رسي، انسان بې اختیاره د هغې ستاینه کوي او د هغې ثنا او صفت وایي او شعر او موسیقي ترې جوړه شي، انسان ښکلا ته لا کله کله خوشامندي کوي او ورته پورته پورته غورزي، نو د نڅا او اتڼ نوم پرې ږدي او که ښکلا د جلال قبا واغوندي انسان د هغې په مقابل کښې د احترام سر ټیټوي او د عبودیت سجده ورته ویله شي، هم دا سبب دی چه مونږ د جمال مطلق دربار ته (جل و علی شانه) همېشه د نیاز سجدې وړاندې کوو او د هغې نه خوند اخلو، اوس پوه شوۍ چه هم دا د جمال دوستۍ تنده ده چه مونږ یې په شعر ماتوو او هم دا د آرزوګانو د لمبو نه ډکه سینه ده چه په دې روانو اوبو یې سړووو؟

کله چه سړی د شعر دېوان ببرته کړي او د کوم لوی استاذ اشعارو ته مخ واړوي، دی ګمان کوي چه هغه د ده د زړه خبرې کوي، دی هله پوه شي چه هغه مرموز کیفیات چه د ده د سینې په پنجره کښې لکه بندي مرغۍ همېشه دانګونه وهي او وزر پړقوي، ناڅاپه د الوتلو فضا پیدا کړي او د جولان ساحه ومومي، دی هغه مبهم او ناقابل تفسیر خیالات چه همېشه یې لکه نازېږېدلی جنین د مغزو په رحم کښې ګرزوي، ناڅاپه د دې قابلې (شاعر) په برکت د حیات په ساحه کښې داخل او شامل ووینې او هغه پیدا شوی مولود ورو ورو وده وکړي او د قطرې نه دریاب جوړ شي.

دی د خپلو فکرونو او چورتونو دپاره چه د عالم په اسرارو کښې یې لري، روښانه او واضح تعبیر د هغه له خولې واوري، دی د خپلو صوفیانه خیالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره چه، لکه روح مجرد د ده په مخیله کښې پراته وو او نه يې خولې ته راتله او نه يې پرې لاس لګېده، په دې شعر کښې تن او قالب بیـا مـومي او د ده پـه مخکښې مجسمه شي.

لنډه دا چه دا سړی د خپلو ټولو دردونو، غمونو دپاره نوي شکلونه سـمبولونه پیدا کړي او یا د خپلو مزو او خوندونو دپاره تازه او بکر تعبیرونه لاس ته راولي او د خپلو آرزوګانو او هوسونو د پاره پـه زړه پـورې مجسـم مثالونـه ووینــي، ګواکې دی د شاعر په آئینه کښې ځان وګوري او د خپل ځان د لیدو نه خوندي واخلي، خپل سر او صورت د دې آئینې له مخې جوړ کړي او خپلــې آرزوګــانې پالش او ارایش کړي. دی د دې آئینې په برکت د عقل سترګې تورې او د خیال شونډې سرې کړي او د خپــل شخصــیت لــه مخــه نــاوړه داغونــه ووینځــي، هوښیارانو ویلي چه د زرو قدر په زرګر وي او رښتیا یې هم ویلي، نـو کـه پـه انسان کښې د زرګرۍ قریحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده بـه هیڅکلـه د دې زرو قدر نه کولی، همدا سبب دی چه مونږ تاسې ټول شاعران او د ښکلا مینان یو، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ویناوې، لکه: د سـرو زرو په شان په مونږ کښې رواج پیدا کوي.

وګورئ! څوک چه ستاسې د زړه خبره کوي او لسان الغیب یې بـولئ، پـه چـا کښې چه: تاسې خپل ځان وینئ او بیا هغه ته رحمان وایئ، د کومې آئینې لـه برکته چه تاسو ځان سینګاروئ او د مهذب انسان حیثیت اختیاروئ، د چا لـه خبرو چه تاسې خوند اخلئ او د دنیا غمونه پرې هېروئ، څوک چه تاسو د دنیا د دې زوږ له کړاوه د یو عالي مبدا قلارې تـه بیـایې، کـوم سـړی چـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګي تــه رســوي، انصــاف وکــړئ، داسې کسان به په تاسې څومره حق لري؟!

نو رحمان بابا هم په تاسې دا ټول حقونه لري او پښتانه ښه کوي چه کــال پــه کال د حمل په اولو ورځو کښې د پښتونخوا په هره برخه کښې هغه يادوي او د هغه په يادو مجلسونه کوي، پښتانه حق لري چه د ده دېوان په هر کاله کښــې لا څه چه په هر زړه کښې محفوظ وساتي او رحمان حق لري چه پښتانه ورتــه بابا وايي او د ده په مزار د زړه له کومې دعا او ثنا ولولي. رحمة الله تعالی عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وړو شعر

عنوان که د وړو په نامه دی، خو خبره لویه ده. د وړو شعر یا د وړو دپاره شــعر یعنې څه؟ تاسو داسې شعر کله اوریــدلای یــا ویــلای دی؟ یقینــاً بــه ځینــو لوستونکو ته زما خبره ټوکه، مسخره ښکاره شي، ځکه چه له دې عنوان ســره د پښتني دنیا شعر او ادب ډېر آشنا نه ښکاري، اما زه ټوکې مسخرې نه کــوم، جدي ګړېږم.

ښه غوږ کښېږدئ، مخصوصا اې پښتنو ادیبانو تاسې!

آبله ورځ مې د کابل مجلې په(۸) ګڼه کښې د (پښتو اولسي ادب) تــر عنــوان لاندې یو مضمون ولوست، دا مضمون ښــاغلي لایــق لیکلــی دی او د عامیانــه ادب، چوپاني سندرو یا کلیوالي شعرونو څخه بحث کوي. تاسو هرڅه چه ورته وایئ، منګر دا مقاله دپښتو په پخواني ساده ادب باندې بحث کوي او د داســې اشعارو څه نمونې یې هم اخستي دي. د نمونې په ترڅ کښې ده د فراهي حافظ عبدالعزیز په نامه د یو شاعر یوه چاربیته د مثال په توګه راوړې ده. په حاشــیه کښې لیکي چه دا شاعر ړوند و او د فراه په خلکو کښې اوس هم ښــه شــهرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. معلومه شوه، دا هم لکه (هومر) (ابوالمعلی) او د خپل هم وطن (ابو نصــر) په شان ړوند و، زه دې شعر جلب کړم، د هغې سر دا دی:

غوږ ونیسئ یارانو دی عجب شیرین گفتار شروع مې کړ غزل

وینا زما خوږه ده وایم تاسې ته اشعار سوری مې سو کوگل

ما رتبې نیولي کشپ چای ورجو شولې چونگښې په مستی کښې خپلې سترگې تورولې

ولاړه چرمښکی وه افسانې به یې ویلې ماهي پرې راولاړ شو که چپه یې سماوار

الخ...

ماته واړه او د وړو احساسات او د وړو دنیا ناځاپه تر سترگو شــوه. مــا فکر کاوه که دا مضمون واړه واوري، څومره به یې خوښ کړي او څومره دانگونه به ورته ووهي او څه اتڼ به ورته واچوي.

زه په دې فکر کښې ولوېدم چه د دنیا په ټولو ژبو کښې د وړو دپاره شعرونه، د وړو دپاره قصې شته، پرون لا د پارسي په ادب کښې د موش او گربــه غونــدې کتاب لیکل کېده. د وړو ماشومانو دپاره تر هغې خوږه او دلکشه لوبه یــا قصــه بله نه وه، دا د پښتو په ادب کښې تر دې عنوان لاندې ولې څه نه لیدل کېږي. مغربي عالم خو د وړو دپاره مخصوص شــاعران لــري، د وړو دپــاره خصوصــي جریدې او مجلې وباسي. د وړو دپاره مصور، ښکلي ښکلي د لنډو قصو کتابونه شایع کوي. نو موږ دا کار ولې نه کوو؟ زمونږ گوندي په خپلو صغیرانو رحــم نــه راځي او مینه ورسره نه لرو؟ رشتیا مونږ د خپلو مشرانو څه قدر وکړ چه پــاتې شو صغیران. د پښتنو لوی لوی رجال تر پرونه د گمنامی او مقیدی پــه زاویــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږي پراته وو چه نن ورته نوی نسل ورو ورو ملتفت کېږي. څومره نــور بــه لا تراوسه زموږ تر یاد لاندې نه وي راغلي. د دنیا د تاریخ په صــحنه بانــدې دا د شپو او ورځو تورې او سپینې پردې راکوزې شي، د معاصــرو تماشــابینانو لــه سترګو هرڅه پناه کړي. دا د تاریخ نګار قوي لاسونه غواړي چه دا پردې پورته کوي او بیا خلک د تاریخ د ډرامې د پهلوانانو غــورزې پــرزې ووینــي. خبــره اوږدیږي، لوی به پر بېږدو زموږ دعا په وړو کښې ده.

هلته په مغرب کښې (هر چرته او هرځای) عظیمې کارخــانې لګیــا دي، د وړو ماشومانو د پاره د لوبو او مشغولا سامانونه جوړوي. هغې یو خوا لوی او عظــیم ټانکونه د یو پیکره بمبارډ جټونه جوړوي چه د دوی لویان پرې دنیا ورانه کړي، خو د بلې خوا د هغې وړوکي موډل د خپلو کوچنیانو په لاس کښې هم ورکــوي چه لوبې وشتې پرې وکړي، منګر موږ په خپلو صغیرانو رحم نه کوو.

ښه د صنعت څخه خو موږ بې بهرې یو او کله موږ خپل نور ضــروریات پــوره کړه چه پاتې شو د وړو سامان. مګر د شاعر، د پښتون شاعر په دنیا کښې ولې د وړو برخه نشته او دی د هغوی دپاره څه نه جوړوي؟ د پښتنو شــاعران ولــې دوی دپاره کله کومه لوبه، کوم غزل، کوم نظم او کومه قصه نه وایــي؟ ګونــدې شاعران لوی خلک دي، جدي خلک دي او خپل ګــران وخــت د وړو ســره نــه ضایع کوي، مګر نه! شعر خو یوازې جدیت نه دی، شعر خو یوازې لــویې لــویې خبرې نه دي، شعر د بشري احساساتو آئینه ده.

د روحي تاثراتو اظهار دی، شعر د خیال او د تصور د جهاز سرګذشت دی چه د دې دنیا د لویو او وړو پېښو بیان کوي، نو د شــاعر پــه عواطفــو کښــې د ده د خیال او د تصور په دنیا کښې کومه لمحه هم د طفل او طفولیــت د یــادګیرنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره نشته څه؟ ولې؟ راځئ یو بل حساب وکړو. که مونږ د شاعر عمــر شــریف پنځوس کاله فرض کړو (که پنځوس کاله تاسو ته کم ښکاري خفه کېږئ، مه د مثال دپاره وایم)، په دې پنځوس کاله عمر کښې اول طفولیت او بیا د ځوانۍ او بیا د پخوالي او زړښت دوره ده، په دې پنځوس کاله عمر کښې څه پــه لوبــو او په غفلت؟ څه په عشق او په مستۍ او څه د کور او کهول په ســازولو تېر بــږي، په دې پنځوس کاله عمر کښې زما په ګمان که سړی د ډېرې پر شورې عشقي ماجرا سره مخامخ شي، هم ګمان نه کوم تر پنځو کالو او یا تر لسو کــالو زیــات دوام وکړي، دا باقي عمر خو سړی کور شي او عایله تشکیل کــړي او د اطفــالو ماشومانو سره تر مرګه روزګار تیر بېږي او د هغوی روزنه او تربیه، ګټه وټه ده ته ورپه غاړه وي.

په لومړني عمر کښې خو دی پخپله طفل او ماشوم و او د هغې خاطرات هم تــر ډېره حد، د ده په شعور او تحت الشعور کښې ژوندي دي. نــو دا د شــعر دنیــا څرنګ یوازې د ځوانۍ او د مستۍ د دغه پنځو یا لسو کالو د وارداتو دپاره وقف شوی او د زلف او کاکل خط و خال، وصل او هجر خبرې کوي او د وړوکتــوب د خاطراتو هیڅ انعکاس پکښې نه لیدل کېږي. زه نه وایم جمال دوستي ګونــدې د شعر کار نه دی او یا بېځایه خبرې دي. زما په عقیده خو شعر پیــدا شــوی د دې کار دپاره دی، دا نور څه خو شاعران، لکه د بیکار پیټی پر ده اچــوي. خــو آخر په طفل کښې ډېره ښکلا او ډېر کښښ شته او د طفولیت په دنیــا کښــې خو ډېر رموز او واردات شته چه د شعر دپاره د الهام ښه منبع کېدای شي او د شاعر دپاره بله لویه نه تمامېدونکې د مضمون ذخیره موجوده ده، نو دا زمــونږ شاعران ولې د دې منبع نه الهام نه اخلي او ولې د دې ذخیرې څخه اســتفاده نه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چه مونږ او تاسو له خوږو نغمو او شعري تخیلاتو څخه خوند اخلو، لکه چه مونږ او تاسو کښې د جمال دوستۍ تنده پرته ده او دا تنده په شعر او د هنر په نورو مظاهرو ماتوو، دغسې اطفال هم شعر ته، موزون کلام تــه، ســور شــین او برګ کاڼي کالي ته د اشتیاق په سترګه ګوري او هغې ته احتیــا ج لــري او لــه هغې نه لذت اخلي. تاسو به د وړو د لوبو ټوکو په وخت کښې د دوی له خــولې ډېر مقفی (مګر بیمعنی) جملې اورېدلې وي، دا د دوی د شعر دوستۍ ژونــدی مثال دی، دوی قصې ډېرې خوښوي، دوی د نیا او د مور خولې ته چه په قصــه مشغولې وي، په ډېر دقت او اشتیاق ګوري. نو رشتیا مونږ او تاسې هغه وخــت چه شعر لیکو، هغه وخت چې رمان جوړوو، هغه وخت چه ډرامه سازوو، آیا کله مو هم د دوی دپاره څه لیکلي دي؟ هو! ما لیکلي دي، په تمام عمر کښــې دوه پارچې چه یو یې نثر او بل یې د بلبلو د زیارت په نامه باندې نظم دی، چه هغــه ما دوی ته اهداء کړی دی، اوس ستاسې وار دی ملګرو، بسم الله!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک

ګرانه رشتین صاحب!

خدای دې و کا صحت دې ښه وي، يو شعر مې دلته ويلی و، در وامـــې ســـتاوه، امېد دی د کابل مجله کښې شايع کړې او زه به خوشحاله اوسم چه زما علايـــق د دغې درنې مجلې سره لا شته دي، دا شعر د بحر الهام دی او زه يې خپل هغو ګرانو وطنوالو ته اهداء کوم چه د خدای له دې لوی نعمته محروم دي، ستاســـې مجله را رسي او نوي چاپ شوي کتابونه هم رارسېدلي دي. تشکر. سيد شمس الدين مجروح

سمندر

زړه مې راته ووې د درياب تماشه غواړمه

ووتم له خونې د ساحل غاړې ته لاړمه

زړه ويل نڅا کوم موجونه په نڅا دي ټول

سترګو ويل اوښکې دي دا زه ورسره ژاړمه

سترګو زړه ترمنځه زما فکر شو حيران پاتې

سترګې د حيرت شولې په لوري د آسمان پاتې

وويل آسمان، دوهم آسمان دی دا زما په شان

ځمکې غبرګ کښې ونيو چه جهان دی دا زما په شان

لمر په لړزېدو او ډوبېدو کښې راته وويل

سور افق ته ګوره سور نيران دی دا زما په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگه يې له غبرګې نه سپوږمۍ شوه ويل دا درياب

لوی منبع د ژوند دی مور او پلار دی د هرچا درياب

عقل راته وويل ژور دی لکه ما غوندې

روڼ لکه ښيښه او منور دی لکه ما غوندې

عشق وويل نه! توره تياره ده او خطر لري

دا درياب بې باکه زړه ور دی لکه ما غوندې

پاتې شوم حيران د دې جنجال او د دعوې ترمنځ

حق او د باطل ترمنځ، د دروغو د رښتيا ترمنځ

لاړمه مجلس د مشورې د انسانانو ته

د ا خبرې ټولې مې کړې وړاندې هوښيارانو ته

پوه مې په مطلب کړئ قضاوت ور پکښې وکاندئ

دا مشکل مې وړاندې کړلو ډلې د قاضيانو ته

زوږ شو ر او غوغا شوه په مجلس د انسانانو کښې

هيڅ اتفاق نه ؤ قضاوت د هوښيارانو کښې

يو ويل عسکر يمه، تور زن يمه، مارشال يمه

ښه خبر خو زه د سمندر په حال احوال يمه

دا اوبه سرې کړې ما په وينو باندې څو کرت

ډېر جنګونه وړي ما، په خپل بري خوشحال يمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتحې د دنیا او استعمار د دې جهان لره

حکم په دریاب باندې په کار دی حکمران لره

بل ویل تاجر یم، کړي ما ډېر سفرونه دي

ښه راته معلوم د ګټې وټې چال چلونه دي

شته غواړي که مال غواړي، فایده غواړې ورګډ شه ته

دا خو اوبه نه دي مرغلرې مرجانونه دي

ته سینه دریاب کړه که څه سود سودا کول غواړې

ډکه دې کشتۍ کړه که جېبونه تشول غواړې

خوږ آواز مې واورېد د شاعر د خولې وینا ده دا

زړه ته لري لاره او د غوږ سره آشنا ده دا

وویل شاعر دریاب جمال دی هم جلال پکښې

جوش دی، هم سکون دی هم ژړا ده هم خندا ده دا

کله په قلار شي چپه خوله د فلسفې په شان

کله زګ په خوله غورزنګ کوي د لېوني په شان

کله عاشقانو ته د لمر سپوږمۍ پیغام وایي

خپل پاسته نسیم کښې د جانان د خولې سلام وایي

شور او په غوغا او په چپو او په موجونو کښې

مستو ته خبرې صراحي یا خو د جام وایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غبرګې کښې لغړې جونې نيسي چه لمبا کوي
دی ورسره خاندي نازنينې چه خندا کوي
کله شي په قهر ببړی ډوبه د انسان کاندې
کار کښې خپل حيران د کشتۍ خلک او کښتي وان کاندې
ډکه وي ببړۍ او زړونه ډک وي په آرزو باندې
دی د نپتون3 په آستانه باندې قربان کاندې
لويه کشتۍ وغورځوي يو خوا ته او بل خواته
ماتې تختې يوسي تشې تورې د ساحل خواته
دلته شاعر غلی شو زه غلی شوم حيران ومه
ناست وم لاس تر زنې بې خبره له جهان ومه
نورې سودا کمې وې چه دا سودا پيدا شوله
هرڅه نه بېزار ومه بېزار له خپل ځان ومه
راغی ماهيګير ويل کم بخته غم د ځان وخوره
پاڅه چرته لاړ شه ښه تازه تازه مايان وخوره

د بحر رب النوع.۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شعر نه څه غواړئ؟

شلمه صدی ده او په دې پېړۍ هر څوک د خپل ذوقه سره برابر نومونــه ږدي. دا منم چه دا نومونه به چا بې موجبه نه وي ایښي، دې نومونو کښې به ضرور د دې عصر د ښکاره او ممتازو خصوصیاتو نه الهام اخیستی شوی وي، مثلا څوک یې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ویلی. دا لا څه کوې نــن پــرون اتوم منځ ته راغلی او د دې پېړۍ نسبت خلک غواړي د دې صدۍ دې شــاندار مګر خطرناک مولود ته وکاندي.

خبره چې لږه لاندې باندې شي، نو اوس خلک اتوم د سړي مخ ته وغورزوي او وایي د اتوم عصر دی، داسې کار نه دی په کار (سل په لالي پورې دا یوه یــې د بنګړو)، نو تاسې څه اعتراض لرئ، که زه دې عصر ته (د کار پېړۍ) ووایم او یــا پرې (د مادیت صدۍ) نوم کښېږدم.

مادیت او کار همېشه او هر کله په دنیا کې و او د دې قرن کوم ابتکــار نــه دی، خو دومره راسره ومنئ چې کار په دې پېړۍ کې ډېر شوی او ډېر کار کېــږي او مادیت هم خپل معراج او لوړ مقام ته رسېدلی، چې په تېره زمانه کــې بــه دې اندازې ته نه وی رسېدلی، د پراګماتیزم فلسفه او حسي تجربوي سیانس چــې په دې زمانه کې ګرم بازار لري، مخ کې یې نه درلود، نو که پــه دې دلایلــو مــو قناعت وکړ، نو به دا د نوم ایښودل راسره ومنئ، ښه نو که مو دا راســره قبولــه کړه، نو د دې دا مطلب نه دی چه څه ډزې او خوشحالتیا دې پرې وشــي او یــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کومه مېلمستیا جوړه شي او د نامه د ایښودو جایزه او افتخار دې هم زمـا په نصیب شي، مطلب په دې مقدمه کې دا دی چې د دې عصر دا خصوصـیات که راسره ومنئ، نو څه آثار او نتایج چې په اجتماعي ژوندون کې او یا د انسان په خلق او رویه کې پیدا شوي، هغه به هم راسره ومنئ، کار ولې زیات شوی؟ او مادیت ولې غلبه کړې ده؟ علت دا دی چې د ابتدایي انسان احتیاجـات لـږ او ضروریات یې محدود وو، نو د هغو لږو احتیاجاتو او محدودو ضروریاتو دپاره په هم هغه پیمانه کار کېده، نن د انســان احتیاجــات ډېـر شــوي او د مــدنیت د پرمختګ سره نوي ضروریات منځ ته راغلي دي، چې یو مدني انسان هغــه تــه ځان دومره محتاج ګڼي، چه یو ابتدایي او بدوي انسان خوراک او څکاک ته هم ځان دومره اړ نه ګاڼه، ځکه هغه ساده انسان، هغه د طبیعت او مبادیو ته نږدې مخلوق چې به د ورځې یو کرت په مړه ګېډه خوراک وکړ، نو د سبا به ورســره دومره زیاته سودا نه وه، د لوږې او تندې مقابله به یې هم تــر ډېــرو ســاعتونو کولای شوه.

منګر مونږ او تاسو ته که د ورځې څو کرت خوراک، چای او قهــوه، ســګرټ او مېوه را ونه رسېږي، نو ډېر متاثر معلومېږو او لویه نیمګړتیا محسوسوو.

انسانانو په خپلو هغه ابتدایي او نارسا وسایلو خپل احتیاجات پوره کــول، خــو اوس دا لوی او دېو پیکره ماشینونه چې د کیسو نکلو د دېوانو پېریانو نــه هــم زیات او زر کار کوي، هم د دې زمانې د انسان د احتیاجاتو او خواهشاتو د پوره کولو نه کله کله عاجز شي او دا ګرده د انسان له خولې نه د «هــل مــن مزیــد» چیغې وزي، نو د کار زیاتېدل او په بیړه کار کول، انسان تــه د لتــې او کــلارۍ فرصت نه ورکوي، دا دومره زیات کارونه او دا دومره ډېر احتیاجات، دا بې سرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې پايه فنون او معلومات له انسان نه هــم ورو ورو ماشــين جــوړوي، ځکــه د معقول او د منقول جامع کېدلو دپاره اوس د انسان عمر کفايت نه کــوي او پــه ټولو کارونو باندې د چا پوهه او احاطه نه راځي، نو کار هم تعميمېږي او علوم او فنون هم اختصاصي رنګ پيدا کوي او طبعاً يوه انساني اوسنۍ اجتمــاع د يــو ماشين سره زيات شباهت لري او د (الناس على دين ملــوکهم) پــه مصــداق د ماشين حکومت په جامعه کې خپل آثار بخښي، ماشين ســره د دغــو خوارقــو چې يې لري، روح نه لري، فکرونه نه وهي او د ذوق له مرضه بې غمه دي، نو په ماشيني جامعه کې دې هم بايد روح مړ شي او ذوق سره دې وداع وکړي.

په داسې محيط کې چې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حيات ځوګ ځــوګ يې له هره ګوټه خېژي، د شاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پيدا کېږي، هغه ته د غزل سرايي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلــو موقع نه ورکوي. هم دا سبب دی چې نن د ې دوو کسانو ته څوک په ډېره درنه سترګه نه ګوري، که کوم يو د دوی نه راپيدا شي، نو د ملامت او توبيخ اوازونــه (هئ) له هرې خوا را اوچتېږي، څوک به وايي، مونږ فلانی احتياج لرو او بستانی کار مو په مخ کې پروت دی او ته په څه لګيا يې، بــل بــه وايــي مــونږ فلانــۍ نيمګړتيا او بستانی ضرورت لرو، چې بايد هغه ترسره کړو او تاسو پــه خوشــو خبرو او چرتونو وقت ضايع کوئ، ومو ويل د شاعر دپاره دا د دې زمانې اجتماع مساعده نه ده. د اقبال خبره ده خدای دې وبخښي، د نسترن په زر او د ګلابــو په اشرفيو په بازار کې ډوډۍ نه اخيستل کېږي، نو شاعر ګني په فنــا محکــوم دی؟ او له دې دنيا دې ووزي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که نه ځان دې اصلاح کړي او د محیط سره دې تطابق اختیار کا؟ تاسې څه وایاست؟ د پادشاهانو د مدحې په ځای دې د ماشین او فابریکې په نامه قصیدې جوړوي؟ او د یار د مخ د پلوشو په عوض دې د برق ستاینه کوي؟ او د خط و خال په عوض دې اتم او نامریي وړانګو په خواوشا کې نازک مضمونه پیدا کړي؟ نه!

یوه به هم نه کوي او که راپورې نه خاندئ او لبونی راته نه وایئ، شاعر به د نر غوندې په دې دنیا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وایي، بې حوصلې کېږئ مه، دلیل به یې په راتلونکو کرښو کې پیدا کړئ.

په داسې محافلو کې چې د شعر بر له یا بر علیه خبرې شوي، یو دا مبحث دی چې ادب یا شعر وسیله ده که غایه؟

زما دا عقیده ده چې ادب په خپله غایه ده او بعضې ملګرو هغه د نورو شیانو دپاره وسیله ګڼله غایه څه؟ او وسیله څه څیز دی؟ په دې دواړو کلماتو کې کوم اوږد او مفصل تعریف ته ضرورت نه لرو او نه هغه کوم علمي تعریف ته چې په اصطلاح سره جامع او مانع وي، څه دومره ډېر احتیاج لرو. زه په یوه مثال کې لوستونکو ته د دواړو نمونه وړاندې کړم. تاسې فرض کړئ، زه یوه بهرنۍ ژبه مثلاً فرانسوي یادوم، د دې ژبې د یادولو نه زما دا مطلب دی، چې په فرانسوي کې هر کله چې علمي او فني شیان ډېر موجود دي، نو به زما دپاره د علم د تحصیل امکانات ډېر شي او زما پرمخ به د علم یوه دروازه برسېره شي او یا به د سیرو سفر په وخت کې د هغې ځنې په ناسته ولاړه هوټل او بازار کې استفاده وکړم. معلومه شوه، ما دا ژبه د څه نورو اغراضو دپاره وسیله کړې ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما دلته زمونږ په کورسونو کې هلته یو سړی لګیا دی پښتو زده کوي، مګـر د هغه منظور د پښتو دیادولو نه د پښتو یادول دي او کومه عملي استفاده مثلاً د هغه په نظر کې نشته. هغه وايي: زه پښتون یم او دا د پښتنو ملي ژبه ده او زما دا ژبه نه ده زده، باید زه یې یاده کړم، دلته د ژبې زده کول په خپلــه غایــه ده، هو! د دې ملي ژبې په یادولو څه آثار او نتایج مرتبېږي، مګــر دا ســړی (هغــه آثارو ته ملتفت یا غیر ملتفت) محض په خپله د ژبې د یادولو او یا د دې ارمان د سره کولو دپاره بوخت دی، نو هېڅ څوک نه شي کولای پــه خپلــو منطقــي تحلیلاتو سره دغې ژبې ته د دغه سړي په مورد کې د وسیلې رنګ ورکړي، نو راځئ وګورو چې شعر غایه ده که وسیله؟ دا په خاطر کې ساتئ چــې پــه یــوه معین ځیز کې لکه شعر د دې دواړو وجهو تشخیص غور او دقت غواړي او لکــه نفسي کیفیات چې کله سره څو ځیزونه ډېر ګډ او مخلوط وي، چې بېلول او یا لمړنی اغېزه معلومول یې ګران وي. دلته هم دا مشکلات موجودېږي، شــعر او ادب په دنیا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي یې، د حماسې په صورت کې یې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانان یې چړو او تورو ته ورکړي دي، چــې فلسفي رنګ یې اختیار کړی، نو فکري انقلابونه یې په عالم کې پیدا کــړي دي او که یوازې د خوش ګذرانی او معاشقې سندرې یې غږولي، نــو یــې انســان د عیاشی او بې مبالاتی په ګړنګ غورزولی دی، تراژدي یې ډېرې سترګې په ژړا سرې کړې دي او کمېډي یې ډېر تشي په خندا چولي دي، نو پــه دې مــواردو کې خو شعر د وسیلې په ځېر څرګندېږي او معلومېږي د څه نورو غایاتو دپاره، شعر او ادب استخدام شوی دی. منګر خیر داسې لنډه فیصله به نه کوو، راځئ د انسان په ژوندانه کې ښه ځیر شو او د ده ســلوک او رویــه د ژورې مطــالعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې ونيسو او څه لږ نور تحليلات وکړو او مثالونـه راوړو، بيـا حکـم کـول او فيصله صادرول څه دومره ګران کار نه دی.

مونږ د ژوندون د ساتنې دپاره خوراک، څکاک، اغوسـتن او پوشـاک او يـوې کوډلې او سرپناه ته په اوله درجه کې احتياج لرو، چې مو ګېـډه مـړه شـوه او بدن مو پټ شو او د خپل کار روزګـاره وزګـار شـو او پـه خپلـه کوډلـه کـې کښېناستو او ځان مو د لوږې، تندې او تودوخې او د سړو او د غله او د لېوانو نه په امن کې وليد، نو بيا که مو شوق کېده، سندرې به وايو، منګر دلته يو سـوال منځ ته راځي، چې لوږه خو په وچه يا لمده ډوډۍ رفـع کېـږي، نـو د دومـره رنګارنګ طعامونو ته څه ضرورت دی؟ په طعام کې د خوشبويۍ او خوشخورۍ کيفيت پيدا کول حتی هغه کې د رنګ او نمايش په لحاظ اعتنا کولـو تـه څـه احتياج دی؟

دا ښکلي چينايي لوښي، پاک او ستره دسترخوان، ډېرين مېزونـه، بخملـي او پالش شوې کرسۍ، د ډوډۍ د خوړلو په خونه کې د لوږې دفعه کولو دپاره څـه رول لوبوي؟ دا ښکلې صراحي، هغه بلورين ګيلاس، د تندې د رفع کولو دپـاره څه خدمت کوي؟ اوبه د هر لوښي نه چې راوزي، خپل خاصـيت لـري او تنـده ماتوي، نو ولې وايي اوبه د لوښي له رويه چښل کېږي؟ يوه جامه کې چې تاسې خپل ځان ونغاړئ، د تودوخې د بندولو او د سړو نه پرې خلاصـېږئ، منګـر دا برګ برګ کالي د تودوخې د بندولو او د سړو په لرې کولو کې څه دخل لـري؟ کوم مزيت په دې لحاظ په رينښم کې شته چې په شـړۍ کـې نشـته؟ دا چـې فلانی خياط ښه کالي ګنډي او ډېرې پيسې (اجوره) ورکوي، د هغه د سـکښلو (برش) طريقه تاسې د سړو او تودوخې نه زيـات محفـوظ سـاتي؟ د افريقـا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدویانو په کوډلو کې هم شپه تېرېږي، نو دا لوړ لوړ قصرونه او مجللې بنګلې د څه دپاره جوړ ېږي؟ ډېرین خو ځکه دي چې بنا مستحکمه او قوي وي او زر نــه ورانېږي.

ښه منم، خو دا ډېرې دومره ولې مړې رامړي او صیقل کوي یې؟ مرمر او رخــام او دا د غره نورې ګټې خو به د کلکوالي په لحاظ دومره توپیر نه لري، نــو څــه دلیل موجود دی چې دا ګټې په دومره لوړ قېمت رانیسي او په خپله بنګله کې یې لګوي؟ دا رنګ او روغن چې تاسې خپل کاله ته لــه بهــر او لــه دننــه خــوا ورکړی، دا نو ساړه او تاوده ښه نیسي، دا نو عمارت ټینګوي؟ د دې پــه معنــی خو هیڅ پوه نه شوم، دا نو څه معما ده، دا خبرې ټولې معماوې دي، معمــا خــو ځکه دی چې په خوراک کې، پوشاک کې، مېنه کې، انســان غــواړي، ښــکلا او جمال پیدا کړي او د خپلو د دې اولي ضروریاتو په تــرڅ کــې خپــل ذوق هــم تسکین کاندي، نو ښکلا یوه معما ده او د هغې تعبیر او تعریف او حدود ټاکل د یوې معما نه زیات فکر او دقت غواړي، وګورئ په دې څیزونو کې چې ښــکاره په ډاګ پراته د ژوندان د دوام وسایل او د انسان ذوق او د بدیع حــس دومــره اغېزه کړې چې دغه حیاتي وسایل یې هم تسخیر کړي او جمال خپل حکومت او پادشاهي د نورو په قلمرو کې هم کوي او د دغې وسیلې سره ســم جمــال د یوې غایې په څېر څرګندېږي: نو د شعر او د موزیک او د رســامی دنیــا خــو د جمال او د ذوق خپل ملک او بلا منازع او مدعی محروسه ده، نو څوک څه حق لري چې دی د خپله ملکه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لــري، ځکــه هغه په هر چا قوي دی او په هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلــو او مسافرت زحمت په ځان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېــزه په یو نو کې هم در وښیم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې مو وویل چې شعر د حیات په مختلفو صحنو کې استخدام شوی او خپل رول یې لوبولی دی، دا د جمال مظهر او د حسن مداح و، د ده آواز ته هر چا غوږ اېښود او د ده آواز هر زړه ته لار لرله، نو خلکو د خپلو اغراضو دپاره دی استخدام کړی دی، دا اغراض به کله ښه وو او کله بد، منګر په دې نو شعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپرېوزي او چا دا نه دي ویلي چې شعر به ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او یا دې خپله اصلي وظیفه پرېږدي، موسیقي باندې نن پرون ډاکټران د مریضانو علاجونه کوي، مګر څوک حق نه لري هغه ته دارو درمل او یا د علاج وسیله ووایي.

په دې شلمه صدۍ کې چې د سرعت او د کار او د برق او د مادیت قرن مو ورته ووایه، اوس هم د حسن او د جمال معابد اوچت ولاړ دي، د دې معابدو زایرین ډېر دي، د سینما او تیاتر او نقاشخانو په دروازو کې د دفتر او ادارو او مارکېټونه کم خلک نه لیدل کېږي، هغه امریکا چې د اتوم بم یې جوړ کړی او هیروشیما یې پرې ورانه کړې ده، د بیتهنګ بیوتې فلم هم جوړوي او د زړونو خونې پرې ورانوي، په لابراتوارونو کې که د اشیاوو او انواعو په مطالعه بوخت دي، هلته هالیوډ کې هم څه فعالیت جاري دی، د هغه د ښارونو په کوڅو کې او د باغونو په خیابانونو کې څه مجسمې لیدلې کېږي چې نه د کوم قهرمان یادګار او نه د کوم معبود (باطل) بت دی، هغه محض د جمال او د ښکلا نمایندګي کوي، نو ما حق لاره که نه چې ما ویل شاعر به اوس هم شعر وایي؟

د ذوق او د ښکلا عشق او د شعر سره علاقه د یو متمدن انسان او د یو صحرایي او بدوي بنیادم سره یو راز شته، فرق دومره دی چې د بدوي قومونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر هم ساده او صنعت او آرت يې ابتدايي او غير مهــذب وي، واړه ماشــومان څه مقفی او موزون الفاظ او کلمات لري او هغه په کوچنيتوب کــې غــړوي او د هغې نه حظ او نشاط مومي. دا د ماشومانو اشعار په هره ژبه کې شته، ظاهراً څه معنی نه لري، خو د وړو خوښيږي، د اطفالو ذوق په دغه سن کــې يــوازې پــه قافيه او وزن باندې هم قناعت کوي، ليکن لويان او مشران بيا له شعر نــه نــور څه هم غواړي، نو تر کومه وخته چې په انسان کې دا ذوق او حس موجــود وي، شاعر به هم موجودي وي او خپلې سندرې به د دغه ذوق د تأمين دپاره وايــي، د ماشين آواز د ده آواز نه شي چپولای او د کار خلک ده تــه وزګــار نــه شــي ويلای.

هغه کسان چې شعر محض د شعر په حيث نــه خوښــوي او وايــي، دا دې پــه اجتماعي خدماتو کې استخدام شي او د علم او د تهذيب په لاره کې دې تــرې کار واخسته شي، دا يوه ډله ده، بله ډله هغه خلک دي چې شعر هډو خوښــوي نه او غواړي د شاعر په مرۍ ګوتې کښېږدي. زه به د دې دواړو ډلو سره ځان له ځان له وغړېږم.

اولې ډلې ته وايم، زه دا نه وايم چې شاعر يو آسماني موجود دی او دی د دنيــا او د محيط سره هيڅ کار نه لري، نه! شاعر د خپل محــيط موجــود دی، هغــه د خپل ماحول نه هرومرو متأثر کېږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وايي، کله به د يو روحي مربي په حيث زمونږ تداوي کوي او کله به د يو واعظ په څېر راته وينا کوي، خو تاسو د شعر نه دا مه غواړئ چې هغه دې ضرور تاســو تــه د رياضــي فارمولې در وښيي او (دوه دوه څلور دي) په شعر کې راوړي او يا دې د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کې ننه باسي او يا دې شاعر غنم او وربشې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ملک کې ډېر کړي، علم خپل ځای لري او شعر او ادب خپل مقام لري، علــم د دې نه مستغني دی چې هغه د شعر په زور په خلکو قبول کړو، هغه د پاره بل قوت او زور په کار دی، چې هغه ته دليل او برهــان وايــي، د قــومي اصــلاحاتو دپاره د تبليغ او تنقيد ډېرې لارې موجودې دي، البته په هغه کې يــوه لار دا د شعر او ادب لار هم ده، د دې اسلحې نه به سړی د خرافاتو د مقابلې او د قومي اصلاحاتو د تعميم دپاره کار اخلي، منګر د شعر روح به نه وژني او چــا چـــې د شعر په غرض وايه، هغه به د مرۍ څخه نه نيسئ، کار به هــم کـــوو او د ذوق او صنعت نه به هم سترګې نه پټوو، که مونږ دا اجتماعي ماسکې دمخه لرې کــړو او يوه شپه او ورځ،لکه څرنګه چې يو، هم هغسې ځان خلکو ته وښيو، عجيبــه تماشا به جوړه شي. مونږ چې کله د ځــان ســره څــه فکرونــه وهــو او بعضـــې هوسونه کوو، هغه چاته نه وايو، کوم وخت چې مونږ يوه نــه تنفــر او د بــل پــه نسبت په زړه کې علاقه مندي پيدا کړو، هغه دواړه راباندې نه خبر ېږي، مــونږ هم د خپل خيال په دنيا کې ډېر قصــرونه آبــادوو او ورانــوو، ډېــرې مېلـــې او مشغولې جوړوو، ليکن څوک پرې نه خبر ېږي، اما د شاعر د احساساتو ريکارډ (سره د دې چې اکثره خودداري او رياکاري هم کوي) په شعر کې پاتې کېــږي، نو يوازې هغه مه ملامتوئ او د انسان د طبيعت په لحاظ دی معذور وګڼئ!

اوس هغه ډله چې بالکل شعر نه مني، د هغو په خدمت کې عرض کوم چې پــه دې صدۍ کې کار ډېر، احتياجات زيات دي، ستومانتيا هــم زياتــه ده، پــه دې جنجالي او پر آشوبه دنيا کې تشويش او سودا هم ډېره ده، نو د دې ستومانتيا او آلامو دپاره د دې تشويشونو او اضطرابونو دپاره به د شاعر ملکوتي اواز (زما په ګمان) د تسکين او راحت ښه وسيله وي او په بنيادم کې به د اســتوګنې او مقابلې قوه په دغه دنيا کې زياته پيدا کړي، هغه وخت چې تاسو يوازې ناســت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کار او روزګار نه وزګار یاست او مستقبل مو سترګو تــه تــورتم او تاریــک معلوم شي او تاسې دغه تاریکي او ترږمۍ مشوش کاندي، که شعر ستاسې پــه شونډو کې یو د تبسم بر ېښنا پیدا کړه، نو دغه تورتم به ستاسې د سترګو نــه ورک شي، نو دغه ځای دی چې شعر خپله وظیفه سرته رسولې ده، هغه وخت چې تاسې د منطق په زور خپل مشکلات حل نه کړل او د ناامېدۍ پــه دریــاب کې ډوب شوئ او سا مو لنډه لنډه کېده، نو که شعر د یو تنفس قدر تسکین او آرایش تاسو له درکړي، ګویا خپله وظیفه یې ادا کړې ده، هغه وخت چې تاســو د عناد او بدبینۍ په تیارو کې روان یاست، که شعر تاسو د څو لمحو دپــاره لــه دغه عالمه بېګانه کړي او د ځان سره مو مشغول کړي، یوه مقدسه وظیفه یــې سرته رسولې ده، هغه وخت چې په دې پر آشوبه او طوفاني دنیا کې چې بحرو بر کې یې د خونریزۍ میدان ګرم دی او په ځنګلو او صحراګانو کې یې درنــده حیوانات سرې ته پناه نه ورکوي، که تاسو یــوه ګــړۍ د شــعر او موزیــک پــه خانګونو د ځمکو له کرې اوچت شئ او د وربځو له ما ورا نه د ځمکې دا ښکلې او ښایسته منظره او دورنما د ورایه ووینئ او د نیا مو په سترګو کې عزیز شــي، دا لویه خبره ده او شعر لوی کار کړی دی. هو! دا اعتراض پاتــه کېــږي چــې د شعر او آرت دښمنان به یې په ما وکړي، هغه دا دی چې مونږ وروسته پاته یو او یوروپین او امریکایان مخ کې تللي دي، هغــوی د پــاره د ذوق د تامینولــه او د هنر د قدرانی فرصت شته، اما مونږه باید اول ګېډه مړه او تن پــټ کــړو، دلتــه باید دا ووایم چې د آرت او د هنر تکامل، د شعر او د موســیقۍ وجــود د کــوم ټاکلي پروګرام او تقسیم انحصار دمخ نه نه کېږي او نــه شــوی دی، اقوامــو او ملتونو داسې نه دي کړي چې څو سوه کاله اول یې د خپلو حیــاتي ضــروریاتو کار کړی وي او بیا یې دې خوا مخ راګرزولــی وي، د بشــر د پیدایښــت ســره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځای د مذهب او مدنیت د تکامل سره ځنګ په ځنګ او د حیـات پـه هـره صحنه او ساحه کې ذوق او هنـر یـو ځـای روان دی او د تکامـل او پیشـرفت مزلونه کوي، دا د هنر تکامل د جماعت د نورو کمالاتو نمایندګي کوي. هو! پـه یوه جامعه کې باید تمام مدني مظاهر ټول ضروریات د خپل حد او اندازې سره سم او برابر تکامل وکاندي او که یوه خوا مهمله پر پښوده شوه او بله خوا ډېـره ترقي وکړي، یو راز عدم توازن ترې پیدا کېږي چې هغه د یوه جمعیت د پـاره خطرناک دی. زه د توازن طرفدار یم او د افراط مخالفت کوم او افـراط د یـوې ردې ملکې په حیث پېژنم، خو تاسې هم د تفریط خوا مـه نیسـئ او راځـئ د شاعر او هنر پېښه سره صلح وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې

ښاغلی بېنوا!

تاسې د ويښو زلميانو په خواوشا کې مضامين غونډوئ او کم کتاب جوړوئ، په دې خوان کرم مو ماته هم ست کړی، منګر څه حيران يم دې کــې څــه برخــه واخلم او کوم مضمون وليکم، د زلميانو تعريف او خصوصيات، د زلميانو وظائف، زلميان او دين يا د زلميانو دين، زلميان او حکومت يا د زلمو حکومت؟ کــم يــو لمړی کړم او څه وليکم؟ ګمان کوم ليکوالو به پر دې ټولو خواوو پام کړی وي او څه به يې پرې ښکلي وي. نو ماته دا سودا پېښه شــوې چــې ګنــې ماتــه بــه مضمون نه وي پاتې، خو خير! د شاعر دا بيت مې زړه ور کوي چې وايي:

يک عمر ميتوان سخن از زلف يار گفت

در بند آن مباش که مضمون نمانده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ورورە! زە بە د زلمو حيثيت درتە پە يوە انساني جامعە کې در وښيم.

يوە جامعە د درې طبقو نە جوړە دە: زوړ او ځوان او وړوکی؛ زاړە تېرې زمـانې پورې مربوط دي او ماضي تە ګوري او واړە راتلـونکی نسـل دی او مسـتقبل د هغوی دی، زلمي د اوس دي او اوس (حال) د دوی دی او يوازې حـال دی چـې سرې هغە تە پە موجوديت او فعليت قايلېدای شي. ګويا زوړ (پرون) دی او ووړ (سبا) او زلمی (نن) دی. بلە تشبيە بە هم وکـړم: زاړە د (مفـاخرو او روايـاتو) حيثيت لري او واړە (امېد او آرزو) دە، او زلمي (فعل او عمل) دی. يو بلە لا هـم واورئ: زاړە د دې اجتماعي وجدان فکر او حافظە دە، واړە د پټـو اسـتعداداتو (امکاني قواوو) مثال لري او زلمي د دې پيکر قوي بازو او د کار او عمـل لاس او پښې دي.

ومو ويل زوړ، لکە پرون دی، اما د پرون ورځـې خـاطرات، پرونـۍ ويـاړنې او افتخارات لە مغزو څخە نە وزي او د هغوی يادونە پە سړي کې مناعت، د نفـس عزت او ملي غرور پيدا کوي، نو زلمي بە سپين ږيرو تـە د عـزت پـە سـترګە ګوري. مونږ زړو تە د حافظې او فکر مقام ورکړ، بې لـە فکـر او حـافظې هـېڅ پروګرام نە جوړېږي او هېڅ عمل سر نە نيسي، واړە مو د آيندە آرزوګانو سـرە تشبيە کړە او آيندە خوږې آرزوګانې پە سړي کې د عمل قوت او جـرأت پيـدا کوي او د خوش بينۍ قريحە پە سړي کې زياتوي، نو واړە د اجتماعي ژوندانە د سلسلې همغە حلقە دە، خو يو ځای ځلمي دي چې فکر او آرزو، تېر مفاخر او د سبا خوش بيني بە ټول پە خپلو مغزو کې يوځای کـوي او د ځـان نـە بـە يـو معجون مرکب جوړوي او دا د حيات څرخونە بە ګرزوي. تېر مفـاخر او د سـبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

امېد به روح خوشالوي، منګر تن نه پټوي او ګېډه نه مړوي، باید سـړی د حـال نه استفاده وکړي او د (اوس) په قلمرو کې ځان له ځای پیدا کړي، هم دا سبب دی چې شاعران تېره مړه بولي او راتلونکي ته نازېړېدلی وايي او یـوازې اوس ته په موجودیت قایلېږي او د وقت د اهمیت او د ضرورت په خـوا کـې نعـرې وهي او غلبلې کوي چې:

نگهدار فرصت که عالمی دمی است

دمی پیش دانا به از عالمی است

نو زلمی، د حال پورې تړلی او د حال د صحنې بازیګر دی، د حیات تماشـا پـه ده توره ده، د ماضي او د مستقبل د ارتباط دپاره کمه کړۍ د اتصال وي، هغـه هم دا زلمی دی، زلمی!! فرصت، وقت یا دغه دقیق او باریک (اوس) په فکـر او سودا کې، په تماشا کې، په خوب کې هم تېرېږي، که زلمی کـار نـه کـوي او د تېرې زمانې سودا وړی وي، زلمی نه دی، که د سبا په امېد ناست دی، زلمی نه دی، که ویده وي، زلمی څه چې ژوندی نه دی، زلمی به کاریګر، فعال، چـالاک او ویښ وي، نو به هله یوه جامعه د حال څښتنه شي او خپل پخواني مفـاخر او راتلونکی نېک بختي سره مربوطې کړي او یو به د بل سره وګنـډي، کـه نـه د تباهي او د فنا او د بدبختۍ سېلاب به دغه جامعه له دنیا محوه کوي.

ښه نو زلمی به څه کوي؟ کارونه ډېر او نیمګړتیاوې زیاتې دي، هر څوک چـې یوې نیمګړتیا ته ملتفت شي او هغه ورته د ټولو نه اهمه ښکاره شي، نو طبیعي ده چې ځلمی به اول هغې ته رابلي، خو زه د ټولو نه اول یو کار دوی ته ښـیم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه زما په فکر ډېر ضرور دی او په مونږ کې د هغې ډېره نیمګړتیا ده، هغه څه شی دی؟ ښه اخلاق او سجیه!

راپورې خاندئ مه! دا د هغه واعظ خبره نه ده چې یې ویل: ښه کـوئ بـد مـه کوئ. دا محض خبره نه ده! دا زمونږ د ژوندانه حساسه نقطه ده، دا زمونږ لویـه نیمګړتیا ده، دا زمونږ د راتلونکي موجودیت او د اوس د بهبـود او د اصـلاح د تهداب ګټه ده؟ غوږ کېږدئ، زه به دې کې تفصیلات هم درکړ.

خدای ته وګورئ! راځئ نوره ریاکاري بس کړو او ځان جهان په دې ونه غولـوو چې مونږ پښتانه یو، مونږ د ښو سجایاوو او لوړو اخلاقو خاوندان یو، زمونږ ژبه، ژبه ده او زمونږ قول قول دی، مروت او شجاعت مو د پلار میراث دی او... مـونږ هرڅه لرو، خو اخلاق نه لرو. زما په عقیده زمونږ اقتصادي نیمګړتیا دومـره نـه ده، لکه چې زمونږ اخلاقي کمزوری دي. زمونږ علمي فقر دومره نه دی زیـات، لکه چې مونږ د سجایاوو او نېکو ملکاتو نه خلاص یـو. د دنیـا د تـاریخ پـاڼې واړوئ راواړوئ، داسې به درمعلومه شي چې یو قوم کوم وخت چې د اخلاقو او د سجیې قوت موندلی، هغه په دنیا کې د خپل قوت او موجودیت سکه وهـې، منګر همدغه قوم بل وخت د دې دولت د محرومېدلو له کبله له پښو لوېدلی او علم او مال او نورو حیاتي عناصرو د دوی د فنا کېدو مخه نه ده نیولې.

لرې به نه ځو، د عربو تاریخ د اسلام نهضت د دې نظریې بهترین ګواه دی او دا د دې دپاره انتخابوم، که یو مسلمان هرومرو لږو ډېر د اسـلام د تـاریخ سـره آشنا دی، د لمړنو مسلمانانو نهضت د اخلاقو په زور او د سجایاوو پـه قـوت و، علم او دولت وروسته راغلل او کم وخت چې علم او دولت د ترقۍ او ډېرښـت په لوړه پایه کې و، د بغداد خلافت د تاتارو د ګذارونو په مقابله کـې لـه پښـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوېد، هو! هلاکو چې بغداد ته ننوت، هلتــه څــه و چــې نــه و؟ طــلا، جــواهر، تزئینات، لوړ لوړ عمارات، ډېر مال او منال، ډک بازارونه، مدرسې، کتابخــانې، د یونان فلسفه، د هند تصوف، د ایران صنعت او آرت، دا ټول په بغداد کې و، امــا هلته یو شی نه و او د هغه شي کمبود په وجه دا بلا پېښه شوه، هغه څه شی و؟ هغه علت پیدا کړئ؟ او له بلا ځان وژغورئ.

زمونږ دا اخلاقي نیمګړتیا دومره زیاته او ډېره ده چې زه په دې څو پاڼو کې نه شم کولای چې د هغو ټولو نیمګړتیاوو په خوا او شا کې بحث وکړم او مقایسوي او تطبیقي جنبه یې در وښیم. دا یو جلا کتاب غواړي او دا لوی دفتر دی، منګر دومره وایم چې علم او ثروت دواړه په دې پسې راځي، منګر دا دومره ډېر پــه چا پسې نه ځي، د علم نه تربیت په حیات کې ډېر په کاربږي او دمال نــه ښــه اخلاق او لوړه سجیه د انسان سره زیات کمک کوي، نو د زلمو اوله وظیفه دا ده چې د مغزو بتخانې ورانې کړي، مداهنه او مجامله، خیانت او دروغ، بدعهدي او بې وفایي، تنبلي او مفت خوري، اختلاس او ارتشــاء، خودنمــایي او تظــاهر او داسې نورو قبایحو سره مبارزه وکړي، چې دا په حقیقت کــې د تــاریکو مغــزو مواد او د بت پرستۍ لوی ارکان دي، بتان خو یوازې د ګټــو ختــو نــه وي کلــه بنیادمان، کله آرزوګانې، کله فکرونه د بتانو ځای نیسي. د هغه شي سره چې د انسان د سعادت دپاره نه په کاربږي چې په دنیا، آخرت کې په درد ونه خوري، چې عملي قېمت نه لري، عشق او علاقه ساتل او په هغې کلک نښتل او د هغې نه دفاع کول بت پرستي ده، ځلمیان به دا دین ورکوي (حتی لا تکــون فتنــة)، زلمیان باید خپل ځان د ښه خلق او لوړې سجیې نمونه کاندي، چې نور د دوی پیروي وکړي، که دی ویښ وي، که دوی فعــال وي، کــه دوی د اخلاقــو او درد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان شي، دوی به په خپله خپله وظيفه وپېژني، د کارونو په اصلاحاتو کـــې به متردد نه شي، غيبي تاييدات به د دوی ملګرتيا وکړي.

دا د زلمو وظيفه ده، چې د ريا پردې څېري کړي چې سپينې ســپينې ووايــي، قوم خپلو معائبو ته ملتفت کاندي، پښتون ته د ده عيبونه دردونه ور وښيي او د هغې په رفع او اصلاح کې عملاً برخه واخلي. دې بې برخې پښتون ته چې کم اخلاق د پلار نيکه ورپاته و او يا هغه تعليم چې اسلام ورکړی و، هغــه يــې لــه لاسه وتلی دی او د نورو مباديو سره لا نه دي آشنا شوي، د ايثــار معنــی يــې هېره کړې، خپل شخصي منافع د ملي منافعو دپاره قربانولو باندې نه پوهېږي، دوی اجتماعي مفکوره د کورو کلي په خواوشا کې څرخي او چې له ځان ســره مجرد شي او جګه اجتماعي آرزو او فکر وکړي، هغه فقط د قبيلې په خواوشــا کې وي، د لوی پښتون مفکوره له منځه تللې او مليت په هغه معنی سره چــې لازم دی، نه پېژني، دا د زلمي وظيفه ده چې پښتون ته د مرکزيــت معنــی ور وښيي او د لوی پښتون د تشکيل درس ورکړي او د ايثار او فداکارۍ خلعت ور واغوندي.

هو! ظلم کول ګناه ده، اما ظلم قبلول او ظلم ته تن ايښودل پســتي ده، يقينــاً هغه سړی چې په حيوان يا په هغه انسان چې د دې په قــدرت او اختيــار کــې وي، ظلم کوي، يقيناً هغه د بل ظلم ته هم تن ږدي او دا ورته يو مســلم قــانون ښکاري. هغه چې د بل مال خوري، ناروا کوي، اما خپل به هم په چا نه خــوري، اما د بې انتظامي او ريا او د بې عدالتۍ محيط د دې دواړو خــواوو اهميــت لــه منځه وړي، هغه چې د بل په خوړو پستو خبرو غولېږي او خوشحالېږي، دی بل ته هم غوړه مالي کوي او په پستو او خوږو خبرو يې تېر باســي، نــو دا د زلمــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وظیفه ده چې د دې افراط او تفریط مخه ونیسي او په دماغو کې د هرڅــه نــه مخکې د ایمان قوت پیدا کړي، تنبلي او مفت خوري بد خوی او خصــلت دی او د دې نه فقر او فلاکت پیدا کېږي، موهوم پرستي یوه روې ملکه ده او ددې نــه جهل او ناداني روزنه مومي، نو که زمونږ زلمي د بدو اخلاقــو پــه مبــارزه کــې کامیاب شو، نو تاسې څه ګمان کوئ، علم او ثروت به د ارمغــان پــه څېــر دې جامعې ته یا د یو جایزې په توګه د اخلاقو د مکتب شاګردانو تــه وړانــدې نــه کړي؟هو، دا دواړه رحمته به خدای (جل وعلی شانه) په دې جامعــه ولــوروي، منګر هله چې دوی په نېکو اخلاقو متخلق شي او د هر څه نه لمړی د ضمیر او وجدان مناعت او سرافت خاوندان شي. په پای کې د ځلمو وظیفه د داده چــې هی کار وکړئ او کار؟ نه لکه چې ما غوندې خبرې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګل پاچا الفت يادونه

الفت (خداى ج) دې و بخښي زما د ډېرې مودې آشنا ؤ.

زما او د ده په منځ کښې آشنايي د ځلمي توب د و خته شروع شوې وه او د ده ترمړينې يې په همهغه تودښته دوام وکړ او اوس هم زما په زړه کښې د هغه مينه او احترام هماغسې ځاى لري. دا بې پروا او زړور شاعر چې اشعار يې په انتقاد اوسپينه وينا ډک دي ډېر محجوب سړى ؤ.

دغه شاعر او وينا کوونکى چې تراوسه مونږ سره د شعر په ژبه ګړېږي ډېر کم ګويه او خاموش سړى ؤ، بې ضرورته خبرې يې نه کولې اوهمېشه به يې د بل خبرو ته غوږ ايښود. ډېره ظريفه طبعه يې لرله، ښې د مزې ټوقې به يې کولې خو د ده په ټوقو او ټقالوکښې هم ادبي نکات پراته وه اوزياتره يې ادبي طنز ؤ. (هغه عاميانه او سپکې ټوقې مسخرې نه وې) د ده تحصيل په ديني علومو کښې په فقه کښې وه او په صرف اونحو او منطق کښې يې هم تحصيل کړى ؤ. په ځوانۍ کښې يې شعر نه وايه او د ادب خوا ته يې توجه نه وه مګر د تحصيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه وروسته ورته ناڅاپه د شاعرۍ جذبه پيدا شوه او دا قريحه يې را ژوندۍ شوه او داسې را ژوندۍ شوه چې د سيلاب غوندې روانه شوه.

ده چې به کوم شعر وليکه د چاپ دمخه به يې ماته ولوستو او زما نظر بــه يــې پکښې غوښته او ما به غير د تحسين او آفرين نه بل نظر نه لرلو.

د ده شعرپه پنځو برخو (حداقل) وېشلای شو:

(۱) زياته برخه يې سياسي او اجتماعي انتقادونه دي چې پــه محــيط کښــې د اجتماع د وېرې او د قدرت د خاوندانو د وېرې چا غږ نه شوکولای، ده په ډېــره ازادي خپل اوازجګ کړی ؤ.

(۲) دوهمه برخه يې د بې وزلو، مســکينانو اويتيمــانو ســره همــدردي او پــه شتمنوانتقاد دی چې د دوی د حاله بې خبره دي. پدې برخه کښــې دومــره د سوزه ډک آوازونه شته چې سړی ژړوي او دخپلې اجتماع په بې عدالتي سړی قانع کوي.

(۳)دريمه برخه يې د ريا کاره زاهدانو او ملايانوغندنه ده او پر هغوی هــم پــه ډېره بې پروايي انتقاد کوي او په هغوی پورې په ډېره بېباکۍ خاندي.

(۴) څلورمه برخه يې حمد، نعمت او ديني او مذهبي احساسات دي چې ځــای په ځای څرګندېږي او دا جذ به خو د ده په نهاد کښې دومره ښخه پرته وه چې دغه نورې برخې يې زيات غوندې کار ښکاري.

(۵) پنځمه برخه يې عشق او جمال دی چې دا خوا که په کې لږ ده، مګر ډېــره خوږه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده سترګې ډېرې تېزبينه وې او په ډېرو وړو شيانو کښــې يــې غټــه معنــی پيداکوله. د ده سترګې ډېرې مړې وې او هېڅ طمعه او توقع يې د چا څخه نــه لرله اوهم دخپلې ګټې وتې په فکر کښې نه ؤ.

د ده ثبات او استقامت په اخلاقي خواکښې اوهم په ناســته اوولاړه او اشــنايي کښې دومره ناقابل تغيير ؤ چې د طالب العلمۍ د وخته رانيولې تر وزارته پورې هم هغه يوشان سړی ؤ.

د ده د پاره په ژوندون کښې د سلوک اورفتار معيار او داخلاقو مثالي (ايډيالي) معيار او د شعر معيار دا دی چې دی يې پخپل دې شعر کښې ښکاره کوي:

کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟

انسان دوه خواوې لري، يوه خوا عقل او منطق او بله خوا يې عواطف او جذبات دي . د علم، صنعت، ساينس او ټکنالوژۍ منبع ناطقه قوه ده. يعنې پر عقــل او منطقو اتکا لري او شعر او هنر د مخيله قوې نه الهام اخلي او دهغه پر تخيل او جذباتو بنا ده. شاعر دانسان عواطفو او روحي وارداتو نماينده دی، نو ځکه دی د بل انسان عواطف او احساسات راپاروي او متاثر کوي يې.

انسان يوازې له نورو حيواناتو نه د ناطقه قوې په لرلو سره امتياز نه لري، بلکې ژړا او خندا هم کوي او نور حيوانات له ژړا او خندا نه محروم دي، نــو شــاعر د ژړا او خندا له جهان سره ارتباط لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخیل او جذبات خوا ټولنیز قیود نه مني او تر هېڅ امر او قاعدې لادې نه راځي، نو ځکه زه شاعر د هر چا نه زیات انقلابي ګڼم. شاعر داجتماعي قیودو او ادابو پر خلاف ګړیږي او خپل عواطف او جذبات ازاد بیانوي. شاعر د ریاکارۍ پردې او دریاکارانو ګریوان شلوي. دی په ښکاره سورې وهي، چې خوله یې راکړه. شاعر د ښکلا او جمال مداح دی، دی د جمال په رباب کې خپلې قصیدې وایي.

پر دې سربېره شاعر د ژبې په انکشاف او ښایسته کولو کې کومک کوي او د ده ابتکارات، تشبیهات او استعارات د ژبې ذخیره زیاتوي. شاعر د تخیل پر بنا د فیلسوف سره شباهت لري، ځکه فیلسوف هم د تخیل په زور د کایناتو پردې شلوي او حقایق راڅرګندوي او شاعر هم د تخیل په قوت د تحت الشعور پردې څیري او دانسان روحي حقایق ښکاره کوي. همدا وجه ده، چې اکثر فلاسفه شاعران هم وو. په مشرق کې بو علي سینا او حکیم عمر خیام عم شاعران او هم فیلسوفان وو او په مغرب کې ګویتي او نیچیي هم شاعران او هم فیلسوفان وو. د ا فهرست ډېر اوږد دی او اوس یې هم په دنیا کې ژوندي مثالونه شته. که شعر په رښتیا سره د عواطفو بیانګر وي او د بل احساسات بیان کړي، ښه شعر او ویونکی یې ښه شاعر دی.

نو پر دې بنا ما د جهاني په اشعارو کې دا صفت ولیده او زه یې متاثر کړم. جهاني په خپلو سندرو کې د وطن په غم کې په زار زار ژړلي دي او هم یې په خپله تخیلي میخانه کې په کټ کټ خندلي دي. دې د اراکوزیا د میرو اوسېدونکي د شعر په بحر کې د دریاب سفر کړی او د خیال په اسمان کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزرې خورې کړې دي. زه ويلای شم چې جهاني د شعر په قلمرو کې ځانته ښه مقام پيدا کړی او د شاعرانو په محفل کې يې ښه درنه کرسۍ نيولې ده.

درېيم څپرکی

د سيدشمس الدين مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې

د سيد شمس الدين مجروح په ادبي مقالو باندې يوڅه ليکل هغه هم د نومووړې د مقالو په دوو اړخونو (منځپانګې او ژبې) يو مهم مګر سخت کار دی. خو دلته د مقالو له محتوا ډکې کړښې سرې ته قوت وربښې چې په يادو دواړو اړخونو د پام وړ څه وليکي نو همدغې موخې ته د رسيدو لپاره لازمه بولم چې لـومړی د راټولو کړو مقالو په منځپانګه (ښيګڼو اوبد ګڼو) او بيا ورپسې يې پــه ليکنــۍ ژبه رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح ادبي مقالې په کابل مجله کې د ۱۳۲۰تر ۱۳۵۰کلونو پورې په بېلا بېلو ګڼو کې چاپ شوي چې لټون او پیدا کېدو یې پوره زیار او وخت ته اړتیا درلوده، چې له نیکه مرغه په دې کار وتوانېدم او دا دی په دې مقدمه کې هره مقاله یوپه بل پسې څېړم او په مهمو ټکو یې د خپلې پوهې تر کچې رڼاچوم.

په دې ادبي مقالو کې په هغو مهمو او اړینو موضوعاتو بحث شوی چې هره یوه یې د نسلونو لپاره د عبرت، هوښیاری، بیداری، پوهاوي او زده کړې ښه درسونه دي، هره مقاله په زړه پورې پیل موضوع په علمي توګه رانغاړي، په ځینو کې مثالونه راوړل کیږي چې د موضوع په وضاحت کې ډېره مرسته کوي، د هرې موضوع لپاره په زړه پورې سرلیک غوره شوی چې لوستونکی هڅوي موضوع تر پایه پورې ولولي.

په دې مقالو کې د پورته یادو شویو ټولو ښیګڼو ترڅنګ چې لري یې دوه عمده ستونزې هم زما په اند په کې لیدل کیږي یوه دا چې ټاکلې هرې موضوع ته لیکوال اوږده مقدمه ورکړې او اوس مهال د لیکنو په څېر یې راساً(مستقیماً) په موضوع پیل نه دی کړی او له یوه اوږده بحث وروسته اصلي موضوع ته راغلی، بیا د مقالې په وروستۍ برخه کې د موضوع تشریح ته تم شوی او هغه یې واضح کړې ده، بله ستونزه دا په کې لیدل کیږي چې لیکوال د عربي ژبې تر ډېر اغېز لاندې راغلی او په هره مقاله کې داسې عربي لغات او کلمې کارول شوي چې یوه عادي لوستونکي ته به ستونزمنه وي چې په معنی یې ژر پوه شي او په اسانه ترې مفهوم واخلي، نو عادي لوستونکي اړ کیږي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهېدو په موخه يې کوم بل چاته مراجعه وکړي. لاندې مې په ترتيـــب ســـره په هره مقاله لنډه رڼا اچولې او موضوع مې له خپله انده تحليل کړې ده.

د پښتو ليکلو بشپړ او مشترک سبک تر سرليک لاندې په دې ادبي مقاله کې مجروح لومړی هڅه کړې چې سبک ته تر ډېره قانع کوونکی او پرځای تعريف پيدا کړي، هغه چې په ادبي مسايلو کې ښه بصيرت او عميق نظر درلـــود نـــو د سبک په اړه وايي چې سبک په نثر کې روح دی او دغه حس هغه مهـــال ښـــه احساس کېدای شي چې د سر د سترګو پرځای ورته د زړه په ســـترګو وکتـــل شي.

يعنې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وينې د چلند په شان د هغې لپاره کار کـــوي او چـــې دا ټول (او پاتې نور) سره راغونډ شي، نو يو موجوديت ترې جوړ شي.

که ليکوالان له ځاني ذوق او ځان غوښتنې تېر شي نو زما په اند بـــه پـــورتنی تعريف د سبک لپاره قانع کوونکی او پرځای وي.

يو سړی نه شي کولی چې په يوازې ځان يو ســـبک رامنځتـــه کـــړي او د يـــوه واحد سبک مخترع وبلل شي، خو په دې برخه کې د ژبې سرلاري ليکـــوالان او څېړونکي کولای شي چې د يوه ټول منلي، څرګند او معتبر سبک لپـــاره لاس په کار شي او کومه موخه چې لري هغې ته ځان ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز په دې مقاله کې ټینګار شوی چې په پښتو ژبه کې دې هر څه او ډیر څه ولیکل شي خو ښه دې ولیکل شي چې له یوې خوا ژبه په هره برخه کې هرڅه ولري او له بلې خوا سبک په کې د لمر په څېر روښانه څرګند شي چې له رڼاڅخه یې نور لارویان خپله لار پیدا او مقصود منزل ته ورسیږي.

په لیکنه کې د د خپلو لغاتو او اصطلاحاتو کارول، اوډون او ښکاره کول د سبک د روح د قوت ترڅنګ د هغه ظاهري ښه داسې ښکلې کوي، لکه یو مصور چې په تابلو کې خپل استادانه مهارت کاروي.

لیکوال په دې ادبي مقاله کې په دې نظر دی چې ښه سبک کولی شي د تقلید او محافظه کارئ ګردونه لرې او په ځان بسیا لوری غوره کړي، بله دا چې کله زموږ د ژبې له لومړنۍ دورې ووزو او په مسلکي توګه وړاندې لاړ شو، نو سبک په خپله ځان څرګندوي، قوت مومي او نور ترې په غوره او بهتره ښه ګټه اخیستلی شي.

غرض دا دی چې هغه اوږدې او کږې وږې جملې ونه کارو او د مطلب ټکي ته له کږو وږو لارو رانشو، له کرغېړنو ترکیباتو نه ځان وژغورو او هغه څه چې د پښتو روح له هغې نه بېزاره دی، بېزار شو او د سلیم ذوق په لارښودنه او قضاوت عمل وکړو.

همدارنګه په دې مقاله کې پوښتنه شوې چې آیا د پښتو نثر لیکلو بشپړ او مشترک سبک لري؟ بېرته لیکوال لنډ ځواب ورکړی چې نه! نه یې لري! او په سلو کې سل کېدای هم نه شي او باید توقع یې هم ونه لرو، ځکه چې هر لیکوال خپل بېل ذوق او بېل طرز لري او هغوی ټول په یوه فکر او لاره برابرول، ستونزمن کار دی، په لنډه او ژر وخت کې یې تمه نشي کېدای ځکه چې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاثير، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زموږ په نثرونو کې لـه ورايـه ښـکاري او د سبک اشتراک يې وران کړی. خو ددغه سبک تکميل ممکن دی او دا کار هغه مهال شونی دی چې ټول ددې کار لپاره يوځای متې راونغاړي او په همدې هوډ رغنده ګام واخلي.

پښتانه دې څرنګ پښتانه وي تر دې سرليک لاندې ادبي مقاله کې د پښـتنو په څرنګوالي اوږدې خو په زړه پورې خبرې شوې دي دغه مقالـه د مجـروح د ډيرې خوښې وړ هم بلل شوې ارواښاد مجروح په دې مقاله کـې پنځـو مهمـو پوښتنو ته په علمي او واقعي توګه داسې قانع کوونکي ځوابونه ويلي چـې کـه دغه ياد خصوصيات پښتانه په شعوري توګه پـه عمـومي ډول پـه ځـانونوکې رامنځته کړي،نو په دوی کې موجودې ناخوالې به د تل لپاره له دې تاريخي ټبر څخه کډه وکړي، دا ټبر به د هوسا ژوند نوې ساه واخلي او ټبرې ناخوالې به بيا په هغه لور هم ور ونه ګوري.

ليکوال هرې موضوع ته داسې لارې چارې په ګوته کوي چې هغه په علمـي او واقعي دلايلو ولاړې او په عملي کېدو يې هوساينه او پرمختګ رامنځته کيږي.

په دې موضوع کې هم نوموړي په هغه درد، احساس او آرمان رڼا اچـولې چـې اغېز يې ددې ټبر په ټولو نسلونو او قشرونو کې د لمر په څېر څرګند او ښکاره ده.

هغه دغه پنځه پوښتنې يوه په بلې پسې را اخلي او وايي چې(١) پښـتانه دې پخوانی جمعيت وي که اوسنی (عصري)؟ (٢) مترقي وي که پـس مانـده؟ (٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماړه دې وي که وږي؟ (۴) آزاد دوست وي که اقتدار غوښتونکي (۵) باسواده وي او که بې سواده

دې پوښتنو ته په ترتیب سره ځوابونه ویل شوي.

لومړی دا چې هرڅوک د خپل قوم او ملت لپاره ښه او ښېګڼه غواړي خوشحالتیا او سعادت یې پرې لورېږي، ځینې وخت په انساني جوامعو کې یوه مخصوصه عقیده حکومت کوي او د هغې عقیدې په ترڅ کې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځینې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پیدا کړي چې د هغوی الفاظو ځینې بعضې عقاید زېږي او دا عقاید د جمعیتونو د بنیاد (بنسټ) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنیا خوځول او ړنګول دي.

دا خبره ښکاره ده چې د ژوند شرایط او مدنیت انساني ټولنو ته یو ځانګړی رنګ ورکوي او هر څومره چې دا شرایط سره ورته وي، هومره انساني بېلا بېلې ټولنې سره یو بل ته ورته وي.

دویم دا چې څومره د ژوند شرایط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب توپیر کوي موږ باید په دې عصر کې د زړو پښتنو مقلدان ونه وسوو، ځکه نوی عصر له خپل ځان سره نوې غوښتنې، ایجابات، نوي اداب او نوي فکرونه راوړي.

اوس ددې وخت دی چې نور دې دغه ټبر له زاړه فکر او زړې برستنې څخه لاس په سر او له نوي فکر سره د نوي لباس په فکر کې شي او ځان دې د وخت له غوښتنې سره برابر کړي ترڅو د نوي ژوند نوی خوند واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريیم دا چې پښتانه دې نور په دې پراخه نړۍ کې له خپلې قبيلوي محدودې ووزي او پر ځان دې دا پراخه نړۍ د مساپر د پيوندي او شليدلې شړۍ په څېر نه تنګوي او په دې لوی جهان کې دې په خلاصو سترګو الوت پيل او هر ګـوټ کې دې د يوه مترقي انسان په توګه فقط د انسانيت په معنا ژوند وکـړي او لـه خپلې اوسنۍ محدودې دې راووزي.

دا ثابته ده چې په نس مړې ټولنې له وږيو ټولنو څخه پـه خـوی، بـوی او دود دستور کې څرګند توپير لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتـور د ژوندانـه پـه رنګ او اسلوب ډېر ښکاره تاثير لري، د قوم د اقتصادي حالت ښـه کېـدل پـه زراعت، تجارت او صنعت بنا دي او له دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف پـه ماشين او عصري تجهيزاتو پورې اړه لري.

نو په همدې اساس که پښتانه غواړي چې له دې اوسـني فقـر، خـوارۍ، بـې روزګارۍ او احتياجۍ څخه نجات ومـومي لـه موجـودې ټکنـالوجۍ او غـوره اقتصادي او کرنيزو اغېزمنو لارو چارو دې د نورې نړۍ په څېر ګټه پورته کـړي او خپل موجوده ژوند ته دې د يوه بډايه مليت په توګه دوام ورکړي.

څلورم دا چې آزادي د هر غيور ټبر حـق او غوښـتنه ده چـې دا غوښـتنه او خاصه بيا په پښتنو کې تر نورو که زياته نه وي نو کمه خو هـيڅ نـه ده او ددې پديدې د ترلاسه کولو لپاره يې ډېره قرباني هم ورکـړې ده، خـو پښـتانه دې داسې هم نه چې په پټو سترګو تر ياد چتر لانـدې د نـورو هرڅـه ومنـي او د هغوی قرباني دې شي، دوی بايد تل داسې آزادي ولري چې ګټه يې څو برابـره له زيان څخه زياته او خوندي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتنو کې ډېر اجتماعي او عنعنوي قيودات او خرافات شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چې د ځنځير په شان تـرې چـاپېر دي، نـو کـه پښــتون د دې قيوداتو په مقابل کې د آزادۍ بېرغ وچت کړي، که پښتانه د عنعناتو او رواياتو، او خرافاتو ځنځيرونه وشلوي، د احساساتو په عوض منطق ته مخه کړي نو دې قوم به هم خپله ازادي ساتلې وي او هم به يې د وخت لـه دسيسـو او نـادودو سره عقلاني مقابله کړې وي.

پنځم دا چې د پښتنو لپاره چې ډېر حياتي او اړين ده هغــه د دوی لپـاره زده کړه، پوهه او سواد دی چې په وسيله يې دوی کولی شي د ژوند لوړو پوړيو تــه ورسيږي، له دې ولس څخه باصـلاحيته ټولنــه رامنځتــه شــي او د دې ولــس طبيعي او قدرتي استعداد به ډېر ښه مجری پيدا کړي.

د يادې مقاله له روح او منځپانګې دا جوته کيږي چې پښتانه دې د زده کــړې هوډ په خپل لوح ضمير کې نقش کړي، ځکه زده کړه د انسان او ټولنې کچــه د تحول او بدلون خواته بيايي چې بيا تحول د چا تابع نــه شــي کېــدای نــو کــه غواړئ چې ژوند مو د زده کړې له لارې په ټولو برخو کې بدلون وکړي نو اړينه ده چې له ياد جريان سره به ځئ، خو ډاډه اوسئ چې له دې علمي تحول ســره ستاسو نوم او هويت له منځه نه ځي، بلکې لا مو د خپل نوم او هويــت پــه اړه پېژندنه او علمي پانګه نوره هم زياتيږي، خو که خدای مه کړه له زده کړې مــو مخ واړاوه او فاصله مو ترې ونيوه نو وپوهيږئ چې په ژوند کې د نورو ناخوالو او تيارو ترځنګ تل د سون توکو په څېر د نورو د راحت لپاره سوځېږئ چې بيابه په ډېر لږ وخت کې نوم او هويت هم ورسره له منځه لاړ شي او د تل لپــاره بــه خدای مه کړه چلپا پرې راکش شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د تاریخ په خواوشا کې تر دې سرلیک لاندې په دغه مقاله کــې لیکــوال هڅه کړې چې د تاریخ ارزښت بیان کړي او خلکو ته وښيي چې تاریخ ولــې د اهمیت وړ دی او څنګه تاریخ له پیړیو راهیسې تر دې ځایه را ورسېد.

په دغه مقاله کې مخکې له دې چې لیکــوال د تــاریخ پــه اړه خبــرې وکــړي لومړی د انسان په حافظه غږېدلی ځکه چې حافظه د تاریخ لیکلو لپــاره هغــه اصل دی چې هر څه یې په ذخیره کې د تاریخ لیکلــو لپــاره موجــود دي او د لیکلو پرمهال ترې د اړتیا وړ توکي رااخیستل کیږي او لیکل کیږي.

ده لیکلي چې که انسان له حافظې څخه محروم پیدا شوی وای،نو بیابــه ددې امکان نه و چې د ده فکر به له جزئیاتو څخه کلیاتو تــه منتقــل شــوی وای او همدارنګه که د انسان حافظه نه وای، ده ته به ډېره مشکله وای چې د نورو لــه تجربو څخه دې استفاده کړې وای او نه به و توانېــدلی چــې د زرګونــو کلونــو انساني علمي میراث له پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پر پړدي او کــه دا د پلرونو او نیکونو د تجربو محصول ته سینه په سینه تراوسه نه رامنتقل کېدای، هغه وخته به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

ددې مقالې په یوه برخه کې لیکل شوي چې انسان تاریخ ته د حافظې په څېر احتیاج لري. همدارنګه د ټولنې موجودیت په تاریخ او تاریخي روایــاتو بانــدې بناء ده.کوم وخت چې لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخــت چــې انســان د خښتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخیست، هغه وخت تاریخ موجود و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاريخ په ترتيب او تکوين کې يو عامل د انسان هغه روحيه بلل شوې ده چې بايد ددوی د مشرانو او لارښوونکو کردار، ژوند، کارنامې او واقعې ثبت او حفـظ کړي. دغه راز انسان د بدويت په مرحله کې جنګ و جګړو او توريالیتوب ته له نورو موضوعاتو څخه زيات اهميت ورکاوه او همدا لامل و چې دوی به د خپلـو مشرانو جنګي کارنامې، شخړې او د تاخت او تاز واقعې په ډېر شوق او افتخـار پېړۍ پېړۍ زوتولې.

ليکوال په دې مقاله کې قدامت خوښونې ته اشاره کړې او ليکلي دي چې روح لړو ډېر له هر انسان سره شته او نن هم دا روحيه ښه ښکاره او څرګنده ده نـو په همدې موخه په علومو کې پخوانيو افکارو ته محض د علـم او د تـاريخ پـه لحاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نويو نظرياتو ته هـر څـومره چې زيات وروستي وي، په زيات اهميت قايلېږي.

دا خبره ثابته ده چې تاريخ د سينو نه لوحو ته او د لوحـو نـه پوټکـو تـه او د پوټکو نه کاغذونو ته رامنتقل شوی او د دې تبديل انتقال سره د تاريخ بڼه هم بدلېده، يعنې يوازې د تاريخ په ظرف کې فرق نه راته، بلکې مظروف هم تغيـر کېده نو په همدې اساس د وخت په تېرېدو سره تاريخ له خرافاتو څخه لـږ لـږ لرې کېده او له افسانې څخه زيات حقيقت ته راوړاندې شو.

په دې مقاله کې تاريخ له درې عناصرو څخه جوړ بلل شوی او يا له درې خامو موادو نه په لاس راځي لومړی يې تاوده واقعات، دويـم يـې سـاړه واقعـات او دريم يې غير مريي واقعات دي. نو دې ته په کتو چې شخړې ته تود جنـګ او تبليغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ ويلی شو. واقعات هم دغه سړه او تـوده خـوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او دا تودې سرې دي چې د تاريخ په تکوين او د جوامعو په سرنوشت کـې دخل لري او دغه راز غير مريي واقعات هم جريانونه متاثره کولی شي.

دغه راز مجروح ددې مقالې په پای کې د تاريخ پر اسلوب، قواعدو او مقرارتـو باندې هم رڼا اچولې او په دې اړه يې په تفصـيل سـره اورېدې خبـرې کـړې او تاريخ يې د ټولنې حافظه بللې ده.

تر پورته سرليک لاندې مقاله کې ليکوال د مقالې محتوا له پيل څخه ترپايـه پورې ساتلې او د موضوع اوږدون ته پوره پام شوی، خو په موضوع بانـدې پيـل شوی بحث يو څه په اوږده مقدمه پيل شوی چې کېدای شي هغـه مهـال بـه همدغه دود و.

د علم په باب مقاله کې که څه هم چې هغه د علم په اړه غړېدل له خپله وسه وتلې خبره ګڼلې خو دا يې په ډاګه کړې چې د لمر راختل په خپله د لمر دليل دی او اوس د علم په اړه نورو ته څه ويل ځکه ډير اړين نه دي، چې د علم پـه ارزښت هر انسان ښه پوهيږي، اړتيا يې هر څوک ښه درک کولی شي، چا چې د علم اهميت درک کړی نو د علم له مزايـاوو څخـه ډيـر بـرخمن شـوي او د پرمختګ او هوساينې په حال کې دي.

د علم په حقيقيت باندې بحث ډير دقيق نظر او صلاحيت ته اړتيـا لـري او دا اړتيا هغه مهال ښه پوره کېدای شي چې خبرې کـوونکی پـه خپلـه پـه ژوره مطالعه سمبال او د علم د حاصلولو په لارو چارو کـې پـوخ شـوی وي. د علـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسه دومره اوږده او پیچلې ده چې له هره قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دي.

په دې مقاله کې په ډاګه شوې چې علم هم د نورو څیزونو پــه څېــر تغیــر او تبدیل، حرکت او سکون، آغاز او انجام لري او انسان هم باید لــه دې حــالتونو سره بلد او ځان عیار کړي، داسې نه چې د بې علمۍ په ګرداب کې یې راګیر او د حرکت له رڼا یې بې برخې شي، چې بیا به د بې سوادۍ په تیارو کې معیــوب لاس او پښې وهي خو ګټه به ونه لري.

مجروح ددې مقالې په یوه بله برخه کې ډېر په زړه پورې لیکلي چــې علــم د انسان پر مغز حکومت کوي، نو له همدې امله د عالم ژبه ډېره وســیع او د بــې سواده تن ډېره محدود ده. د عالم او د جاهل په منځ کې د بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چې پر هغې باندې د ارتباط پول نه ایښودل کېږي.

که ځوک وغواړي نو علم له چا څخه مخ نه اړوي له پاچا څخه نیولې تر ګــدا او له لوی څخه تر واړه پورې ټول کولی شي چې د علم په ګاڼه ځانونه سمبال او د خپل ژوندبریمنه او هوسا لار پیدا کړي.

د توضح تر سرلیک لاندې په یوه لیک کې د هغې لیکنې وضاحت شوی چــې مجروح ارواښاد الفت ته لیکلې ده.

مجروح هغه مهال ددې وضاحت اړتیا حس کړه چې کله یې تــر دې ســرلیک لاندې چې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ یوه لیکنه خپره کړه او بیا ورته پــه ډاګه شوه چې یو شمېر لیکوالو ملګرو یې داسې احساس کــړې چــې ګونــدې مجروح په دې لیکنه کې د پښتنو ټول دودونه بد ګڼلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه وايي چې دده له مخکنۍ ليکنې چې پښتانه دې څرنګه پښــتانه وي؟ سم تعبير نه دی شوی خو بايد هير نه کړو، چې حق ويل او حق اورېــدل ډېــر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چې انسان د دې خاصې په برکت له زيــان او تاوانه ساتي.

د مجروح په اند، پښتون خو يو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دســتور، روايات او عنعنات، اخلاقيات او خصوصيات لري، ما نه دي ويلي چې زموږ ټول دودونه بد دي، زموږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ويلي ډېر عنعنــات شــته، چې خرافات دي...

هغه په دې توضيح کې د پښتنو دودنه په درې ډوله ويشــلي لــومړی ښــه او اړين، دويم بد او ناوړه او دريم غير اړين دي چې لومړی ډول يې هغه دي چې بايد په هر قيمت چې وي ساتنه يې وشي او بايد له لاســه ورنــه کــړل شــي او دويم ډول يې چې ناوړه او بد دي بايد چې نور دا ټبر ترې ځان خلاص کــړي او له ناوړه پايلو يې د تل لپاره ترې خوندي پاتې شي او دريم ډول يې هم کــه د وخت او شرايطو له امله له لاسه ورکړو، نو ډېر زيان يې نه وينوو.

په دې توضيح کې مجروح بيا هم په دې ټينګار کړی چې پښتانه دې له خبــل ويشنې او پښې ويشنې ځانونه خلاص کړي او نه دې بل ته دا چــانس ورکــوي چې دوی په خبلونو وويشي، بلکې پښتانه دې خپل ځانونه د يوه ازمويل شوي غيور ملت په توګه د اوږده تاريخ په رڼا لکه څرنګه چې ثابت شوي نور هم ښه ثابت او وساتي او ناوړه خپل دودونه دې له ځانه لرې وغورځوي، ترڅــو پــورې دوی د وخت او حالاتو له سم او ګټور پرمختګ سره ملګري، د خپل نوي نســل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره روښانه راتلونکی ولري او ددغسې يوې ښې هيلې د لرلو له امله بايد نــه راځخه څوک خوابدي شي او نه هم زما ليکنه ناسمه تعبير شي.

رحمان بابا او پښتانه تر سرليک لاندې په دې په زړه پورې مقاله کې مجروح، رحمان بابا او د هغه شاعري د نايابه مرغلې په څېر بللې او هغه يــې د پښــتنو هغه سرتاج يادکړی چې ددې تبر او ژبې لپاره يې هغه وياړونه ترلاســه کــړي چې اوس هم د ډېری هېوادونو پوهــان دده پــه شــاعری او شخصــيت بانــدې خبرنې کوي او د رحمان شاعري د پښتو ژبې د معنوي بډاينې لپــاره د پــام وړ پانګه بولي او وايي چې دده نظرياتو او خيالاتو، د انساني جامعې په تکميل کې لويه برخه درلوده.

په دې مقاله کې شاعر ته اشاره شوې، چې د ټولنې روايات به يــې راغونــډول، په شعر کې به يې داخلول او نظم کول، د خپلې زمانې پوهه او معارف، د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضايل به يې په خپلو اشعارو کې زيرمــه کــول، هغه يې ساتل او بيا يې دا ټول بل نسل ته سپارل يا يې نقلول، دغــه راز دوی د ژبې د روزنې او ساتنې دنده پــر غــاړه اخيســتې وه، دوی د ژبــې د تکامــل او ښايسته کولو مسوولیت درلود،نو د دوی له برکته ژبې له بدوي حالت څخــه د تکامل او عالي مرتبو ته رسېدلي او له زواله ساتل شوې دي.

همدا شاعر دی چې ښکلا کمال ته رسوي، د هغې بې اختياره ستاينه کوي چې بيا له دې ستاينې څخه توري د مريو په څېر په يوه خواږه مــوزون کــلام کــې وپيل شي،آهنګ او موسقيت پيداکړي،چې په اورېدو ان انسان په يو ناڅــاپي نڅا راولي او هر غمجن تن ته خوښي ورکــوي، نــو همــدا د جمــال او شــاعر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستۍ تنده ده چې موړ يې په شعر ماتوو او همدا د آرزوګانو لــه لمبــو ډکه سينه ده چې په دې روانو اوبو يې سړوو.

مجروح،د رحمن بابا د شاعرۍ په اړه په ډاګه وايي چې کله سړی د هغه د شعر ديوان ببرته کړي او اشعارو ته يې مخ واړوي، دی ګومان کوي چې هغــه د ده د زړه خبرې کوي، هغه مهال سړی په دې خبره پوهيږي چې هغه مرموز کيفيات چې د ده د سينې په پنجره کې، لکه د بندي مرغۍ په څېر تل ټوپونه وهــي او وزر پړقوي او ناڅاپه يې د الوتلو فضا پيدا کړې.

رحمان بابا د ټولنې ناتفسيره شوي حــالات او خيــالات لــومړی د نازېږېــدلي جنين په څېر د مغزو په رحم کې ګرځولي، بيايې د حيات په ساحه کې داخل، ورو ورو يې ودې کړي، بالا خره پيدا او بيا يې له قطرو درياب جوړ شوی دی.

د رحمان بابا صوفيانه خيالات او د ټولنې بېلابېل رازونه،ســتونزې او کــړه وړه دده په ذهن کې د يوې ارزښتمنې شتمنۍ په څېر پراته وو، نه يــې خــولې تــه راتلل او نه يې پرې لاس لګېده، خو يو وخت په ناڅاپي توګه د شعر پــه قالــب کې راڅرګند او د ده په مخکې مجسم شول،چې بيــا دده شــاعرۍ د ټــولنې د وګړو لپاره د يوې روښانه او څرګندې لارښوونې بڼه غوره کړه.

هوښيارانو ويلي چې د زرو قدر په زرګر وي او رښتيا يې هم ويلي، نو کــه پــه انسان کې د زرګرۍ قريحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده به هيڅکله د دې زرو قدر نه کولی، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ويناوو، لکــه: د سرو زرو په څېر په موړ کې دود موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مقالې په پای کې مجروح په لنډو ټکو اشاره کړې چې څوک ستاسې د زړه خبره کوي، چې له خبرو يې تاسې خوند اخلئ او د دنيا غمونه پرې هېروئ، څوک چې تاسو د دنيا له انساني ژوند او مسووليت او د آخرت لپاره له ارزښتمنې توښې خبروي او هغه سړی چې ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګۍ ته رسوي، نو هغه رحمان بابا دی او هغه پر موږ او تاسو حق لري چې په درنه سترګه ورته وګورو، ټول پښتانه يې بايد په ياد د اوس په څېر يادغونډې جوړې او د هغه له طرز تفکر څخه راتلوونکي نسلونه خبر کړي.

د وړو شعر تر سليک لاندې په دې مقاله کې مجروح په دې خبرې ډېره سخته نيوکه کړې چې د پښتو ژبې شاعرانو او ليکوالو د ټولنې دغه مهم او ارزښتمن قشر(ماشومان) له ياده ايستلی او د هغوی لپاره يې نه په نثر کې کيسې او نه يې په شعري قالب کې ورته څه ليکلي، ددې ژبې ليکوالو او شاعرانو خپل ماشومان د ادب په برخه کې بيخي هير کړي او د هيڅ په سترګه ورته کتل شوي او لا هم کتل کيږي، چې دا کار ډېر ناهيله کوونکی دی، خو په نورو ژبو او هېوادونو کې د ماشومانو حق ته لومړيتوب ورکول شوی او ورکول کيږي، د هغوی لپاره په خپله ژبه کې کيسې، داستانونه، شعرونه،او نور موړون کلامونه ليکل شوي، انځوريز کتابونه ورته چاپ شوي او ډول ډول لوبو ترڅنګ ددوی په ژبه ډرامې او فلمونه جوړ شوي دي.

په دې مقاله کې پښتانه ماشومان د وړو ادب له پلوه په دې خوار بلل شوي چې لويانو يې ورته کار نه دی کړی او د نثر او نظم په برخه کې يې ددوی د اړتيا وړ څه نه دي ورته ليکلي او نه دغه موضوع ددې تېر د تاريخ په اوږدو جدي ګڼل شوې، ماشومانو ته د وړو په سترګه کتل شوي، د هغوی اوس او سبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې نه دي نيول شوي او نه ارزښت ورکړل شوی،که ددې ليکنې سرليک د وړو په اړه ده خو خبره تر هغه څه لويه ده چې موږ يې په اړه فکر کوو.

په دې مقاله کې دا په ډاګه ويل شوي دا چې موږ د خپلو ماشومانو لپاره څه نه دي ليکلي په دې معنی دي چې موږ په خپلو ماشومانو بې رحمه يو او مينه نــه ورسره نه لرو او په دې برخه کې ځکه ګرم نه يو چې موږ د خپلو مشرانو قدر نه دی کړی، نو د وړو به چېرته وکړو. زموږ په قوم د شپو تورې وريځې او پردې را خورې دي، چې لرې کېدل يې قوي متې او ټينګ هوډ غواړي.

ماشومان هم شعر ته، موزون کلام ته، سور شين او برګ کــانې اوکــالي تــه د مينې په سترګه ګوري، اړتيا ورته لري او لذت ترې اخلي، نو بايد زموږ ليکــوال او شاعران د دوی له عمر سره سم دکيسې، شعر او نورو ادبي ژانرونو يو بډايــه ادبي ماشومانه چاپيريال رامنځ ته کړي، څو دوی هم د نورو ژبو د ماشومان پــه څېر په خپله ژبه کې له هرڅه برخمن وي.

راغلی ليک، دا هغه ليک دی چې اروابناد مجروح د مصر له پلازمېنې قــاهرې څخه د هېواد وتلي ليکوال او څېړونکي رښتين ته له يوه شعر سره راليږلــی و ترڅو دواړه په کابل مجله کې خپاره کړي.

هغه، ددې ليک او شعر د ليږلو موخه دا په ګوته کــړې چــې وښــيي تراوســه پورې زه له دې مجلې سره علاقه لرم او غواړم چې اړيکه مې د مخکې په څېــر ورسره ټينګه وي ترڅو ددې مجلې له نورو مطالبو ګټه پورته کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په هېواد کې اوسېدل ستر نعمت ګڼلی او له هېواد څخه لرې اوسېدل یې د خدای له دې لوی نعمت څخه بې برخې کېدل ګڼلي.

له شعر نه څه غواړئ؟ تر دې سرلیک لاندې مقاله کې لـومړی د دې اوســني عصر په اړه خبره شوې چې ځینو ورته د اتوم زمانې نوم ورکړی، ځینې یــې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ویلی، دا نومونه هر چا پــه خپــل ذوق ایښي دي، خو مجروح دا عصر د کار او مادیاتو بللی، ځکه چې په دې عصر کې هم ډېر کار شوی او لا هم کیږي او دغه راز مادیات هم خپل اوج تــه رســیدلي چې په تېره زمانه کې دې اندازې ته نه و رسیدلي، په داسې محیط کې چــې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حیات زوږ یې له هره ګوټه خېژي، د شــاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پیدا کېږي، هغه ته د غــزل سرایي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلو موقع نه ورکوي. نو دا په دې معنــی نه ده چې شاعر دې د پادشاهانو مدحې وکړي، یا دې د خط او خال پرځای پــه شعر کې د فابریکې، ماشین او برق ستاینه وکړي، نه! یوه بــه هــم نــه کــوي او شاعر به د نر غوندې په دې دنیا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وایي.

شعر او ادب په دنیا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي یې، د حماســې پــه صورت کې یې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانــان یــې چــړو او تــورو تــه ورکړي، چې فلسفي رنګ یې اختیار کړی، فکري انقلابونه یې په عالم کې پیدا کړي، نو شعر، موزیک او د رسامۍ دنیــا خــو د جمــال او ذوق خپــل رنګینــه چاپیریال او ملک لري، نو څوک څه حق لري چې شاعر او شعر د خپلــه ملکــه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لري، ځکه هغه په هر چا قوي دی او پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلو او مسافرت زحمت پــه ځــان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېزه په يو نو کې هم در وښيم.

مخکې مو وويل چې شعر د حيات په مختلفو صحنو کــې اســتخدام شــوی او خپل رول يې لوبولی دی. نو شعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپرېوزي او چا دا نه دي ويلي چې شعر به ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او يــا دې خپله اصلي وظيفه پرېږدي.

شاعر د خپل محيط موجود دی، هغه د خپل ماحول نه هرومرو متــأثر کېــږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وايي، کله به د يو روحي مربي په حيث زموږ تداوي کوي او کله به د يو واعظ په څېر راته وينا کوي، خــو تاســو د شــعر نــه دا مــه غواړئ چې هغه دې ضرور تاسو ته د رياضــي فــارمولې در وښــيي او (دوه دوه څلور دي) په شعر کې راوړي او يا دې د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کې ننه باسي او يا دې شاعر غنم او وربشې په ملک کې ډېر کړي.

مجروح ددې مقالې په پای کې وايي: د شاعر ملکوتي آواز (زما په ګمان) بــه د تسکين او راحت ښه وسيله وي او په بنيادم کې به د استوګنې او مقابلې قــوه په دغه دنيا کې زياته پيدا کړئ. که شعر تاسو د څو لمحو دپاره له دغه عالمــه بېګانه کړئ او د ځان سره مو مشغول کړئ، يــوه مقدســه وظيفــه يــې ســر ته رسولې ده.

د زلميانو حيثيت او وظيفه په جامعه کې تر دې سرليک لاندې مقالــه کــې د ځوان نسل قوت، اهميت، وړتيا او د ټولنې اړتيا ورته په ګوته شوي، ځوان فعل او عمل بلل شوی او هغه د ټــولنې هغــه پــوړ پــه ګوتــه شــوی چــې ســتړيا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماتې،ناسته، خوب، سستي او ناهیلي نــه پېژنــي، بلکــې پرمختــګ، نوښــت، کارکول، او ځان د ژوند لوړو پوړیو ته رسول غواړي.

په دې مقاله کې ځوان مسوولیت لرونکی او ټــولنې تــه وده ورکــوونکی بلــل شوی او هغه ته د ویښ انسان خطاب شوی ځکه چــې د ټــولنې ســترګې هــم همدغه ځوان قشر ته دي او له همدې قشر څخه د څه کولو هیله هم لري.

دغه مقاله له پوره مفهوم او اهمیت څخه برخمنه ده، د ځوان قشر مســوولیت او مقام ښه په کې په ګوته شوی او هغه راتلوونکي ته متوجه شوی.

همدارنګه په دې مقاله کې ځوان کهول زغم ته رابلل شوی او ورتــه پــه ډاګــه ویل شوي چې ځوانان دې په عمر له پخو مشرانو څخه ښه تجربه شوي کارونه راواخلي او د هغوی کړه وړ دې د خپلې راتلونکې په موخه یوځلې له ځغلنــده نظره تېر کړي،څو له اغېزمنو او مثبتو ټکو یې ګټه واخیستل شي.

دغه یوه یادونه اړینه بولم چې پر دوه مقــالو (د کــل پاچــا الفــت یادونــه او د جهاني جهان) باندې رڼا نه ده اچولې او نه مې دي تحلیل کړي او لامل یې دا و چې د کتاب د چاپ په وروستیو مراحلو کې مې ترلاسه کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح د ادبي مقالو ليکنی او ژبنی اړخ

په هره ليکنه کې د منځپانګې، پيغام، او پوره مفهوم ترڅنګ د هغــې ليکنــې ژبنی اړخ هم ډېر مهم او د پام وړ دی.

ډېری ليکوالان د ليکنې موضوع په زړه پــورې او د وخــت لــه غوښــتنې او د چاپېريال له اړتيا سره سمه ټاکي، خو ليکنی او ژبنی اړخ يې بيا ډېر کمــزوری او نيمګړی وي، چې ان زياتره وخت د موضوع مفهوم په کې له لاســه ورکــوي، چې لامل يې د نامعياري ژبې کارونه ده.

د معياري ژبې د کارونې ترڅنګ چې تر ډېره په امــلا ولاړه ده، انشــا(ليــک نښې) هم مهم ځای لري او همدا ليک نښې کره ليکنه له نا کره څخه بېلوي.

دغه راز هغه لغات او کلمات هم په ژبني اړخ کې راځي چې عام فهمه، د معتبر علمي ارګان له خوا منل شوي او د ژبې ټولو ويوونکو ته يو ډول مفهوم وړاندې کړي.

په دغه کتاب کې ما د سيدشمس الدين مجروح راټولې کړې مقالې پــه دقــت سره له ژبني اړخه څېړلي او مطالعه کړې مې دي چې ژبه يې روانــه، خــوږه او عام فهمه ده، ليک نښې په پوره توګه په کې په دقيق ډول سره مراعات شوي او لازم پام ورته شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ادبي مقالو کې د ژبې روان والي ته د پام ترڅنګ ليکوال هڅه کړې چې ژبه عام فهمه او سوچه وکاروي، خو فکر کوم چې ليکوال په عربي ژبــه کـــې د زيات پوهېدو له امله ددغې ژبې تر اغېزې لاندې راغلی او مقالې يې له عربــي ژبې څخه متاثره دي. په دې مقالو کې ځينې ځايونه لوستونکی له داسې عربي لغاتو او کلمو سره مخ کيږي چې پوهېدل ورته يو څه ستونزمن وي.

زه ليکوال تر ډېره حده په دې ځکه نه ملامتوم چې هغه مهال خو يو زده کړې تر ډېره پورې په دوديزه بڼه د کلي د جومات له امام او ياهم په مدرسو کې تــر سره کېدې او که يونيم سړي ته به په بهر کې د زده کړو چانس برابر شو، نــو د هغو مخه به هم عربي هېوادونو ته وه چې بيا دغه ډول ليکوالان حتماً د عربــي ژبې تر اغېز لاندې راتلل نو اروابشاد مجروح هم يو له همدغې ډلــې ليکوالانــو څخه و چې هغه مهال يې په کلي ولس او هېواد کې ټولې زده کړې پــه دينــي برخه کې کړې دي او له عربي ژبې په پوره توګه متاثر دی.

غواړم چې په دې برخه کې ځينې داسې لغات او کلمات راوړم چې يا لږ او ډېر املايي نيمګړتيا لري او يا سخت عربي بڼه يې کارول شوې، چې کېــدای شــي هغه مهال به يې استعمال په همدې ډول دود و او د ژبې سوچه والی ډېر مطرح نه و، لکه د اوس په څېر.

غواړم چې يوڅه عربي لغات د بېلګې په ډول دلته راوړم چې د مجروح لــه دې مقالو څخه مې راټول کړي. لکه اقتراح، نبض، مشترک، تحديد، مظاهر، انسجام مغايرت، متغير، تطورات، انحطاط، بطي، اسلوب، جمود، ذکــاء، ملتفت،امثــال، محاورات، جماعات، منشعب، معتقــدات، نصــب العــين، تســهيلات، متشــابه، تفکرات، مقتضيات، تجدد، عشايرو، معاونت، مميزه، اعتزال، منافات، جرثــوم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوایقو، اوهام، متوصل، مجری، استنتاجات، متفرع، عجز، عظیم، مبحث عنــه، معاشرت، مشاغل، قرابت، شقوق، فروع، تحت الشعود، انتباه، مغیبات، اشــیاء، بدایت، نهایت، متبدل، سیر، انقیاد، تتبع، افادیت، مقادیر، عفریت، اقتضــاآت، تشریع، محجوب، طمانیت، شایع، مداح، معابد، معائب، خلعت، مناعت او نور...

دغه راز چې املایي برخې ته یې سرې ځیر شي نو د مجروح په ټولو مقالو کــې (چه) په دې ډول کارول شوې په داسې حال کې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کیږي اوسنۍ بڼه (چې) ده.

همدارنګه په یادو مقالو کې لیکوال چې د کونړ (ختیځې) سیمې اوسېدونکی و، خو (کښې) چې په کندهارۍ لهجه کې کارول کیږي، ده هم په ټولو مقالو کې (کښې) کارولې، په داسې حال کې چې اوس (کې) کارول کیږي، پاته یې د (ه) په لرلو سره کارولې په داسې حال کې چې اوس پاتې د (ې) په لرلو سره کارول کیږي، په دې مقالو کې بلکه د (ه) په لرلو سره کارول شوې پِه داسې حال کــې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کیږي او بلکې لیکل کیږي. په ټولو مقالو کې د پاره په دې بڼه لیکل شوې خو اوس د (د) پرځای (له) کارول کیږي چــې لــه پاره لیکل کیږي،په دې مقالو کې لمړی په دې بڼه لیکل شوی په داســې حــال کې اوس د (و) په اضافه کولو سره لومړی په دې بڼه لیکل کیــږي، یــو شــمېر نورې کلمې هم شته چې لیکنۍ بڼه یې له اوسنۍ بڼې سره یوڅه توپیر لري.

ددې ترڅنګ ځاآکړولو، چې اوسنۍ شکل یې د ساه کښلو دی، پــه دې مقــالو کې (زمونږ) یې په دې ډول لیکلی چې اوس (زموږ) په بڼه لیکل کیږي، دغــه راز (ګرزو) داسې لیکل شوي چې په اوسنۍ بڼه کــې یــې د (ز) پرځــای (ځ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارول کیږي او (ګرځو) راځي دغه ډول (هد، آمالو، فراخ دلی، جزب، څکاک، برښېره) لیکل شوي چې اوسنی بڼه یې (حد،اعمالو، پراخ دلی ،جذب، ښښاک او برسیره) لیکل کیږي.

ددغو مقالو په ځینو برخو کې لیکوال هغه خپله سیمه ییزه کلیوالي لهجه هم کارولې لکه قلارې قلارې، منګر او داسې نور...

د پورته ذکر شویو موضوعاتو تر خوا لیکوال په دې مقالو کې د دري ژبې ډیر لغات او کلمات هم کارولي چې په مقالو کې یې د عربي ژبې تر اغېز وروسته د دري ژبه اغېزه هم ډیره تر سترګو کیږي.

باید یادونه وکړم چې دغه ټکي مې د نیوکې په بڼه نه دي یاد کړي،بلکې په دې موخه مې راوړي چې له لوستونکو سره ددغو مقالو د لیکني او ژبني اړخ په اړه باید معلومات وي او بله دا چې که په راتلونکي کې څوک غواړي چې د ارواښاد سیدشمس الدین مجروح د مقالو په ژبني اړخ څه لیکي، نو په دې برخه کې به ورسره مرسته شوې وي او د هغه په معلوماتو به یوڅه ور اضافه شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱- بینوا، عبدالرووف.(۱۳۸۸لمریزکال).اوسنی لیکوال.کندهار: دعلامه رشـاد خپرندویه ټولنه.

۲- بینوا، عبدالروف.(۱۳۸۸لمریزکال)اوسني لیکوال. (د مطیع الله روهیال په ترتیب او زیاتونې). کندهار: علامه رشاد خپرندویه ټولنه.

۳- بختانی، عبدالله. (۱۳۳۳لمریزکال). شعر او ادب (ټولـوونکی او مهــتمم). کابل: پښتو ټولنه. د کابل عمومي مطبعه، ۳- ۱۳ مخونه.

۴-کابل مجله.(۱۳۲۲لمریز کال). شپږمه ګڼه. وږي میاشت، پرله پسې ۱۵۰مه ګڼه، ۱۳ کال، ۲- ۴ مخونه.

۵-کابل مجله.(۱۳۳۵لمریز کال). ۷مه ګڼه.چنګاښ میاشت، پرله پسې ۴۱۱مه ګڼه، ۲۶ کال، ۱- ۴، ۲۶ مخونه.

۶-کابل مجله.(۱۳۳۵لمریز کال) ۸مه ګڼه. چنګاښ میاشت. پرله پسې ۴۱۲مه ګڼه، ۲۶ کال: ۱- ۴، ۲۵- ۲۸ مخونه.

۷-کابل مجله(۱۳۳۵لمریز کال). ۹مه ګڼه، زمري میاشت. پرله پسې ۴۱۳مــه ګڼه، ۲۶ کال، ۵- ۹ مخونه.

۸-کابل مجله.(۱۳۳۵لمریز کال). ۱۰مه ګڼه، زمري میاشت، پرله پسې ۴۱۴مــه ګڼه، ۲۶ کال، ۱۸- ۲۲ مخونه.

۹-کابل مجله.(۱۳۳۶لمریز کال). ۲مه ګڼه، وري میاشت، پرله پســې ۴۳۰مــه ګڼه، ۲۷ کال، ۲۴- ۲۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰-کابل مجله.(۱۳۴۱المریز کال). ۱۰مه ګڼه، مرغـومي میاشـت، پرلـه پسـې ۵۱۹مه ګڼه، ۱-۴ مخونه.

۱۱-کابل مجله.(۱۳۴۶المریزکال). ۱ ګڼه، وري میاشت، پرله پسې ۵۷۰مه ګڼـه، ۹-۱۲ مخونه.

۱۲- مجروح، شمس الدین.(۱۳۶۹المریزکال).د الفت یادونه.قلم مجله. ۵او ۶مه ګڼه: پېښور.

۱۳- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریز). سرګذشت من، د(سـید الاکبـر پـه اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۴- مجروح، شمس الدین. (۱۳۹۱ لمریزکال). مجموعه مقالات علمي،سیاسـي و اجتماعي،د(سید الاکبر په اهتمام)، افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۵- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریزکال). منتخب شعرونه او یـا فریـاد، د (سید الاکبر په اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۶-مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریزکال) کوم شعر ښه او څوک ښـه شـاعر دی، د جهاني جهان د مقالو مجموعه . ۱۳-۱۴مخونه . میوند کلتـوري ټولنـه - کندهار.

۱۷ -ویښ زلمیان. (۱۳۲۶المریز کال). پښتوټولنه(کابل مجلې د ۲۱۱، ۲۱۲ ګڼـو په ځای)، ۳۷- ۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک	مخ
د کتاب موضوع او هدف	- ۱ -
سریزه	- ۳ -
لومړی ځپرکی	- ۹ -
د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک	- ۹ -
د مجروح ځانګړنې:	- ۱۷ -
د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه	- ۲۱ -
دوهم ځپرکی	- ۲۲ -
د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې	- ۲۲ -
پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟	- ۲۹ -
د تاریخ په خواوشا کښې	- ۳۷ -
د علم په باب کې	- ۵۱ -
توضیح	- ٦۰ -
شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه	- ٦۹ -
د وړو شعر	- ۷٦ -
لیک	- ۸۱ -
له شعر نه څه غواړئ؟	- ۸۵ -
د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې	- ۹۷ -
د ګل پاچا الفت یادونه	- ۱۰٤ -
کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟	- ۱۰٦ -
دریم ځپرکی	- ۱۰۸ -
د سیدشمس الدین مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې	- ۱۰۸ -
د مجروح د ادبي مقالو لیکنی او ژبنی اړخ	- ۱۲۸ -
ماخذونه	- ۱۳۲ -

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (محمد اصف ننګ) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۰۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library